SVERIGES ALLMÄNNA KONSTFÖRENINGS PUBLIKATION XVI

SIMON MARCUS LARSSON

1825—1864

ETT SVENSKT KONSTNÄRSÖDE

AV

AXEL GAUFFIN

II

SVERIGES ALLMÄNNA KONSTFÖRENINGS

PUBLIKATION XVI

SVERIGES ALLMÄNNA KONSTFÖRENINGS PUBLIKATION XVI.

SIMON MARCUS LARSSON

1825—1864

ETT SVENSKT KONSTNÄRSÖDE

AV

AXEL GAUFFIN

II

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1908

2081/07

Fotografi från mitten av 1850-talet. Namnteckningen från 1860.

VATTENFALL.

Oljemålning pa duk. Sign. M. Larson, Paris 1856. B. 69: H. 83. Göteborgs museum N:o 28.

I.

I KONSTLIVETS BRÄNNPUNKTER.

1852—57.

Just vid den tiden, när julirevolutionens stormflod vältrade över kontinenten, jublade man i tyska konstnärskretsar över att det efterlängtade och senfödda barnet av tysk kultur, en folkligt nationell konst, äntligen hade fötts till världen. I Düsseldorf hade dess vagga stått, och skönhetsträngtande ynglingar hade skyndat till från östan och västan för att skåda den gudaborne. Sedan dess hade barnet vuxit till och hunnit visa både sina förtjänster och sina fel. Den första hänryckningen hade lagt sig, och man såg ej längre så okritiskt på düsseldorferskolans produkter, men ännu strömmade lärjungeskarorna till och förde vart år med sig en flodvåg av nya tankar och ungt, friskt blod.

Så hade det historiska, stiliserade landskapet, som räknade Schirmer såsom sin förnämste representant, så småningom kompletterats av det »naturalistiska», företrätt framför allt av underbarnet Andreas Achenbach.

Sällan har väl en konstnär redan från början av sin bana åtnjutit en sådan oemotsagd beundran som den unge köpmanssonen från Kassel. Sällan har väl också en sådan lätthet att tillägna sig förenats med en sådan flit att återge. Låt oss

vi vanligen tillsamman i Bockhalle och taga någon gång derefter en Guerre på dervarande Billard.»[1]

Medelpunkten i skandinavernas musikliv var hovsångaren J. A. Berg, som med sin familj hade kommit till Düsseldorf, där den dövstumme sonen Albert skulle utbilda sig till landskapsmålare. Den frejdade sångaren hade genast frågat, om man hade någon kvartett, och da svaret blev nekande börjat värva alla sjungande krafter, även dem, som förr alltid hade ansetts ur stånd att frambringa någon njutbar ton. Så dömdes den omusikaliske Zoll trots sina protester att taga plats bland första basarna. Ur denna stora och något »blandade» kör utvaldes emellertid en mindre elitkvartett, som lät ganska mycket tala om sig i det musikaliska samhället och stundom t. o. m. gav gästroller i Malkasten. Bland de mera framstående krafterna finna vi Fagerlin, Wallander, Morten Müller, Lindhult, Lorch och Larsson.

Hovsångaren Berg och hans dotter Helena — »en riktig sötunge, sjunger alldeles gudomligt», skriver Werner Holmberg hem till Finland — kommo snart att höra till herrskapet Larssons umgänge, och ofta gjordes det musik nätterna igenom i den en gang tilltänkta operasångarens ateljé. Det var efterlängtade högtidsstunder för musikentusiasten, men så gällde det också för gästerna att passa på det utsatta klockslaget. Kom man för sent, kunde man riskera att mötas i förstugan av en skur ovett.

Men detta fria konstnärsliv med sång och skämt tecknar sig mot en bakgrund av intensivt arbete med ritstift och pensel. Den snabbhet, med vilken Larsson lyckas slå igenom i Düsseldorf, är anmärkningsvärd. Första gången vi möta hans namn på Schultes »Permanente Ausstellung», där de nyaste alstren av Düsseldorfs konstnärer brukade passera revy, var i februari 1853, da en »*Marine* von Larsson» annonserades som nyinköpt.[2] Genom det åvan citerade brevet till Anckarsvärd av den 17 mars få vi en aning om hans produktion denna vinter. Han skriver:

»Här medföljer en liten fotografi efter min skits af en Holländsk fiskare vid Schefningen och far jag tillika förevisa nogra fotografier efter mina här utförda tavlor och kartanger.

Den välvilja Herr Öfver Intendenten mig bevisat och uppmuntran jag erhallit af Kongl. Akademien skall alltid blifva ett oförgätligt minne, och med kraft och vilja skall jag alltid sträfva för konsten och för mitt fosterland — det var just rätta tiden jag kom ut — gud gifve jag änn kunde uppehalla mig länge — män jag lefver på hoppet och önskar att Hr Öfver Intendenten matte hafva mig i minne vid nästa Rese stipendi-utdelning, vilken ansökan jag här har äran öfversända ifall jag ej är i Sverige vid Rese[stipendiets] utdelning. Jag vill nämna att det ej är bra att taga med varma händer på det målta — och att sedan de blifvit till akademien förevista, desamma till mig godhetsfullt öfversändas och får jag ödmjukast bedja Herr Öfver Intendenten om ett rad — vilket af dessa arbeten jag till Stockholm bör sända vid öppet vaten, jag har sänt 2:ne taflor till Prag — 2:ne till New York. Där är en stor utställning i Hannover på utställningen har jag nog varit lycklig att till konstföreningen sälja en tafla — marin av Stockholm är till

hälften målad — och för närvarande arbeta Zoll och jag på en större tafla efter Skitsen som här medföljer.»

Denna tavla var den stora trumfen, som Larsson spelade ut i början av april, då *Schiffbruch an der schwedischen Küste, Figuren von K. Zoll* var ett av huvudnumren pa den »Permanenta». Tyvärr äga vi ingen avbildning av den sju fot breda och sex fot höga duken, blott en kortfattad beskrivning därav.[3] Motivet var hämtat från Kullaberg. Det centrala i kompositionen utgjordes av en grupp sörjande, som omgav ett ilandflutet lik.

Tavlan gjorde stor lycka, och efter få dagar hade den funnit sin köpare. Ett engelskt konsortium hade just bildats för inköp av de unga tyska mästares alster, som vid mitten av förra seklet stodo så högt i kurs på den andra sidan Kanalen. Vid tiden för *Skeppsbrottets* utställande gjordes i Düsseldorf genom konsthandlaren Stiff en del större inköp för nämnda bolag. Den Larsson—Zollska tavlan blev ett bland de utvalda konstverken. Uppmuntrade av denna framgång påbörjade konstnärerna genast en replik av sitt arbete, som de bestämde för en utställning i Prag. Även på årets stora utställning i Düsseldorf förekom detta verk, som en kritiker beundrade för dess utomordentliga natursanning och jämförde med »gute Arbeiten» av Andreas Achenbach.[4]

Larsson hade ej fått det begärda stipendiet — det hade i stället tilldelats medaljgravören Lundgren — och misstämningen i anledning härav tar sig uttryck i ett brev till Carleman av den 19 april 1853. Denna misstämning hade väl även sin grund däri, att han denna vinter ej hade funnit någon avsättning för sina arbeten i Sverige. Brevet är för övrigt synnerligen intressant genom den inblick, som det ger i dess författares konstnärsliv och arbetsmetod.

»Jag vill nu förklara», skriver han, »vad fördel du har om du *reser i nu eler i höst*, jag vill säga, de bästa malare resa åt landet komma åter i Septembers slut, det är af dem man lär, dess umgänge — för det andra är få på klassen i akademin där man lär af mera försigkomna kamrater — och så är det mycket litet nytt på den dagliga utställningen genom allas frånvarande — för det andra målar de mindre om Sommaren i hettan nu — män om du kommer i September när jag jemte di andra är här då har du fördel da är alla i akademin målar flitigt — ser dagligen mästerstycken på utställningen, träffar målrarna som genom det intima kamratlifvet, af deras besök man lär, — ock går alla dig tillhanda med varma händer — jag vill erbjuda då dig att måla i min egen ateljé och så ligger du hos Kilian, då kåstar dig blott lefnan för dagen — om du vill lyda mina rod — det är endast du min hedersbroder, som blir erbjuden denna lilla fördel men dock af ett Redbart hjerta för konstens väl af den som du som lika som vi blifvit hemma *glömda*. hälsa äfven Walander och Löfgren och de som ämna, sig hit ock under Sommaren ritar Studjer (ej måla så mycket) ty färgen blir man herre här öfver — blått man har studjer och tekningar säj äfven Walander det, ty det Predangderar dom på att man må hafva *motifer* utan tag Permisjon från September. res med mig åt landet sedan du förtjent dig af mig en 100 Rl vill jag

lofva dig — *hos mina anhöriga* kan du moja dig då gör vi studjer tillsammans i det Pitoreska Småland — och du gör klokt om du lyder mitt välmenta *Råd* ock för all del visa ej dina studjer som är jorda med k—ran, det kunde skada — män blått efter *taflor* ha det andra för dig själf — män tag åt mig så många godbitar det är möjligt i naturen — och aftag mina vattfall som af konstföreningen blifvit under de sednare åren inköpta taflor vattfall och mitt månsken som är i mitt rum jemte månskenet som Snikare Bohman i Odinsgränd [äger] — ock de tvänne sista taflor som kungen köpte af mig — kom intet utan dem om du nu änteligen reser i vår. . . . här af fotografi af min tafla den är 5 alnar lang — går till Berlin när den blir färdig . . .

Din redlige Maler
SMLarson
Duesseldorf den 19
april 53

gå till akademin med följande uppgift

1. Sillfiskare vid Stavanger vid Solnedgång.

2. Fregatten Josephin och korvetten Lagerbielke i Nordsjön — åsknatt vid månsken H. M. Konungen

3. Svenskt vattfall. eftermiddagsbelysning, denna tafla komr om 3:ne veckor. bed Petterson[5] upphålla uppköpet och att ramen blir färdig hos *svanberg*

jag tillåter ej några andra taflor hängas op på Expositjon

Visa alla min tafla.»

Detta brev visar, att Larsson hade börjat begagna sig av ett helt modernt hjälpmedel — kameran. Han vill likväl ej riktigt ut med språket, han skriver helt mystiskt »k—ran» och ber Carleman, som tog »godbitarna» åt honom, att ej visa plåtarna för någon. Han behövde ej hava varit så rädd om sin hemlighet. Efter våra begrepp är kameran ju ett fullt tillåtligt hjälpmedel för målaren, och att Larsson förstod att använda densamma visar blott, att han kände behov av ett förnyat och troget verklighetsstudium. I den lilla staden på slättlandet saknade han ju för övrigt tillfälle att förnya innehållet i sin skissportfölj, och då han, som det framgår av brevet till Carleman, i Düsseldorf hade lärt sig att fästa väl så stor vikt vid detaljteckningen som vid den efter naturen utförda färgskissen, kunde ett fotografiskt objektiv göra honom avsevärda tjänster. »Färgen blir man herre här öfver», menar han, men ännu hade han själv ej besegrat alla de svarigheter, som den erbjöd. Fullt säkert kan man ej bedöma på vilken ståndpunkt i sin utveckling Larsson stod efter denna första vinter i Düsseldorf, då hans förnämsta arbeten från denna tid äro spridda på obekanta händer i utlandet. Men om man lyssnar till de samtida kritikerna, förstår man, att just färgen var hans stötesten vid denna tid. Den beundrade Achenbachs ofta konventionellt mörka färgskala hade paverkat honom som en skadlig förebild. Men samtidigt erkändes hans framsteg mot större natursanning, och den i brevet till Carleman omnämnda »Svenskt vattfall» väckte på akademins utställning i Stockholm sommaren 1853 stort uppseende. »Det är med

förbigående av hans *vieux péchés*, skriver Wohlfart (W—t) i Posttidningen, »som man så mycket angenämare överraskas av en från Düsseldorf nyligen hemsänd tavla, *Landskap med en fors.*»

Samarbetet med Zoll bar denna sommar en ny frukt. Den 2 juli omnämner Ill. Zeitung såsom särskilt lovvärd på den Permanente Ausstellung *Brudefærden, Eine stürmische See von Larson, staffage von K. Zoll.* Åter ett spårlöst försvunnet verk, som blott genom denna notis har kommit till vår kännedom.

Redan i början av juni hade Larsson väntats till Sverige. Antagligen fördröjdes hans resa genom avslutandet av *Brudefærden*, så att han först i slutet av månaden kunde lämna Düsseldorf. En del av sommaren tillbragte han tillsammans med Carleman på en kutter i bohuslänska skärgården, där målaren och fotografen arbetade i broderligt samförstånd.

GRANSKOGSINTERIÖR.

Oljefärgsskiss på papp. Sign. SML 1853 Rydås (rist. i färgen) B. 37,5: H. 51,5. Linköpings konstsamling N:o 2965.

När Marcus Larsson denna höst återvände till Düsseldorf, var han ej längre den okände konstnärsyngling, som föregående år hade knackat på Achenbachs dörr. Han är jämte Nordenberg den ende svensk, som Müller von Königswinter omnämner i sin åvan citerade »Düsseldorfer Künstler aus den letzten fünfundzwanzig Jahren.» (förordet är daterat d. 23 juli 1853). Här kallas han »en alldeles ovanlig talang». Den flit, varmed han föregående vinter hade låtit representera sig på utställningar när och fjärran, började också bära frukt. S. M. Larson hade blivit ett namn. Den unge svensken möttes av flera beställningar, därav tvenne från England, och i början av följande år erhöll han två nya, denna gång från Berlin.

Mellan svenskarna i Düsseldorf fanns hösten 1853 ej längre den enighet, som hade präglat föregående vinters glada samliv. Man hade så småningom söndrat sig i två läger — en större, allmän grupp och en mindre friskara, där Marcus var hövding och Zoll, Jernberg och Löfgren hans trogna vapenbröder. I början av år 1854 togo stridigheterna sig t. o. m. ett offentligt uttryck. Den 1 februari hade Posttidningen innehållit en längre notis från Düsseldorf, vari bl. a. Larssons stora framgångar omnämndes. Den 10 mars omtalar tidningen, att den hade mottagit ett slags protestskrivelse, »som ger sig ton av att utgå från 'i Düsseldorf studerande svenska målare', men vi hava så mycket mindre skäl», skriver tidningen, »att villfara dess anhållande om publicerande, som den är anonym, som den icke innehåller något i sak, och som underskriften icke är fullkomligt pålitlig. *De* svenska målare,

vilka notisen omtalade, hava åtminstone icke deltagit i denna protest utan tvärtom mot densamma själva protesterat. Att de alla äro för notisernas författande och införande fullkomligt främmande, kunna vi, eftersom tillfälle erbjudes, icke underlåta att här tillägga, eftersom det verkligen ser ut, som om den så mycket omtalade 'svenska avunden' även skulle banat sig väg till Düsseldorf.»

Utan tvivel hade Marcus Larsson med sitt burdusa och skrytsamma uppträdande stor skuld i dessa söndringar, men han skröt ju med snillets rätt, och hans övermod motvägdes av en hjälpsamhet mot yngre kamrater, som aldrig svek.

Även denna vinters huvudsakliga produktion stannade utomlands. Till England sålde konstnären för 100 pund ett *Landskap med vattenfall*, möjligen det »cirka 8 fot långa», som i slutet av mars är utställt hos Schulte. Samma väg tog ett *Landskap med månsken och eldsken*. Andra alster med obekanta ämnen hamnade i Köln, Hannover och Prag. I Stockholm utställdes i slutet av april »ett litet vackert vinterstycke, *Kermesse på isen* med en mängd figurer», antagligen tecknade av Zoll.

Redan den 9 maj är Larsson detta år i Stockholm. Han söker åter resestipendium och är nog lycklig att den 26 juni 1854 jämte Edvard Bergh erhålla akademins förord.

Från Stockholm gick färden till Östergötland. Från »konstresan» i hembygden äga vi i behåll en liten oljefärgsskiss, en granskogsinteriör, malad på papp och signerad »Rydås». Där den hänger i Linköpings katedralskola, vederlägger den med sin saftiga grönska konstnärens eget tal om ateljémålningens företräde. Även denna sommar tillbragte Larsson några veckor i bohuslänska skärgården, åter i sällskap med Carleman. Så kom hösten, och man flyktade undan stormarna in till Göteborg, där skalden Nybom i ett fästligt lag riktade ett improviserat kväde till de bägge konstnärerna. Nu skulle Carleman återvända till Stockholm men böjde sig för Larssons kategoriska: »Följ med till Düsseldorf!» och en vacker höstdag ångade de båda vännerna söderut.

Det var med glatt mod, som vår hjälte denna gång vände Sverige ryggen. Han hade ju nu en säker förhoppning om att han, när allt kom omkring, ej hade blivit glömd där hemma. Den 22 september kom den väntade kungliga resolutionen, som för tre års tid utlovade honom »500 Riksdaler Hamburger Banco» årligen. I december s. å. mottog han från »skolkomiten» — Scholander, Nyström och Stäck — den reglementerade instruktionen. Det heter däri: »Agréen Larsson bör jemte de studier efter naturen och utmärkta mästare, hvaruppå den af honom idkade konstgrenen hänvisar, flitigt öfva sig i ritning och målning af figurer efter lefvande modell och i allmänhet icke lemna a sido studiet af de stora historiemålarne, hvarigenom i alla tider landskapsmålningen vunnit en högre och ädlare lyftning. Academien föreskrifver derjemte, med anledning af stadgandet i ofvannämnde Reglementes 9 § att Larsson till en början och omkring ett år studerar i Paris, och under denna tid arbetar i någon god figuratelier, samt derefter fortsätter sina studier i Italien.»

När akademin hade anbefallt modellstudium, var det helt visst med tanke på alla de dukar, som Zoll hade signerat tillsammans med Larsson och de många flera,

LJUSTRING VID MÅNSKEN.

Oljemålning på duk. Sign. Marson 1854. B. 111; H. 77. Fru Jenny Sellholm, Sthlm.

där staffagemålarens namn var utelämnat. Även hösten 54 sysslade Larsson med en tavla, för vilken Zoll säkerligen ej var främmande. Jag menar den stora *Ljustring vid månsken*, som han i september hade påbörjat och som ännu i december var under arbete.

Ljustringen inleder som en gäll trumpetstöt raden av de effektstycken, som de följande åren skulle tända en mystisk eldgloria kring det bleka konstnärshuvudet. Själva greppet med den genom trädgruppen skarpt tvådelade kompositionen är så ytterligt djärvt, att helhetsintrycket vart ögonblick hotar att brista sönder för åskådaren. Till höger speglar sig månen i vattnet, till vänster genombrytes natten av en fackla, vars intensiva ljus upplyser en liten fiskarbåt med trenne figurer. I bakgrunden t. h. skymta Åtvids kyrka och klockstapel. Signaturen är **Larson**.

I ljustringen har Larsson på ett genialt sätt löst det ljusproblem, som han så ofta hade sett behandlat på Laureus' nattstycken. Det bästa i tavlan är just facklan med sin bolmande rök. Vad figurerna angår, är det ej endast likheten i karaktär med dem i *Färden till Julottan*, som kommer mig att tro på Zolls medverkan. Även ett brev från dennes beskyddare kammarherre Uno Angerstein på Gafvetorp till Bengt Nordenberg tyder härpå. Brevet är daterat den 1/2 55.

»Jag blef riktigt ond», skriver Angerstein, »då jag af Zolls bref förnam att han isolerat sig med Larsson Julafton, hvad i helvete tjenar dessa dumheter till utom att nedsätta honom, det han ej förtjenar, i verldens ögon, ty han är en ädel, bottengod menniska; men lättförd och mjuk som vax. Oförställdt, som det höfves en sann vän, har jag sagt honom ärligt, att han burit sig at som ett nöt. Tror kanske Herr L:son att jag knogat ihop at Zoll, skaffat honom förtjenster för att i Df skaffa honom en stafagemålare, så lurar han sig, detta skedde för Z:s skull och ej för någon annans.» Nordenberg berättar också i sina efterlämnade anteckningar, att Larsson kände Zolls medgörlighet och »ryckte honom från det alvarliga studiet för att sitta hos sig och måla fiskaregubbar».[6] Man kan ju rätt väl förstå Nordenbergs indignation över den redan trettiosexårige målarens brist på självaktning. Han försökte att få ett slut på samarbetet men lyckades endast förmå Zoll till att »skrifva äfven sitt namn» på de larssonska tavlor, vilkas figurer han hade malat. Varöver Larsson blev högst förtörnad på Nordenberg.

De båda vännerna voro redan åter upptagna av ett stort, gemensamt arbete. Det var en svensk folklivsbild, *Färden till Julottan*, beställd av den upplyste konstvännen, excellensen Gustaf Trolle-Bonde, som på Säfstaholm hade skapat ett rikt tavelgalleri. Jag vill redan i detta sammanhang skildra denna märkliga duks öden, ehuru jag därigenom kommer att gripa händelserna i övrigt något i förväg.

Den stora duken, som mäter 187 cm. i bredd och 149 i höjd, upptages i förgrunden av en snöhöljd landsväg, som på andra sidan stänges av en tät, mörk granskog. T. v. öppnar sig perspektivet mot en stapelkyrka, i vilken vi åter igenkänna Åtvids gamla helgedom. Mot kyrkan rör sig bondfolk till fots och i släde med blossande facklor i händerna. Denna tavla visar den grad av utveckling som

Larsson hade kunnat nå men ej överskrida i den tyska akademistaden. Kompositionen av de väldiga trädmassorna är imponerande mäktig, men färgen kompakt och livlöst svart.

Omedelbart efter sin fullbordan utställdes *Bauernzug nach der Kirche am Weihnachtsmorgen in Schweden* i Düsseldorf, där den väckte »den största sensation». Härifrån gick den till Berlin, där den gjorde samma lycka. Emellertid hade den blinde excellensen avlidit, och det gällde att med arvingarna överenskomma, vad öde den beställda tavlan skulle få. Den 20 augusti skriver Larsson från Paris till greve Gustav Bonde:

»För Högvälborne Grefvens nadiga uppdrag genom Intendenten Röök, angaende den för salig Exelensen Bonde af oss bestälda taflan för hvilken vi genom skrifvelse för detsamma på det förbindligaste tackat, för det förtroende att föröka den stora samlingen på Säfstaholm — ock har vi derför valt det mäst karaktäristiska som Svenska Bondlifvet har att förevisa — ock som förut ej af nogon målat är, och ha vi savä1 i Detalj som för öfrikt i kompositjon nedlagt all möjlig flit och möda för den nordiska karaktärn, och hoppas vi ock önska att den måtte i vårt hemland vinna det bifall som den tilldragit sig pa stora Expositjonen i Dusseldorf ock Berlin jag vet ej om det är genom svenska Tidningar bekant.

Ock har vi blifvit uppfordrade af såväl akademin som af konstnärer och kännare, att genom det bifall den vunit, *sosom ett lyckat arbete*, att Exponerade den pa Welds Expositjon här i Paris att föröka den nordiska afdelningen och får jag ödmjukast anhålla att nådig Grefven skänker oss löftet att här utställa densamma den blifver försäkrad och kommer att åtfölja di andra konstsakerna till *Sverge* äfter dess slut.

vi har bestämt Priset till *3400 Rr Riksgäld* och hoppas att nådig Grefven ej finner det vara dyrt och har jag äfven en önskan att utbe mig att ej nådig Grefven har något emot att den blir *Grafverad*, det är lika stor glädje ock heder för dess ägare som för målaren, att arbetet förtjenar att blifva spridt, som lefvande samma tid har utfört.»[7]

Den 2 oktober 55 skriver Larsson till Palm, att han samma dag har haft brev från Bonde angående tavlan, »han är glad att den är färdig och hoppas den må pryda gallerit», men vill till Larssons förtrytelse slå av på priset. »Alltså . . . *Beder jag dig som en redbar, rättvis kamerat* Bror Palm — tala vid *Sparre* . . . du gör Zoll och mig en ovärderlig tjenst — som jag vill i höst sända dig ett minne — och jag tror Zoll ej undandrar sig.»

Den 9 okt. besvarar Larsson Trolle-Bondes brev:

»För ärade skrifvelsen af d. 21 Sept. får jag på det förbindligaste tacka, och på grefvens råd har jag förut till gr. Sparre gjort honom uppmärksam på allt. När Taflan är dubbelt så stor som Palms och compositjonen är så rik som man kan framställa, så är jag öfvertygad, att när grefven får se den, skall säkerligen den vinna bifall. Den svåra uppgiften angående motsättning af ljus och månsken som har lyckats oss, hade vi före dess utförande ej sjelfva väntat. När det nu är

frågan om en tafla för Säfstaholms galleriet, är det naturligt att man gör sitt bästa till ägarens och målarens heder. En tafla med figurer och landskap kan ej målas liten när både figurer och landskap skola spela samma roll. Hade taflan varit mindre hade alla detaljer (karaktärsuttryck i figurerna) gått förlorade, och landskapet måste vara i proportion med figurerna, så att det gör ett stort intryck på åskadaren och betänk, her grefve, hvilket ämne! Det har ej förr i Norden blifvit maladt, det var derför jag begärde få låta gravera den. Vi hade väl kunnat måla en billigare, mindre tafla, men det hade hvarken varit var eller Säfstaholms galleriets fördel, der den kommer att sitta för *evigt*. Vi försäkra, att priset ej är så dyrt, men om sterbhuset verkligen vill afdraga en 200 bco eller till 3000 jämt, för att ej några tvister skola komma i fråga. . . . Taflan var så länge på väg till Stockholm att det blef för sent att låta den afgå hit. Jag är mycket ledsen öfver detta dröjsmål, men nästa år önskar jag få atnjuta Grefvens goda löfte.»

Men även detta nedsatta pris fann man för högt. Den 4 november skriver Larsson helt uppbragt till Jernberg:

»Jag får lof att tala om en nyhet men oss emellan — vårt Eldsken begärdes 3400 R. Rmt — vi afslog Priset till 300[o] — sist — sedan var Bondeska Sterbhuset tillsammans, *föra veckan* som *först*, betänk och bestämde sig ej vilja betala mera än 1866 Rl 32 sk. Bco (= 2000 rigsgäld) ännu mindre, varpå Pettersson, tackade så mycket män undanbad sig dylik Prutning, att det var ingen *köppmans vara*, varpå — det anmäler sig en annan köpare för 2500 Rl Bco. 950 mer än di ville gifva, och gissa vem — Fornander, är nu ägare till taflan vad tycks väl — ock Exelänsen Sparre har fastställdt beställningen dock till dess anbudna Summa.

detta pratar du ej om — emedan ej det han vill vara *känt* — *straxt* nämde *köp* — du vet anfallet i aftonbladet förre *våren* — det har jort att jag förbjudit dess Exponering i konstföreningen — det har förargat alla så förbannat (för att spara Solmans Penna (Spirituela Penna)[8] — och Skolander har grälat på Petterson — ock sagit stop ock den står nu igenspikad tills mitt bref anländt ock Fornander emotager samma arbete — vad tyks — det är förbannat — *härdsmält män bra.* [9]

Men vi återvända till Düsseldorf. Samtidigt med *Färden till julottan* hade Larsson en annan tavla under arbete. I december 1854 hade han i sin nya ateljé, Wehrhahnen 36, spänt upp en duk på nio fots bredd och på den vita duken hade han börjat teckna upp det vattenfall, som skulle förskaffa honom hans mästarebrev. Den 30 januari 1855 skriver han till professor Nyström: »Jag är nu upptagen med all ifver och kraft med de arbeten till *Paris*, de större landskapsmålrarne har tröstat mig med all glädje och tillfredställande.»

Hade den självsäkre konstnären ett ögonblick känt missmodet gripa sig, eller är det en hycklad blygsamhet, som här tar sig uttryck? I varje fall tvivlade hans vänner aldrig ett ögonblick på att hans snille denna gång skulle visa hela sin mogna kraft. Den 27 februari heter det i ett brev från Wallander till greve Gustav Trolle-Bonde: »Bland dem hvilka gått mest framåt på senaste tiden, anser jag min landsman Larsson, hvilken för närvarande är sysselsatt med ett kolossalt vattenfall

för parisersalongen. Forsen störtar utföre klipporna, sedan den satt sågar och kvarnar i gång. Solen tränger fram mellan molnen och belyser vilda, vresiga tallar, hvilka susa öfver forsen. I fjärran synas de blånande bergen. Det är en härlig tafla.» Larsson själv beskriver i ett brev till akademin, daterat Paris den 29 september 1855, sin vattenfallstavla så här:

»Molnen skingra sig efter en regnby. Solen belyser en del af Bergen i bakgrunden, där det ännu regnar, där några mindre forsar leda sig fram genom bergklyftorna, längre ned i dahlen tilltar skogen som ökar sig på högra sidan i taflan där träd ligga kulfallna (så kallade vindfällen) i mällanplan ligger en mängd gamla qvarnar och Sågar och några hytter som antyda en mindre Gästgifvaregård — den närmaste delen af qvarnen och sågarna blir belyst af Solen och en del af mellanplan som eljest ligger i slagskugga af ett måln tillika med forssen, på venstra sidan slingrar sig en mindre skogsväg öfver en sönderfallen brygga, under hvilken en mindre bäck som förenar sig med den större forssen på vägen färdas en Bonde med en Enbetsoxe till qvarns att mala i förgrunden belyser solen de större Trädpartierna, vattenfallet som störtar sig ned mellan klippstyckena och de nedfallna träden i vattnet.»

ADÈLE LARSSON, f. ROOS.
Oljemålning på duk. B. 12; H. 17,5.
Fröken I. Ekman.

Innan jag slutar skildringen av studieåren i Düsseldorf, vill jag omnämna ett porträtt i olja — kanske det bästa, Larsson någonsin har målat — som antagligen tillkom under denna tid. Det är konstnärens bild av sin hustru och har ju redan härför sitt intima intresse. Det visar en ung blomstrande kvinna med ett något lojt uttryck i de vackra ögonen. Tekniken visar, ehuru man tydligt märker landskapsmålarens ovana vid figurteckning, dock stora framsteg från stockholmstiden. Färgen är kraftig och förvånansvärt klar. —

På våren 1855 passerade Nyström Düsseldorf på väg till England och stannade över några dagar för att studera stadens konstförhållanden i allmänhet och inspektera de nya stipendiaterna i synnerhet. Marcus ledde honom omkring till de märkligaste målarnas ateljéer. Hos Gude blev det överläggning om Larssons framtidsplaner. Den i frågan närmast intresserade fann den obligatoriska resan till Italien onyttig för en nordisk landskapsmålare, men Gude, som själv aldrig skulle komma söder om Alperna, menade, att eftersom resan var föreskriven, skulle den också företagas, den kunde i varje fall knappast skada.

Men till Paris längtade Marcus Larsson. Världsutställningen 1855 hade öppnats i Napoleons pånyttfödda kejsarestad. Förspelet till Frankrikes sista storhetsdrama spelades upp och det ville ett skarpt öra till för att genom den stolta hornklangen lyssna ut det hotande ledmotiv som ständigt ljöd med, de förstämda pukorna från Sedan.

I de bildande konsternas historia gör denna utställning epok. För första gången hade Europas konstnärer stämt möte till gemensam tävlan. Tjugofem nationer hade sänt det bästa som deras konstnärliga kultur hade frambragt, men voro de tävlande legio, så var priset också stort. Här grundades på en dag ett världsrykte.

Marcus Larsson, som med »spänd längtan» hade motsett det ögonblick då han skulle få vandra genom utställningens salar, kände sig likväl överraskad av vad han

BERGLANDSKAP MED VATTENFALL.

Teckning i svartkrita. Nationalmuseum.

fick skåda, när han äntligen i juli månad 1855 hade blivit färdig att bryta upp från Düsseldorf. Han skildrar i det redan citerade brevet till akademin av den 29 september sina intryck:

»Jag har varit här 2:ne månader och är temligen hemmastadd med lokalen och och de *rika* konstsamlingar som jag aldrig sett eller jort mig begrepp om och har jag under denna tiden dagligen vexlat besöken i de *moderna* och de *gamla Skolorna* för att göra jemförelser med alla natjoners åsigter. Frankrike, England Belgien står högst, män i landskap och Marinmalning har jag väntat mig mera dylika med *mera full*ändning än *Lessing, Achenbach*, Leu ser man *ej* här — män större Färgtalanger gifves bland fransmännen — ej kompositioner, mera som studier — som jag i nästa bref äfter utställningens slut vill framdra nogra serdeles storheter från hvarje natjon.»

Den 17 november sänder han den utlovade fortsättningen på sin utställningskritik:

»Och får jag äfven omnämna de få män stora mästare bland de här exponerade arbeten, i 1:a rummet nämna de arbeten och hufvudsakligast de som mest tilltalat mig, och som jag mest studerat, i marin och landskapsmålning — England Stenfield, Cacke och Willson i marin Hulme, Danneby och Lee. Landskap i Franska skolan sosom kollerist *Troyon* som djur och Landskapsmålare, det fulländaste i färg och harmoni jag någonsin sett eller jort mig förestäld om, äfven hans breda säkra målningssätt som nu alla söka att studera hans prinsip, äfven Rousseau, Flandräng, Gudin i Belgiska skolan Bossuet och Cuckuck [Koekkoek] (i synnerhet hans tidigare arbeten) och dessa få men goda målare har på mig jort ett mäktigt intryck som jag under denna utställning dragit en ovärderlig nytta.

Di öfriga skolorna är mera underordnade med undantag de Tyska som jag i förra brefvet nämde och särskildt Tidemand och Knaus, såsom *Tänkande* Gengermålare af första rangen. Jag kan dock intet undlåta att nämna *H. Wernet*, den enda, af alla skolor, gamla och nya *hitils* — det mest fulländade i den vägen någonsin existerat, ty vad andra fattas äger han.»

Det var mästarne till *Boeufs allant au labour* och *La Smala* som Larsson satte högst. Hos den förre fängslades han säkerligen framför allt av det varmtoniga landskapet, som på den store djurmålarens dukar ju står i jämnhöjd med staffaget. Hos den senare måste han beundra det geniala självsvåld varmed den frejdade bataljmålaren upprullade sina panoramaformade dekorationsstycken på jättedukar av dittills okända mått. Bland de andra citerade målarne var det en, den otroligt produktive Gudin, som i katalogen stoltserade med ej mindre än tjugofem nummer. Vid denna tid hade den begåvade men ytlige marinmålaren redan passerat sitt ryktes middagshöjd, men för Larssons lynne passade denna konst och fransmannens briljanta, mörkstämda mariner kommo att sätta spår i svenskens kommande utveckling. Ett namn som man däremot saknar i de anförda breven är Calame. Man har framkastat[10] att Marcus Larsson skulle ha rönt inflytande från den schweiziske målaren, men för min del kan jag ej gå in på detta antagande. Personligen har Larsson säkerligen aldrig kommit i beröring med Calame, som visserligen tvenne gånger besökte Düsseldorf, men bägge gångerna — 1838 och våren 1852 — innan Larssons ankomst dit. I Paris voro de visserligen ett ögonblick samtidigt under utställningen men sammanfördes näppeligen. Det torde vara osäkert, huruvida Larsson över huvud kände till Calames produktion genom andra arbeten än det som på världsutställningen förskaffade sin mästare guldmedaljen, *Le lac des quatre cantons*. Men denna lugna, speglande vattenyta, denna klarblåa himmel voro så olika som möjligt de arbeten av Calame som man väl närmast tänker pa, när man finner honom besläktad med den svenske vildmarksmålaren. För övrigt, även i Calames vildaste berglandskap, i en sådan duk som *Eichen im Sturme am Vierwaldstättersee* i Leipzigs museum, finner jag för min del en viss nykterhet i fantasi och färg, som även går igen hos hans lärjungar (se Edvard Berghs vattenfallstavla i Nationalmuseum!) men som är helt främmande för Marcus Larsson.

Så gick han omkring på utställningen, ensam eller med sina vänner för att göra studier och jämförelser. Naturligtvis befanns det, att Larssons *Torrent d'une valleé de Suède* var det bästa av alla utställda vattenfall, och utställaren kände sig säker på att få åtminstone bronsmedalj. »Men jag låter förgylla den», säger han till Morten Müller, »det går fint i dem där hemma!»

Vattenfallet såldes för 9000 francs till obekant person i England och vi måste åter nöja oss med samtidens omdömen. De anmärkningar som framställas gälla det petiga utförandet och den mörka färgskalan. Men det saknades ej heller varma erkännanden. Så skriver Marc Monnier i »Bibliothèque universelle de Genève» att »herr Larsson har lyckan att få måla en natur lika vacker som vårt Schweiz och förtjänsten att måla den mycket bättre än vi». D. v. s. bättre än Diday och Calame!

MARCUS LARSSON.

Blyertsteckning utförd i Paris 1855 av Maria Röhl. Kungl. Bibl.

Ljusträngen ger Edmond About, lika fruktad som beundrad för sin kvicka och skarpa penna, stoff till några onekligen ganska roliga funderingar. Han skriver i sin »Voyage à travers l'exposition des beaux-arts»: »Det förefaller, som om någon skulle hava sagt till herr Larsson: 'De franska målarne ha uppfunnit en metod som kallas den pastosa (l'empâtement)'. — Är det mycket svart? har herr Larsson svarat. — Inte just! Det gäller bara att taga en färgklick på spetsen av en palettkniv och sätta på duken. — Det var utmärkt! Varefter herr Larsson, född i Ostrogothie, började med att måla sina fiskare i den stil som han var van vid och som man i Frankrike kallar beskedlig (le style bonhomme). Därefter tog han en fruktansvärd klick röd färg, som han planterade på ändan av en fackla. Denna färgklick har utan någon överdrift en höjd av tre millimeter. Horace Vernet skulle kunna hänga sin mössa på den som han gjorde en dag i Versailles' museum på ett moln av Herr X.»

Mot förmodan fick Larsson inte någon bronsmedalj att förgylla. Det blev ej mer än »mention honorable» och Marcus var inte nöjd. Höckert hade fått medalj och det kunde den förbigångne landsmannen aldrig smälta. Han förklarade för vem som ville höra på, att det var sitt kommissariat vid den svenska avdelningen som mästaren till *Lappgudstjänsten* hade att tacka för sin framgång. Den 4 november skriver han till Jernberg: »Prismedaljerna äro nu på ett ganska besynneligt sätt utdelat, det villsäga de flesta med stor orättvisa — de många store äro helt glömde — män de som *rangerat det väl för sig har fått mer än rimligt.*»

Larsson hade vid sin ankomst till Paris tagit in på Hôtel de Suède, Quai S:t Michel, N:o 15. I mitten av oktober hade han tänkt övertaga Ludvig Knaus'

ateljé i Rue de l'arcade men då värden fordrade kontrakt för tre år slog han sig ned i Rue Godot de Mauroi 22. Hade han själv låtit här uppföra sin ateljé? Därpå tyder i varje fall en passus i det åvan citerade brevet till Jernberg av den 4 november 1855: »Konstlifvet här tycks vara med döden afgånget — därföre har jag företagit mig att bygga *hus*, på det att konsten skall få bättre tak öfver *hufvudet* — *af Fornander.*»

Som stipendiat var Larsson skyldig att för akademin måla en kopia av någon äldre mästare. Den 17 november 1855 skriver han i anledning härav till akademin:

FJÄLLANDSKAP MED VATTENFALL I NORGE.
Oljemålning på duk. Sign. M. Larson, Paris 1856. B. 129; H. 97. Nationalmuseum.

»Jag får härmed till kongliga akademien medela, att sedan jag noga genomgått och studerat Luverns samlingar och slutligen välja den mästare som mest tilltalat mig får jag hermed hos akademien föreslå (angående den Copia till akademiens samlingar) Ruesdahls stora marin, stormen pa Hålländska kusten, för dess storartade uppfattning af naturen och dess enkla kompositjon, der luften och vattnets bränningar spela Hufvudrollen, som ger åt det hela ett mäktigt intryck, och tillika genom dess mera sällsynta Composition af denna mästare, de andra 4 Taflorna af densamme äro ej så vackra och mera vanliga och undergatt mera förvandling. Och är jag beredd att så snart akademiens fattade beslut till mig medelas genast sätta nämnda copia i arbete.»[11]

Hos Ruisdael finner Larsson samma enkelhet i kompositionen som han hade beundrat hos de moderna fransmännen och som han under åren i Paris med framgång söker tillägna sig. Men detta är ej hela behållningen av timmarna i Louvren. Bakom de enkla linjerna och den entoniga färgskalan hos den gamle holländaren uppfattade han med sin djupa konstnärsblick den naturens expansiva storhet som här hade blivit återgiven med så oändligt enkla medel. Just det som fanns inom Larsson av delvis ännu outvecklad men djupt originell naturuppfattning blev frigjort genom beröringen med den besläktade anden, och så kom det sig att han, med all sin beundran för mästaren, aldrig förföll till något brunsåsigt holländaremanér.

Så gick vintern under flitigt studium, och när våren kom kunde Larsson med berättigad stolthet visa fram resultatet av sitt arbete. Äntligen är framgången fullständig, publik och kritik eniga om den unge utlänningens snille. Gazette de France omtalar med hänförelse en vildmarkstavla som tillsammans med Horace Vernets nyss fullbordade *La bataille de l'Alma* hade utställts i Larssons ateljé. »Uti en vild dal, som tyckes hava blivit hemsökt av vulkaniska revolutioner och där man ser tallar, granar och björkar höja sig om varandra, framstörtar en bred ström vars vatten kastar sig utför det ena fallet efter det andra och söker sin väg mellan granitblock. Det moment som artisten har valt är ögonblicket efter en förfärlig storm, som har lämnat många spår i sin väg. Hela naturen är ännu full av fuktighet och vattnet porlar överallt. I motsats till den mörka ton vari landskapet delvis är hållet upplyses förgrunden av strålarna från en blek sol, vilka åt färgerna giva en glans, som dessa endast kunna hava i ett sådant ögonblick. Dessa strålar synas frambryta genom de täta massorna av hopade moln, som vinden söndersliter och jagar bort och som tyckas fly med utomordentlig hastighet liksom den storm vars eftertrupp de äro. Sådant är ämnet. Utförandet har så mycken sanning, är så gripande att man framför denna tavla ofrivilligt ryser såsom man skulle göra inför en dylik scen i naturen. Karaktären är sant romantisk; huru högt står inte denna vackra tavla med sin trogna natursanning, sin kolorit, vars styrka och verkan ha nått höjdpunkten av vad målare kunna åstadkomma — huru högt står den icke över detta sudd, som man så ofta nu för tiden hör våra landskapsmålare utgiva för romantiska vyer! Denna målning är i våra ögon så mycket mera dyrbar, som den förråder djupa studier, vilka dana den verklige landskapsmålaren. Herr Larsson är i besittning av en av de skönaste talanger i vårt tidevarv, och säkerligen är han en landskapsmålare över vilken framtiden skall känna sig stolt.»

Jag har återgivit större delen av denna artikel för att visa vilken höjd en fransmans beundran kunde nå inför Larssons konst. Naturligtvis skyndar sig föremålet för dessa superlativa lovord att låta sina landsmän få del av desamma. Den 24 april 1856 skriver han till Carleman:

»Här medföljer en ny artikel — se efter i Östgötha Correspondenten om ej den står der, gif Solman en dufning för att han nu som förr — förvrider saker och ting — du ser att om du noga tar reda, är det ej som den stöfveln hade sackt — i sitt *ytrande* — sa händer, jag står der som blå och grå när jag en gång kommer hem —

hälsa Berg[12] att han får svar vid svante — jag mår väl och väntar tills du reser med, jag börjar snart måla . . . mina taflor har på bullevarden varit utställda och man har trängs om att få se dem — med loford — Anderson reste för 3[ne] dagar sedan förut — jag har ej tid . . .

jag är *utan Pengar.*

Den i ateljén utställda tavlan saldes till en engelsk överste vid namn Conolly. En månad senare har konstnären nya segrar att hemberätta. Den 25 maj skriver han till Carleman:

»Broder!

Jag har med afsigt dröjt för att nu på en gång medela dig den oväntade nyheten som jag är öfvertygad om att du och alla andra fornuftiga svenskar ack du redlige kamrat skall med nöje läsa — min stora sednaste tafla (större än den förra på Parisutställningen) har, här i min ateljé varit utställd och skordat bifall till den grad att du kan här läsa och låta alla större tidningar få del af. Jag har här utklipt artikeln som här med följer — du kan låta öfversäta det uti de större Tidningarna, eller du kan göra mig den tjensten att öfversäta ordagrant — den afgår om 8:ta dagar till almän askadning uti akademiens stora sal för att visas — afgiften efter behag — och inkomsten tillfaller *artisternas Pensjånskasa i Stockholm* den kommer sedan efter 6 dagar att afgå hit för att Spatsera till Madrid — åter till Brüssel, Berlin och London . . . svara med omgående Post hur du är i ordning ty jag kan resa om 14 dagar om det kommer derpåan — medföljande konstnotis skall du införa att den kommer in i en stor tidning och sedan att denna kommer ur denna tidning och införes i aftonbladet. Jag tror nu att Solman fatt sin del — vet du att de har här aldrig sett dylikt här alla med ett ord — intet den ringaste småsak — du skall själf blifva flat. jag hoppas att du snart är färdig att resa ner till Södern — att man far moja sig vid Italien och vid Medelhafvet, åtskilliga bad är ej att förakta och goda *viner* skrif snart det kommer en tafla fran Lybeck — äfven som skall förstärka kassan vet du det är klokast att låta Berg komma hit i höst ty da är jag närvarande och tillser, ty jag blir fransman här men Svensk målare. Skrif snart till din vän

MARCUS LARSSON.
Pastell fran mitten av 1850-talet av okänd konstnär.
Konstakademien.

SMLarson

Paträtten medföljer taflan och fotografierna äfven.

VATTENFALL I SMÅLAND.

Oljemålning på duk. Sign. Marson 1856. Paris. H. 195: B. 230. Fru Anna Wallenberg, Sthlm.

Det kommer inget mera denna gång du kan göra nagra tillägg om min förra tafla farväl.»

Även i ett odaterat brev till intendenten Nyström (föredraget vid akademins sammanträde den 8 juli 1856) omnämner Larsson sina senaste triumfer. »Jag har i dessa dagar slutat en stor tafla, större än den på Expositjon i somras och resultatet är den att (enligt franskt bruk inbjudas alla större målare och kännare i ateljen) alla dessa har enhälligt lofordat, med dessa ord: denna rikhaltiga composition, målad med en friskhet, och sanning, till den grad elvatjon, att di har här aldrig sett nagot dylikt, förenat med en vetenskaplig kännedom och detaljer och ända det breda målningssätt, som ni här har lärt, utan att förlora ert egendomliga.

nära 80 arige Wattlet, en af franska skolans stödjepelare har sträfvat 5 trappor opp — jag bugar mig att se en mästare i min ateljé som ni, jag bugar mig för er sådant har jag ännu intet sett.

detta är i förtroende nämt, som jag anser är min plikt, till den man som Herr Intendenten som omfattar konsten med son kärlek och nitisk för svenska skolan.»

Den 18 juli beskriver han i ett brev till akademin närmare den märkliga tavlan: »ett Svenskt Landskap med vattenfall, *uppgående Storm* med regn, i Bakgrunden är berg belysta emot den klara luften som Skåckar sig alltmera tillsamman, till höger i bakgrunden höjer sig en kal backe med En gammal kyrka som blir belyst af solen, i mellanplan ser man nedrasade klippblock som störtat ner från di högre Bergpartierna som ligga i Slagskugga från det stora molnparti, som beskuggar dahlen der nagra qvarn och Sågverk ligga, till venster tilltar skogen med kulfallna träd som blir belyst av solen jemte hufvudpartit af vattfallet med några nedstörtade granitblock, från skogen slingrar sig en väg öfver en gammal kafvelbrygga öfver till förgrunden der ett par Martallar som belysas af Solen emot den mörka luften, jemte kulfalna träd i förgrunden.

Detta arbete anländer med det snaraste till akademien, den har blifvit här på fleras begäran Exponerad.»

Den här beskrivna tavlan är densamma, som konstnären sedermera, efter det misslyckade hembjudandet till staten, döpte till »statstavlan» och som f. n. äges av fru Anna Wallenberg. Den stora duken (B. 230. H. 195 cm) hör onekligen till konstnärens allra förnämsta arbeten. Sa brett som här hade Larsson aldrig fört sin pensel, så ljuskraftiga hade ej hans färger lyst, så äkta svensk hade aldrig hans målning verkat. Düsseldorferstilen med sin »rika komposition» är ej helt glömd, men den har förädlats och samtidigt vuxit till en kraft, som verkar med ett naturfenomens våldsamhet.

Men konstnären hade ej ostraffat under dessa månader av överdådigt njutningsliv och intensivt arbete ständigt bottenöst sina krafter. Han kände, att han behövde andas ut ett ögonblick för att ej tvingas att släppa taget, innan den slutliga, avgörande segern var viss. Brevet fortsätter: »Och får jag hos Akademien anhalla, att, efter ett års vistande här få till Dusseldorf återvända för att bada vid Rehn för min hälsa skull, för att sedan under vintern utföra stora arbeten till Expositjonen i Paris

1857 och sedan fortsätta resan till *Dresden*, Berlin, Mynken, Wien, Italien under sommaren.

Här har ingga större arbeten blifvit malade med undantag H. Vernet, Slaget vid Almma, ty di andra Malranne med undantag af fa målar till konsthandlarne *efter Publikens smak*, och det går verkligen fabriksmessigt till väga som äro att tillgå i nagon större konsthandel dels att köpa och kopiera, förutom alla kopior som malas på Gallerierna som är afytrad i Botikerne och på öppna gatan.

Jag vet inget land der konsten så till den grad missbrukas som *här*, och äfven sättet att erhalla sitt Renomé.»

Men när brevet väl var avsänt, greps brevskrivaren av oro att bliva missförstådd. Kanske professorerna skulle tro, att han själf begagnade så låga medel för att vinna framgång? Marcus skyndar att nedkasta pa papperet några förklarande rader till Nyström:

»Jag hoppas att ej Hr Intendenten eler Akademin missförstå mitt ytrande om kansten, män det är verkligen sant och det är hårt att jag måste fälla det ytrade ty eljest är Paris hjertat af verlden der alt stort och snillrikt sammlas, jag arbetar och går ärligt tillväga och sedan verlden dömme om mina arbeten, min Solnedgång som jag exponerade här förbluffade Parisarna förlåt mitt slarf.»

Den tilltänkta badsejouren vid Rhen blev lika litet av som resan till Italien. Hela sommaren hölls Larsson kvar i Paris. Alltid hade han ett nytt arbete att fullborda eller en ny tusenlapp att göra slut på.

En stor del av detta gyllene års produktion har säkerligen stannat i utlandet, men några av de bästa dukarna kommo dock till Sverige. Främst ha vi då den redan omnämnda »statstavlan». Vidare Nationalmusei *Fjäll-landskap med vattenfall i Norge*, ett arbete, där målaren till fullo visar, hur mycket han hade lärt av den franska koloriten. En av våra största konstnärer yttrade en gång till författaren på tal om denna märkliga duk: »Man hör bruset från svenska salen, redan när man kommer i trappan.» Hur fri fran varje maner Larsson var vid denna tid, får man klart för sig, när man sidoställer dessa bägge vattenfallstavlor. De ha ej konstnärens godtycke att tacka för sina namn. Han har verkligen funnit de måleriska formler, som på ett absolut övertygande sätt ge oss de bägge landskapstypernas djupaste stämningsinnehall. Den kalla, blåsiga höstdagern över den sönderslitna smålandsbygden är atergiven lika genialiskt säkert som den fuktiga, molntunga fjällluften i den norska stämningsbilden. Närbesläktad med den senare är en annan tavla, som är signerad Paris 1856, det *Vattenfall*, som bär n:o 28 i Göteborgs Museum. Denna härliga tavla är hallen i en utomordentligt läcker, i grönt skiftande dimton, som skänker en egen, intim tjuskraft åt det vilda berglandskapet. Knappast pa någon duk, som jag känner, har konstnären visat sig så kräsen och förfinad i sitt färgval som här. Antagligen fran början tänkt som motstycke till detta är museets andra *Vattenfall* av samma hand, även det signerat Paris 56. Utan att nå upp till det förra i raffinerad kolorit är det likväl med sin samlade kraft ett vackert prov på dessa vildmarkstavlor, som konstnären diktade i sin atelje vid Rue Godot de Mauroi.

FREGATTEN NORRKOPING I ORESUND.

Oljemålning pa duk. Sign. Marson 1856. B. 128: H. 93 Fröken G. Brandberg. Malmö.

Intressant är det att iakttaga att, medan de avannämnda museitavlorna i Stockholm och Göteborg ännu äro hållna i en koloristiskt nydanad men omsorgsfullt detaljerad düsseldorferstil, »statstavlan» åter visar den första användningen av Ruisdaels breda, summariska penselföring.

Det förnämsta, som Larsson detta år åstadkom inom marinmålningen, var säkerligen *Fregatten Norrköping i Öresund*. Själv ansåg han den för det bästa sjöstycke, som han nagonsin hade målat. När man ser denna beundransvärda duk, erinrar man sig, att den forne ritläraren i Helsingborg en gång hade varit Vilhelm Melbye's lärjunge, men blott för att fastslå lärjungens numera fullständiga frigjordhet gent emot sin mästare. Det fräsande, havsgröna vattnet med sina vältrande vågor, den tumlande molnhimmeln och slutligen föreningsbandet mellan bägge, fregatten med sina solbelysta segelmassor, som bli till levande väsen i sin segerrika kamp mot elementen — allt detta bildar tillsammans ett helt av oemotstandlig verkan.

Först i oktober 1856 var Marcus Larsson färdig att lämna Paris. Vägen gick över Düsseldorf till Berlin, där han ville studera den pågående utställningen. Men han bar även på andra resplaner. —

En höstdag 1856 — det var den 7 november — spred sig i Stockholm bland de förfärade gubbarne i akademin den otroliga nyheten, att agréen Larsson, utan tillstånd ehuru akademins pensionär, hade återkommit till Sverige och redan inträffat i huvudstaden. Om pensionären av sig själv vaknade till insikt om att han genom denna handling

hade hemfallit under lagens förbannelse eller av någon annan blev uppmärksamgjord på hela räckvidden av sin förbrytelse, veta vi ej. Säkert är, att han följande dag satte sig ned och skrev en underdånig förklaring till akademin, att han hade sett sig »nödsakad, af enskilta angelägenheter» att från Berlin hemresa till Stockholm. Han hade ej hunnit begära tillstånd härtill och anhöll om akademins »ynnestfulla förlåtelse». Samma dag — den 29 november — som greve Baltzar von Platen i Riddarhuset väckte motion om »statstavlans» inköp, kom »fallet Larsson» före i akademin. Brottslingen var då redan ur landet. Resultatet av den viktiga överläggningen blev, att på det att pensionärens »egenmyndiga tilltag» ej skulle bliva »ett betänkligt prejudikat . . . saken till Kongl. Maj:t i underdånighet inberättades . . . med hemställan tillika huruvida pensionen för de 14 dagar dem Larsson i Stockholm tillbragt, skall till honom utbetalas eller till anslaget besparas». Majestätet var nådigt, och akademin slapp att göra några besparingar.

Men det lilla missljudet från Rödbodtorget hade drunknat i jubelstämningen under dessa stulna högtidsdagar, där den hemvändande triumfatorn hade varit den naturliga medelpunkten i alla fäster och målet för alla skålar. Marcus Larsson hade kommit med en fläkt från världen därute, och litet var bland hans landsmän kände sig få ett stilla återsken från den gyllene lagerkrans, som låg flätad kring det svartlockiga huvudet.

Larsson hade sina senaste alster med sig, och den 11 november öppnades i Konstföreningens lokal i akademin en utställning, varav inkomsten enligt utställarens frikostiga bestämmelse skulle tillfalla Artisternas och litteratörernas pensionskassa. Naturligtvis måste alla se Marcus Larssons exposition, som t. o. m. H. M. Konungen och H. K. H. Kronprinsen hade hedrat med ett besök, och när densamma efter sex dagar stängdes, hade den inbragt den nätta summan av 1,326 Rdr.

Den 19 november avslutades fästernas rad med en avskedsmiddag, som målaren på hotell Phoenix gav för sina vänner bland konstnärer och skriftställare. Hedersplatsen hade han förbehållit sin gamle mästare, sadelmakare-åldermannen Hultgren, som i detta ögonblick säkerligen förlät sin förutvarande gesäll, att han hade svikit sitt yrke.

Följande dag avreste Marcus Larsson med ångaren Gauthiod till Lübeck för att därifrån fortsätta till Düsseldorf. —

Så är han åter i Achenbachs stad med stora planer i hågen. Hans snilles expansionskraft står på sin höjdpunkt, och obetvingligt känner han sig i behov av det kolossala även i de yttre måtten för att en gång finna det rätta uttrycksmedlet för sina konstnärsintentioner. Han skulle skapa ett monumentalverk. Ämnet var redan valt, det skulle bliva ett skeppsbrott i bohuslänska skärgården, och julafton 1856 firade han med att i glödande solnedgångsfärger skissera bilden sig till minnes. Det blev en saftig, av eftermiddagssolen genomglödgad stormtavla med långa, skummande bränningar mellan förvittrade skär. Men dessa fattiga kvadratfot väv voro honom allt för trånga. Hans egen ateljé syntes honom för löjligt liten att rymma de väldiga oväderstankar, som blixtrade ur hans brännande ögon.

En dag satt han vid sin sejdel i Korns stora etablissement, Düsseldorfs mest besökta ölkneip och musikhall vid denna tid. Så kom ingivelsen. Detta var ju den drömda ateljén, här skulle han fritt kunna tumla om med böljor och skär.

Han lät kalla på värden.

»Hur mycket förtjänar ni i veckan?» frågade han.

Värden undrade antagligen över frågan, men uppgav en summa.

»Det vill jag ge er och mera till, om ni hyr ut lokalen åt mig på fjorton dar.»

Det dröjde väl, innan Larsson med sin knaggliga tyska hade invigt den förbluffade värden i sina planer, men så blev affären uppgjord, och följande dag togs den nya ateljén i besittning.

SKEPPSBROTT VID BOHUSLÄNDSKA SKÄRGÅRDEN (JÄTTETAVLAN).

B. 18, H. 10 fot. Litografi i Illustrerad tidning 21 nov. 1857.

Det var en jätteduk, som spändes upp där inne. Aderton fot bred och tio fot hög var den. Men innan målningen började, skulle den märkas med datumstämpel, Larssons onda genius hade ingivit honom, att detta borde bliva ett storverk även som snabbhetsrekord. Och så kallades en poliskonstapel — ja, somliga säga borgmästaren själv — upp i Korns etablissement för att sätta lagens stämpel på den ännu vita duken.

Inte hade konstnären tid att själv täcka hela denna väldiga yta med färg. En stab av unga medhjälpare bådades upp, Nils Möller och vad de nu allt hette, och beväpnades med de enkom beställda färgpytsarna och borstarna. Och så upprepades det gamla skådespelet från renässansens dagar med mästaren, som gjorde teckningen och så lämnade platsen åt eleverna att sköta undermålningen efter hans skiss, tills det åter blev tid för honom att övertaga det halvfärdiga verket för att sätta mästarestämpeln på elevarbetet.

2·81 07

5

En dag kallades lagens väktare åter upp till Korn. Vad han där fick se, slog nog den gode mannen med häpnad. Något dylikt fall hade han säkerligen aldrig varit med om under sin ämbetsutövning. Undret var fullkomnat. Jättetavlan var ovedersägligen fullbordad på tio dagar.

Nyheten spred sig som en vådeld genom staden. Den, som möjligen hade förbigått annonserna och notiserna därom i ortens tidningar, fängslades dock med eller mot sin vilja av de jättestora affischer, som hejdade hans steg vid varje gathörn. Det fanns ej en düsseldorfare, som ej visste, att han mot erläggande av 5 Silbergroschen »im grossen Gallerie-Saal der Königlichen Akademie» kunde få se »*Schiffbruch an der Bohusländska Küste in Schweden* von *Marcus Larsson*». Tavlans storlek stod angiven i oförtydbara siffror, och nederst antyddes, att förevisningen skedde för ett välgörande ändamål.

I akademins stora sal trängdes åskådareskarorna. Larsson hade i bakgrunden av salen låtit resa en estrad för att skaffa en lämplig ståndpunkt att betrakta jätteduken ifrån. Allt var väl beräknat och förberett, och effekten blev den önskade, publik och tidningspress överbjödo varandra i beundran för det nya snilleverket. Vi lämna ordet åt Düssseldorfer Zeitung, som i sitt nummer för den 29 januari 1857 i livliga ordalag skildrar sina intryck. Den skriver:

»Å härvarande konstakademi har sedan några dagar Larssons *Skeppsbrott vid Bohusländska kusten i Sverige* varit exponerad, ett konstverk, som livligt intresserar publiken och konstnärerna. Målningen, som är 18 fot lång och 10 fot hög, imponerar icke så mycket genom sin storlek som genom det uppskakande momentets framställning. Den nedgående solen, vars starkaste ljussken är undandolt av tunga, förbidragande åskmoln, genombryter dem med sina längst utgående strålar och belyser i förgrunden en bergformation av röda granitklippor, vilka äro egendomliga för en del av Sveriges västkust. De klippblock, som höja sig bland de mörka, ur djupet uppfräsande vågorna, hava under tidens längd blivit fullkomligt slipade och ligga i alla riktningar, slungade om varandra. Belysta av solens strålar bilda de effektfulla ljuspartier, medan den högra sidan av tavlan, landets kust, är inhöljd i tunga, mörka åskmoln och endast belyses av enstaka solstrålar. I bakgrunden till vänster avspegla sig klara ljusstralar, vilka genombryta de mörka molnmassorna på det böljande havets upprörda, skummande vågor och framställa en ljusreflex, sådan den sällan har blivit målad. I tavlans medelpunkt kämpa två fartyg med det upprörda elementet, och det främre av dem nalkas med varje ögonblick sin undergång. Det andra däremot, nedtryckt av de sjudande vågorna, fortsätter dock kampen med dessa och hoppas nå den räddande stranden. Sjöfåglar genomfara den stormiga luften.

Den upplyftande naturföreteelsen är återgiven på ett sällsynt och egendomligt sätt, och kompositionen vittnar om konstnärens riktiga naturstudium. Det hela är i sina *storartade* dimensioner genomfört med stor teknisk färdighet, ett riktigt iakttagande av alla proportioner och en klarhet i färgerna, som tillåta en fullständig uppfattning av massorna och gör ett obeskrivligt intryck på åskådaren. . . . Att hr Larsson på önskan av akademins förvaltningsråd har utställt sin tavla i galleriet

och bestämt inkomsten till ett välgörande ändamål förtjänar allmänhetens tacksamma erkännande.»

Men nu började oppositionen att resa sitt huvud. Det var isynnerhet i konstnärskretsar, som man kände sig uppbragt över denna, som man tyckte, skamliga reklam. Ja, det gick så långt, att en del artister undertecknade en skrivelse, som de insände till stadens tidningar, och som innehöll en förklaring, att de ej ville veta av något omnämnande i jämbredd med Larsson. Slutligen fann oppositionen ett språkrör i »Die Dioskuren», den i Berlin utkommande konsttidskriften. Dess meddelare från Düsseldorf skrev den 10 februari i detta blad en dräpande men avundsjuk och ensidig kritik inte blott av tavlan själv utan även av dess beundrande recensenter.

C. G. V. CARLEMAN, K. A. DAHLSTRÖM OCH MARCUS LARSSON.
Fotografi från mitten av 1850-talet.

Författaren hade naturligtvis varit mycket nyfiken att få se detta »havsvidunder» i ordets egentliga bemärkelse, men ej funnit annat än en massa färger, visserligen ditsatta med stor djärvhet men däremot utan spår av stämning i det hela.

Vi kunna ej fälla utslag i den strid, som nu utspann sig mellan Skeppsbrottets beundrare och hädare,[13] och som ej skulle sluta, förrän jättetavlan på sina irrfärder med konstnären hade blivit borta i Londons dimmor. Vi vilja ej döma in contumaciam detta geniala hugskott. Säkerligen lyste en tändande inspiration genom de hänsynslöst påstrukna färgmassorna. Men det var i alla händelser en följdriktig utveckling, när han några månader senare målade sin första *Brinnande ångbåt*, sensationsstycket, som skulle hindra gatutrafiken, när det på sommaren utställdes hos Larssons konsthandlare i Paris.

Andra frukter av denna vinters arbete finna vi säkerligen bland de tavlor, som Larsson i april insände till Skånska Konstföreningen, några av dem för att tävla om ett av föreningens styrelse den 26 juni 1856 utfäst pris av 50 dukater för det bästa sjöstycke, som inlämnades före den 1 maj 1857. I ett brev till en medlem av styrelsen, magister Quensel i Malmö, finner man en förteckning över dessa arbeten: »N:o 1 *Storm under Bohusländska kusten*, en Svensk Corvett ligger och pressar (*Bidivind*, ett handelsfartyg går till grunden sista ögonblicket, då redan besättningen *lämnat skutan*) Pris 1000 Rl B:o

N:o 2 *Samma ämne* (Cabinetstycke)

(Besättningen bergas och annalkande fiskare på klipporna) Pris 450 B:co

N:o 3 Helsingörs hamn med Kronborgs Slott vid Månskensbelysning

Pris 350 B:o

(dessa 3:ne som Prisämnen att utvälja.)

N:o 4 *En natt i Sognfjorden i Norge*

500 B:o

N:o 5 En midsommarafton i Norden

Landskap med vattenfall

300 B:o

Med tanke på parisersalongen hade jättetavlan malats. Över Köln och Berlin gick vägen dit med Salon Carré som mål.

Målet nåddes. Den 7 juni skriver Marcus från seinestaden[14] till magister Quensel: »Det kan vara ett nöje att veta att min sednaste marin — hedersplatsen bland de 130 utvalde bland 6,000 taflor, får *Prix Constantin*, samma tavla har äfven erhallit hedersplatsen uti hederssalen för den stora Exposition som öppnas om Söndag den 15 juni.»

Framgången blev verkligen storartad. Allmänheten bildade kö framför *Coucher de soleil à la côte occidentale de la Suède, après l'orage*, och tidningspressen skänkte Larsson en övervägande smickrande uppmärksamhet. Den ansedde konstkritikern Thenot, som i Gazette de France ägnar den svenske målaren ej mindre än fyra artiklar, yttrar bland annat:

»Då man inträder i målningsexpositionens hederssalong, fästas ögonen ovillkorligen på en stor tavla, föreställande en solnedgång vid Sveriges västra kust. Förgäves skall man överflytta sina blickar på den grupp, som föreställer kejsarinnan och den kejserlige prinsen, hr Dubuffs vackra, väl utförda porträtt, på det beundransvärda *La bataille de l'Alma* av Horace Vernet — ett visst något återför oss dock oupphörligen till hr Larssons stora malning.»

Under sådana omständigheter är det knappt att undra på, om *Skeppsbrottet* växte för hans livliga fantasi. Ty det måste väl vara på denna jätteduk, han syftar, när han den 30 juni skriver till Quensel, onekligen något virrigt: »Var god underrätta mig — om det finns lokal att exponera en tafla pa *13 alnars längd 6 alnar hög*, och ej visa den i Malmö i förbifart, och sedan till Göteborg och Stocholm.»

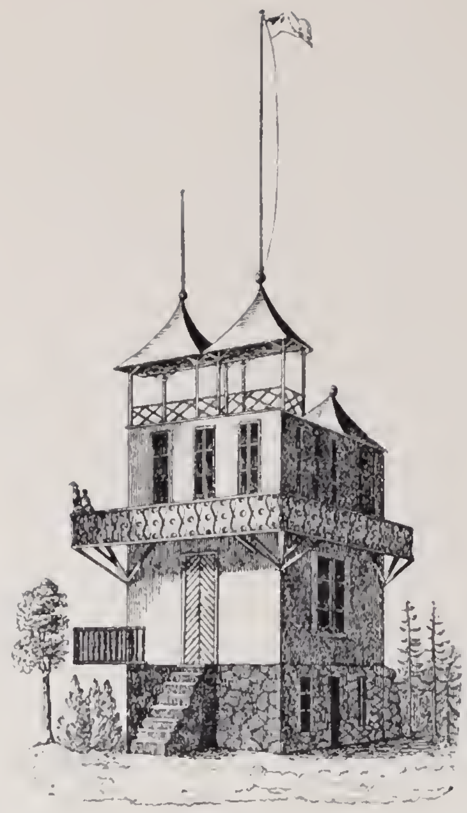
Så märkliga utställningsnummer som Skeppsbrottet, den Brinnande ångbaten och »statstavlan» förfelade ej sin verkan, och hela denna sommar i Paris strömmade beställningarna in. I Hôtel Bergeron, N:o 11 Rue 29 Juillet, levde Larsson, berättar Nordenberg, som om var dag hade varit den sista.

Det var med bruten hälsa, som han på hösten över Düsseldorf[15] återvände till Sverige, denna gång för att stanna.

VATTENFALL.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larson Paris 1856. B. 69: H. 84. Göteborgs museum N:o 81

MARCUS LARSSONS ATELJÉ I FLENSHULT.
Efter teckning i Illustrerad tidning 11 juni 1859.

II.

HEMMA I SVERIGE. MARCUS LARSSONS MÅLARESKOLA.

1857—60.

Den 27 oktober 1857 kl. 2,20 e. m. inlämnades på telegrafstationen i Västervik ett telegram av följande lydelse:

»Till Kongl. Academien för de fria konsterna.
Stockholm.

Undertecknad får härmed ödmjukast anmäla det jag, som i dag anländt till Westervik och af läkare blifvit afstyrkt att för mitt bröSts svaghet sednare på hösten företaga en sjöresa, från och med i dag, från öfverskottet af sista qvartalets resepension afstår. Hvarjemte jag ödmjukl. anhåller om tillåtelse att i Academiens lokal exponera mina arbeten, jemte Academiens copia circa den 15 November.

Marcus Larsson.»

Tre dagar senare är konstnären i huvudstaden.

Nu upprepas fästligheterna från föregående år. Och i högtidstalen till hedersgästen med den sjukliga glansen i ögonen och det insjunkna bröstet gör man anspelningar på den stora ära och lycka som inom kort skola komma honom till del, när riksdagen fattar det väntade beslutet att för 15,000 r:dr inköpa den stora vatten-

fallstavlan, vars ankomst från utställningen i Brüssel i sällskap med det ryktbara Skeppsbrottet med otålighet avvaktades av hela det konstälskande och nyfikna Stockholm.

Det var, som redan nämnt, den 29 november 1856 som den kände mecenaten greve Baltzar von Platen, son till Göta kanals grundläggare, i riddarhuset höll ett varmt anförande om önskvärdheten av att man genast började det föreslagna uppköpet av svenska konstnärers arbeten. Han talade om de stora framgångar, som Marcus Larsson · på bekostnad av sin hälsa hade vunnit och slutade med att väcka motion om att staten skulle inköpa konstnärens beundrade vattenfall, »och att för detta ändamål ett förslagsanslag av 10,000 R:dr b:ko ställes till K. M:s förordnande för att, sedan villkoren för köpet genom vederb:de blivit uppgjorda, i mån av behovet användas och med en tredjedel om året utgå».

Först i november 1857 kom motionen till behandling i statsutskottet, som tillstyrkte densamma.

Och så började överläggningen i den största och mest heterogena inköpsnämnd, som väl någonsin har upphandlat svensk konst. Det är inte alltid så djupsinniga ord som fällas i dess debatter. Och alla äro inte så öppenhjärtiga som Per Mattson, vilken motiverar sin och sina meningsfränders reservation mot statsutskottets beslut med följande ord: »Vi visste nämligen inte om tavlan var värd 1 R:dr eller 1,000 R:dr eller flera tusen R:dr.»

Den 23 november låg frågan före i bondeståndet. Här var det Ola Månsson, som främst förde konstnärens talan, nämnde hans från början knappa levnadsvillkor och ihärdiga flit och vädjade till standets känslor för sin berömde son. Därjämte upplyste han »det konstnären erbjudit att för den uppgivna summan lämna icke blott det i utlåtandet omförmälda arbete, utan därutöver en annan likaledes betydlig målning».

Denna målning var jättetavlan, *Skeppsbrott i Bohuslänska skärgården.*

Bondeståndet biföll utan omröstning utskottets hemställan. Följande dag skulle det emellertid ej gå lika lyckligt i prästeståndet. Trots det långa och bevekande anförande som här hölls av skalden, fil. doktor Gustaf Wilhelm Gumælius,[10] den frisinnade och kringsynte förkämpen inom ståndet för tidens ideella krav, blev utskottets framställning avslagen med 29 röster mot 11.

Baltzar von Platen hade i oktober 1857 tillträtt ministerplatsen i London, och när hans motion den 24 november förekom i riddarhuset var han ej längre där för att föra Marcus Larssons talan. Denne fick i stället en förespråkare i Fredr. Aug. Cederschiöld som på ett mera välmenande än lyckligt sätt motiverade ett anslag. »När man besinnar», utbrister han, »vilken mäktig ande arbetat inom honom, när man tänker på den ställning varuti han förut varit och vilka våldsamma känslor, som måst undertryckas, då han varit tvungen att sitta vid det trägnaste handarbete, så synes mig som meningen varit att härigenom giva honom en ersättning för alla de själskval han måst utstå.» Men denna vältalighet var förspilld. Den förmådde ej samla mer än 21 röster mot 24.

Nu stod Larssons hopp till borgareståndet och här kom det ej helt på skam. Den 28 november beslöt rikets tredje stånd efter en lång diskussion med 28 röster mot 16 att anslå en summma av 10,000 r:dr rmt. till inköp av f. d. sadelmakaregesällens mästerverk.

Samma dag kallades Larsson jämte Wilhelm Wallander till medlem av akademin. Äran smickrade hans fåfänga, men tyvärr kunde man ej ens med den tidens billiga levnadsomkostnader föda sig på en grann uniform och den nye hovmålaren väntade med oro det kommande avgörandet i riksdagen. Han hade inbjudit rikets ständer att den 8 december taga i betraktande hans samma dag i konstakademin öppnade utställning, där man fick skåda »11 av hr Larssons marin- och landskapsstycken samt 37 studier efter naturen och 35 fotografier av herr Larssons tavlor och 150 fotografier efter naturen». Statstavlan och jättemarinen — gratispremien — voro dock ej ännu anlända. Deras dröjsmål avhandlades i pressen tills telegrafen bar bud, att de ombord å Gauthiod hade lämnat Lübeck.

Äntligen kom det slutliga avgörandet i riksdagen; det var den 12 januari 1858. Larsson hade emotsett den skickelsedigra dagen med förväntansfull oro, om han också kände sig tämligen säker på utgången av den gemensamma omröstningen — röstetalen i de skilda stånden hade ju bådat gott. Så mycket hårdare träffade honom budet, att motionen hade fallit med 42 röster mot 77.

»Statstavlans» öde hade i vida kretsar följts med intresse, och resultatet av den gemensamma omröstningen väckte en svallvåg av harm, som tog sig ett spontant uttryck i den storartade fäst som samma afton anordnades på hotell Phoenix av ett sjuttiotal representativa män inom konst, vitterhet och politik. August Blanche höll det stora högtidstalet till Larsson, högstämt och vackert. Scholander framförde såsom en av de äldsta professorerna i den »murkna» akademiska institutionen en hälsning från Rödbodtorget. Bondeståndets talman, Ola Månsson, väckte ett med hänförelse mottaget förslag att en subskription skulle igångsättas för inköpande till staten av några bland Larssons tavlor. Två närvarande skalder, k. sekter Wallmark och herr Kiellmann-Göransson hade gripit plektern, och operans bästa röster tolkade den senares i hast tonsatta hyllningsdikt:

»Gack så till ditt mål, du är nära,
bliv svenskarnas glädje och ära!
Bland stjärnorna stråle ditt namn!»

ljödo slutverserna och hyllningen fördes vidare genom talens och sångernas aldrig sinande flod.

Jag har dröjt vid skildringen av denna dag. Själv ansåg Marcus Larsson den vara den lyckligaste som han hade upplevat, och på sätt och vis bildar den en vändpunkt i hans liv. Aldrig förr hade hyllningen för den fängslande konstnären så tagit ovationens form. Men liksom denna hyllning hade kostat många krossade förhoppningar, så gav också själva dess övermått näring åt konstnärens självförgudning och åt hans avundsmäns hat. Utan tvivel bar Larsson själv stor skuld till det omslag i den allmänna meningen som från denna tid börjar att göra sig gällande. Det

ÅSKVÄDER BLAND BERGEN.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larson 1858. B. 56,5; H. 38. Rådman L. Cronsioe. Malmö.

fordrades säkerligen en engels tålamod för att ej ibland tröttna på hans skrytsamhet och övermod.

Men än så länge voro oppositionens röster ej starkare än att de blott ökade glansen av konstnärens triumfer. Ännu regnade hedersbetygelserna över bondsonen från Åtvid. Så fick han en dag i februari den stora nåden att i drottningens matsal på slottet förevisa sina målningar inför hela den kungliga familjen, som vid nämnda tillfälle hedrade honom med sina beställningar, och en månad senare hugnades han samtidigt med Höckert med medaljen *Memoriæ Pignus*.

Dessa nya framgångar bidrogo måhända att ge näring åt den stora plan, som Marcus Larsson vid denna tid bar på, inrättandet av en skola för landskapsmålare, som, på samma gång den skänkte honom en fast inkomst, i vidaste mått skulle sätta honom i tillfälle att verka för höjandet av den nationella konsten. Han hade först tänkt att förlägga sin skola till Stockholm, men när denna tanke av en eller annan anledning visade sig outförbar, började han kasta sina ögon på annat håll. Den första anspelningen på hans planer att åtminstone för en tid slå sig ned i landsorten finna vi i en tidningsnotis kort efter nederlaget i riksdagen. Han säges där ämna resa »till en stilla trakt i Kalmar län, för att i skötet av sin familj vila ut sig i en liten torparekoja». I Västervik, där modern vid denna tid var bosatt, väntade man honom i medio av februari.

Så lätt skulle det likväl ej gå för Marcus Larsson att slita det nät som alla dessa framgångens år hade spunnit kring honom av storstadsvanor och lyxbehov, och gång på gång denna vår möta vi hans namn i Stockholms konstnärs- och nöjeskrönika. Så utförde han vid ett tillfälle den första och sista litografiska teckning i sitt liv. Flottbron till Lidingön hade blivit förstörd av den snöstorm som rasade annandag påsk den 5 april 1858. August Blanche ville för Illustrerad Tidning ha en teckning av platsen och önskade att Marcus Larsson skulle utföra den, men

som han visste, att Larsson var svår att fånga, bjöd han honom först på en utsökt middag på Lidingöbros värdshus, en trappa upp. Efter middagen satte Larsson sig vid fönstret och tecknade av sceneriet direkt på den litografiska stenen. Efter en lätt retusch av Oscar Cardon, som fann teckningen *väl* flott för Illustrerad Tidning, trycktes den i ett följande nummer.

Den 24 april 1858 är Larsson med om stiftandet av Föreningen för nordisk konst där han inväljes i inköpsnämnden, och fyra dagar senare hugnas han med vasa-ordens riddaretecken, vilket ger Jolin anledning att den första maj i »Gröna stugan» apostrofera honom i en skämtsam tillfällighetsdikt:

»Se där riddar Larsson som fått litet bjefs,
Akademin far väl — njursten»

drar han till med i sin rimnöd efter Bjursten i föregående versslut. —

Stockholmsvåren lider mot sitt slut. Riddar Larssons hand darrar så besynnerligt när vinglaset skall vandra den vanda vägen till munnen. Riddar Larsson vill fly från Stockholm och sig själv till »Smålands urskogar». En junidag får vinhandlare Tranberg och källarmästaren på Opris förgäves vänta på sin stamkund. Riddar Larsson har lämnat huvudstaden och rest — man vet ej så noga varthän. —

I »Smålands trädgard», i Karlstorps socken, öster om sjön Flen ligger militärbostället Flenshult. Här bodde på sin torva som välbeställd fanjunkare Ludvig Larsson, som vi lämnade, när han som blivande husar drog bort från lilla Örsätter. Men om bostaden var enkel, så var läget desto härligare. Det berättas att biskop Tegnér en gång, när ämbetsresorna hade fört honom till denna del av hans stift, skall hava utropat: »Hit måtte det hava varit som den lede frestaren förde Vår Herre, när han visade honom all jordens härlighet!»

Hit var det, som Marcus Larsson hade flytt för att finna andlig och kroppslig pånyttfödelse. Han tog in i den av sex rum bestående huvudbyggnaden, dit han hade låtit föra ett präktigt möblemang och hyrde at brodern en i närheten belägen gård, benämnd Frukullen. Sin ateljé beslöt han att uppföra på en björkkransad höjd belägen ungefär tusen steg bakom huvudgården. Materialet till den åtta fot höga stenfoten tog han från ett gammalt vagnslider, medan några utdömda lador fingo lämna virke till överbyggnaden. Bottenvåningen upptogs av själva ateljén som mätte trettio fot i fyrkant och fick sitt ljus från ett tio fot brett och tolv fot högt fönster. En trappa upp låg en sal med utbyggd altan och med femton fönster som öppnade sig åt alla väderstreck. Taket bildade en plattform, från vars ena sida reste sig två av pelare uppburna torntak som slutade i flaggstänger, den ena inte mindre än 74 fot hög.

Så hade då Marcus Larsson vetat att skaffa sig en bostad som passade hans titaniska lynne. Från höjden av sin villa behärskade han till flera mils omkrets ett härligt landskap som blott väntade på hans pensel. Fem sjöar buktade sig där i skogkransade vikar och fyra kyrkor lyste vita i sina röda byar. När kvällen kom, hissade han i toppen av den högsta flaggstången sin lykta, som lyste i natten som en fyrbak för vandraren i fjärran.

LIDINGÖBRO DEN 5 APRIL 1858.
Originallitografi. Illustrerad tidning 17 april 1858.

Av den tilltänkta målareskolan blev det aldrig mycket. Några elever infunno sig visserligen, en trumslagare vid namn Roselli och en fröken Pamela Noræus, men ingen av dem torde hava varit någon större begåvning och undervisningen bedrevs ej heller på bästa sätt. En annan ung konstnär som hade kommit till Flenshult för att begagna sig av den frejdade artistens undervisning fick förgäves vänta ett par månader på sin tilltänkte lärare, som var ute på utställningsresor, och måste avresa utan att en gång hava fått se honom. Det var sedermera genremålaren Knut Ekwall.

Eleverna fingo börja från början, d. v. s. tvätta penslar och räcka fram färgblåsor åt mästaren, när han målade. Till belöning bjödos de på välfägnaden, som togs fram ur en lucka i ateljégolfvet. När så duken efter en dags strängt arbete var färdigmålad, bar det av för Larsson ut på vilda körturer som ofta förde honom ända till Vimmerby, Hvetlanda eller Hultsfreds mötesplats, där han hade vänner och dryckesbröder.

Man kan tänka sig vilket uppseende den egendomlige byggherren, hans originella villa och hans ännu originellare uppträdande skulle väcka i dessa oberörda bygder. »Den galne hovmålaren» fick något av en fantasifigurs overklighet i de häpna smålänningarnas ögon. Och hans framfart kunde väl berättiga härtill. När han med sina kasserade nummerhästar, som han hade inköpt kort efter ankomsten till orten,

spända i fyrspann kom jagande utefter vägarna med sin betjänt »Peppar-Nisse» i grönt livré, väjde han för varken kreatur eller grindar. Hände det då att kusken, en f. d. smed, till slut hade sprängt någon af hästarna, var det bara att skära remtygen af och låta kraken ligga. Så smälte stallet snart ihop till hälften. Då spändes de sista båda öken tandem för bondkärran. Bönderna spikade igen sina pinngrindar, så mycket värre för grindarna, ty fram skulle Marcus Larsson. Det var som en hejdlös jakt efter skönhetssensationer. Stundom, när han från krönet af en backe såg västersolen glöda vid horisonten, kunde han slunga en befallning att stanna till körsvennen som med ett ryck hejdade hästar och vagn. Så satt han där stilla, den framåtböjde, bleke mannen med ögon, som tycktes vilja suga in hela atmosfärens färgglöd, tills ljusbilden var fixerad på minnets näthinna. Då ropade han: »Kör!» och vagnen försvann utför backen.

Försommaren 1858 hade gått till ända. Pengarna började taga slut och Larsson insåg nödvändigheten av att för en tid avbryta sin småländska idyll. Han måste ut igen. Till England måste han för att skära guld och till Italien för att slösa bort det. Han skrev till Carleman och lyckades förmå honom att göra ressällskap. Det blev överenskommet att han i Köpenhamn skulle invänta Larsson, som först ville skaffa sig respengar genom en tavelutställning i Jönköping. Denna öppnades också i mitten av juli och inbringade under det da pågående lantbruksmötet en hel del. Men Carleman gick i Köpenhamn och väntade förgäves på sin reskamrat. Äntligen en dag kom det brev att Larsson ej kunde lämna Jönköping — pengarna voro åter slut. Så fort sig göra lät, skyndade Carleman åter till Jönköping, där han fann vännen pank och utrucklad. För att skaffa nya medel reste då Carleman med Larssons tavlor till Göteborg, där de utställdes i oktober. När han aterkom till Jönköping med behållningen hade resplanerna hastigt förändrats. Englandsresan var uppgiven, i stället bad Larsson honom följa med till en bekantskap från lantbruksmötet, bruksägaren Nils Nilsson Aschan, den mäktige herrn till Ohs.

MARCUS LARSSON.

Blyertsteckning från slutet av 1850-talet, utförd på konstnärens visitkort av genremålaren A. Tholander. Tillh. förf.

Ett par dagar senare skakade ett egendomligt lass på väg mot det småländska godset. Högt uppspetade på några väldiga lårar, som innehöllo de tavlor Larsson hoppades att få avyttra åt Aschan, sutto de tre resenärerna — trumslagaren Roselli hade också fått medfölja på härnadståget. Sällskapet gjorde tydligen ett oroande intryck på Aschan, som mötte dem på vägen. När de kommo fram, ställde Carleman sina galoscher i förstugan, men hovmålaren och trumpetaren klevo upp för stentrappans rena linnematta i sina snöiga stövlar. Senare på aftonen var linnemattan försvunnen. Uppe i salen anordnade Larsson i hast en liten utställning av sina tavlor, men Aschan kunde inte bestämma sig för någon. Detta bidrog väl till att hovmålaren hade svårt att finna sig tillrätta pa den stillsamma gården, där man ej bjöd pa annan sprit än ett glas vin till middagen. Efter ett par dar hade värdfolk och

gäst fått nog av varandra. När man tog avsked, sade Aschan till Carleman: »Ja, notarien är välkommen åter, men tag inte de andra med er!» Så skildes man åt. Men på första gästgivaregård beställde Larsson fram en lukullisk supé med hummer och många supar.

Efter några veckor på Flenshult följdes de båda vännerna åt till Kalmar, där Carleman tog båten till Stockholm, medan Larsson med sina tavlor drog till Köpenhamn.

Den utställning i den danska huvudstaden, som en notis i Fædrelandet för den 15 december 1858 utlovar, blev emellertid aldrig av. Göteborgs Handelstidnings köpenhamnskorrespondent lämnar oss förklaringen i ett brev, som tidningen serverar sina läsare själva julafton. Sedan författaren skämtat med Köpenhamns dyrbara, nya vattenledning, som ej ville lämna något vatten, fortsätter han: »Det hjälper icke, att man har hela sundet här utanför och inte heller att Marcus Larsson kommer hit med så stora vattenmassor på sina tavlor, att han inte vet, var han skall göra av dem här i staden. Tänk om han kunde avhjälpa vattenbristen? Men det har han själv visst inte tänkt på ännu, utan nu löper han, arme konstnär, varje dag från morgon till afton och kanske ännu ett par timmar till och frågar alla människor om de kunna anskaffa honom lokal för att exponera hans tavlor. Omöjligt!

Köpenhamn är tämligen stort och har många stora byggnader och många stora salar, men det hjälper inte. Marcus Larsson är en ännu större målare och 'förfärdigar' så stora tavlor att de inte få rum i Köpenhamn. Detta är historiskt, mitt herrskap.»

Så förhöll det sig alltså i verkligheten med det stora nederlaget i Köpenhamn. Danskarna fingo aldrig se det väldiga skeppsbrottet, inga andra än de unga konststuderande i Charlottenborgs avstöbningssal, där Larssons tavlor hade fått tak över huvudet i väntan på utställningslokal. Där stodo nu de praktfulla dukarna längs väggarna och drogo åhörarnas fantasi på irrvägar, när tråden i Höyens föreläsningar någon gång tunnades av.

I slutet av januari 1859 är Marcus Larsson åter i Sverige. Han hade i ett brev till en gammal pariserbekant, astronomen Astolf Mozart Möller, omnämnt sina planer på Lund, och mer behövdes ej för att han vid ankomsten till universitetsstaden skulle hälsas med studentsång. Han kände sig också strax i sitt rätta element. »Här är ett annat liv», utbrast han, »här kan jag fritt andas ut.» Under veckorna i Lund bodde Larsson hos Astolfs fader, kantorn och tonsättaren Nils Möller.

Fredagen den 4 februari kl. 8—10 på aftonen hade han inbjudit studentkåren att bese sin utställning, som var anordnad i Akademiska Föreningens stora sal. Möjligen var det redan vid ett fästligt lag denna afton som Larsson förklarade sig vilja, till tack för de oförgätliga dagarna i Lund, skänka studentkåren en av de utställda tavlorna. Hans tal drunknade i hurrarop och under tonerna av »Dane liksom åskan» bars den frikostige donatorn kring salen.

Då Föreningens styresmän vid ett följande dag hållet möte enades om att man ej kunde mottaga konstnärens gåva, förklarade Larsson sig i stället vilja måla

en ny tavla till Föreningen, »en stor tavla, begriper ni mina herrar, en tavla, vars like man skall få söka efter, ty den skall målas på tio timmar».

Men Larsson förde ingen målareattiralj med sig, duk och färger stodo ej att få på närmare håll än i Köpenhamn, och utanför Malmö låg sundet isbelagt. Då beslöts det att Föreningens ordförande skulle telegrafera till generalkonsul Ewerlöf i Köpenhamn och följande afton anlände de begärda sakerna, som hade måst sändas över Helsingör.

»Nästa dag» (det var onsdagen den 9 februari 1859) skriver Svahn i »Våra överliggare», skulle slaget stå. Konstnären bjöds naturligtvis på frukost, vilket han dock bestämt avböjde, och begärde endast till sitt förfogande några flaskor gott Rüdesheimer. Man samlades i det sydvästra hörnrummet i andra våningen av Akademiska Föreningen, vilket var utsett till ateljé. Underverksmannen som sovit hela den föregående natten — antagligen hans första sovnatt» under loppet av en hel vecka eller mera — var i sitt allra förträffligaste lynne. Den oputsade sadelmakaregesällen hade fått lämna plats för konstnären, som fullt medveten om sin kraft och sin egendomliga begåvning, strålade av inspiration, livslust och segervisshet. Kl. 9 f. m. var man samlad på bataljfältet, och de nödiga förberedelserna, såsom dukens spänning i ramen m. m., vilka försiggingo under skämt och allehanda upptåg, togo ungefär 1 1/2 timme i anspråk. Först inemot kl. 11 tog det egentliga arbetet sin början. Mästaren gick nu bort till kakelugnen och grep ett kol, med vilket han å den spända duken drog två lodräta streck, liknande konturerna av en fabriksskorsten, vidare därunder en kroklinje och slutligen någonting, som liknade grundlinjerna till de båtar som småbarn pläga frambringa vid sina första försök i ritkonsten. Man anade nu, vad man hade att vänta: en brinnande ångbåt i närheten av ett fyrtorn, byggt på en klippa. Därefter kastade han kolet i kakelugnsvrån och grep en av de grova penslarna, med vilken han började stryka minst två tredjedelar av duken i svart, till en början med ungefär samma ledighet, varmed en vanlig plankstrykare spattlar en vägg eller dörr, ehuru så småningom allt finare penslar kommo i bruk och penseldragen blevo mera beräknade, så att man började förstå att ur detta kaos skulle utveckla sig en mycket svart natt.»

Det enda villkor som Larsson hade uppställt var, att han under sitt arbete skulle underhållas med kvartettsång, och var gång inspirationen började tröttna lade han från sig sin pensel och ropade: »Se så, gubbar, nu tror jag vi ta en stump!»

»Under tiden», berättar Svahn, »hade ryktet spritt sig i staden att Marcus Larsson höll på att måla den utlovade tavlan, och studenter, äldre och yngre akademiska lärare började snart strömma ut och in i konstnärsverkstaden, som stundom var alldeles överfylld av folk. Larsson hälsade på alla, lät presentera sig för en och annan hedersgäst, som han ej förut kände, skämtade och sprakade med alla och en var, samt var outtröttlig på historier och mer eller mindre uddvassa utfall i synnerhet mot danskarna, som han i egenskap av 'ärlig svensk' omöjligen kunde tåla'. 'De äro ena rävar, inte sant, go' herrar? Illmariga som hin onde och högfärdiga sen! T. ex. den här Höyen'

HAV I MÅNSKEN MED FYR OCH BRINNANDE ÅNGBÅT.

Sign. »med varm vänskap till Studentcorpsen i Lund af Larson 18 12/2 59.» Oljemålning på duk. B. 258: H. 177. Akademiska föreningen i Lund.

Bäst han nu var i farten att låta sina pilar hagla över Höyen, medan han med otrolig snabbhet och säkerhet arbetade, fick han en ny idé. Han hade nyss grovmålat en bölja, som välvde sig och fräste, så att man var färdig att hisna vid dess blotta anblick.

'Här är ett Herrans väder, go' herrar!' ropade han, 'just lagom åt Höyen! Här ska vi ha en dansk!' Inom en kort stund hade han mitt i värsta vågsvallet målat ett litet fartyg, som med skamfilad rigg driver vind för våg och skjuter nödskott. 'Och här skall Höyen sitta!' ropade han vidare, i det han målade en figur, som med alla tecken till förskräckelse klängt sig fast vid toppen av stormasten. 'Här kan han få betrakta »naturen», om han aldrig sett den förr, den åsnan!' jublade han, alldeles utom sig av förtjusning över sitt påhitt. Längre fram på aftonen blev dock Höyen befriad ur detta betänkliga läge och fick lämna plats för den danska flaggan, som ännu fladdrar på stormasttoppen, ty dansk skulle dock flaggan vara.»

När konstnären hade hållit på i fem timmar lade han bort sin palett men följande dag fortsattes arbetet. Bland åskådarne denna dag var även biskop Thomander som Larsson lär hava hälsat med orden: »Sveriges störste konstnär hälsar Sveriges största snille!» Under dennes besök skall blixten på tavlan ha tillkommit. Larsson fäste mycken vikt vid denna detalj. »Att måla en åskvigg är ingen konst», sade han, »men att fästa på duken det bländande, hela atmosfären genomdallrande blixtskenet har ännu ingen målare försökt, och lyckas jag häruti, så kan ni och jag vara stolta över vår tavla.» Experimentet slog ej fullt så ut som konstnären hade tänkt sig, ehuru det »i alla fall inte blev så tokigt».

Den mest omtalade episoden från dessa dagar i fästvåningens hörnrum är dock historien om professorskarrikatyren i tavlans hörn som vid originalets oförmodade inträde i hast utplånades och ersattes med en komet, som sedan för kuriositetens skull fick sitta kvar.

Men jag måste ännu en gång citera Svahns intressanta skildring.

»Under dagens lopp hade målaren ej förtärt annat än några glas vin. Vid 5-tiden på aftonen såg det mycket tvivelaktigt ut huruvida konstnären skulle kunna infria sitt löfte. Men nu först blev det också allvar i leken. Han själv varken talade eller skrattade längre, och en var förstod, att han inte finge störas. Det blev alldeles tyst i rummet, och svårt är att säga, vilket som var det märkligaste i detta skådespel, antingen konstverket, där det ena partiet efter det andra liksom framtrollades för blicken, eller konstnären, där han stod i belysningen från de många tända ljusen i fönsterkarmen, med sitt bleka, inspirerade ansikte, läpparna fast sammanslutna, ögat strålande och varje nerv spänd till det yttersta.»

När aftonen kom, var löftet infriat, men ännu hade Larsson nog svart färg kvar på paletten för att på den stora dukens baksida teckna:

Målad af mig på 10 timmar i och till studentföreningen i Lund af
ML Marcus Larsson d. 18 10/2 59.
Intygas af
Astolf Möller. S. Follin.

Av alla de otaliga nattstycken som ha flutit ur Marcus Larssons pensel är kanske intet så gripande som tavlan i Lunds Athenæum. Detta sjudande hav är förfärande i sin overklighet. För åskådarens fantasi blir det till Styx, dödsfloden, som har svällt över sina bräddar och piskas av Orcus' förbrännande vind. Det är en glödande förintelsens apoteos, diktad av en genial improvisator med något av sömngångarens omedvetna lättsinne och säkerhet.

Två dagar senare hälsades Marcus Larsson på Nordiska Fästen av biskop Thomander, som tackade honom för hans storartade gåva, för aftonen utställd i ett angränsande rum, detsamma, där den hade blivit målad. Senare på natten hyllades hedersgästen ännu en gång av adjunkten Blomstrand.

Larssons utställning flyttades till Malmö, där den hölls öppen på Knutssalen den 16—27 februari. Men vägen mellan de bägge städerna var kort och vännerna i Lund många. Det glada studentlivet fortsattes i det längsta, därpå tyder det odaterade och nästan oläsliga avskedsbrevet till Möller, där stundens känslostämning tar sig ett ögonblickligt och oförfalskat uttryck. Papperets vattenstämpel visar att det är nedkastat på Ficks hotell i Malmö.

»Broder Mozart

jag kan ej komma förr än i afton kl. 1/2 5 ef. Låt alla veta min afresa bestemt i morgon kl. 1/2 9 reser jag till Småland, farväl oförgätlige man du er den som jag kent så mycket aktning för jemte din familie — du har tjusat mig — män kom ihåg jag skall äfven skrifva fast jag begagnar en Trubbigare Pensel än skalder och Tondiktare.

Lefven väl din

tillgifne beundrare
Marcus Larson

kl. 1/2 ett Lefväl.»

När en forskare har satt som sitt mål att söka forma en bild så sann som möjligt av en livshistoria, när han finner denna livshistoria på en viktig punkt så missuppfattad, att förståelsen av personlighetens följande utveckling blir omöjliggjord, om ej misstaget blir rättat — då känner han sig fast i övertygelsen att det beriktigande som han utför är rättfärdigt, även om det ljus han kastar över dramats huvudfigur oundgängligen låter slagskuggan falla mörk över en annan persons minne. Så mycket mindre blir min tvekan som den ledsamma historia i Larssons liv jag här avser, redan i en alldeles förvanskad form har nått offentligheten. I sin småländska studie »I Getapulien», som innehåller så många intressanta notiser om Larsson skriver Aldén: »Och det må ej döljas, hans enskilda vandel var sådan att hans goda och älskliga hustru som han i orättvist misstroende låste inne ansåg sig hava fullgiltiga skäl att före hans avresa till utlandet för alltid lämna honom.» Denna framställning stämmer noga överens med den uppfattning som fru Larsson själv visar

i ett brev till fru Fredrika Runeberg av den 17 juni 1864: »Gud vare tack och lof!» skriver hon »att *han* nu vilar i det tysta att denna oroliga stormande själ fick ro, och att med detsamma, det också, blev slut på den kedja af lidanden som jag under 12 års tid på det mest förtryckande tätt genomlefvat.»

Hur väl fattar man ej att Marcus måtte hava varit en oändligen prövande make för en hustru, som ej förstod att halla honom i de lätta men starka tyglar, som en kärleksfull och intelligent förståelse vet att omärkligt fläta. Men måhända skulle man kunna skriva en ej så ringa del av den excentriske konstnärens utsvävningar just på

BERGLANDSKAP MED SJÖAR OCH VATTENFALL.

Oljemålning på duk. Sign. Marcus Larson 1859. B. 124; H. 78. Baron Carl v. Platen, Sthlm.

det demoraliserande inflytandet av ett olyckligt äktenskap. Den vackra fru Adèle hade ägt hans heta och svartsjuka kärlek men ej förstått att bevara den. Hon kunde ej uppfatta sin mans konst, hon ägde ej den själens adel som hos omgivningen tvingar alla låga instinkter till tystnad, hon saknade över huvud varje egenskap som av Marcus Larssons hustru skulle ha kunnat göra den goda genie, varav han så väl var i behov.

De stramande banden hotade sedan länge att brista, den avgörande katastrofen inträffade våren 1859. Vi vilja förbigå den med tystnad, så mycket må dock vara sagt, att denna gång var det mannen, som var den kränkta parten, och om ej hustrun frivilligt lämnat hemmet, hade Marcus Larsson sökt laglig skilsmässa.

Det gamla stävet om olyckan som aldrig kommer ensam sannade sig ännu en gång. Så kunde han, inte långt därefter, i ett gripande brev, där känslan av befrielse blandar sig med förlustens bitterhet, utropa: »Jag är nu ensam och fri fast olycklig i 2:ne fall.»

Han hade förlorat hustru och hem.

Den 2 maj hade Larsson som så ofta förr flytt från hemmet till sina vänner bland officerarna på Hultsfred. Där hade han, berättas det, sålt tavlor för ett par tusen riksdaler men lämnat pengarna vid spelbordet och tomhänt vänt åter. När han på hemvägen nådde en höjd nära Flenshult, fängslades hans öga av en väldig eldpelare som höjde sig mot den vårljusa natthimmeln. Det var villan som brann. Den ofantliga järnkaminen, som med sin rörledning hade väckt ett sådant uppseende i trakten, hade blivit för häftigt eldad av mamsell Noræus, som ville fira mästarens hemkomst. Brädfogningen omkring röret tog eld och om några minuter stod hela byggnaden i ljusan låga. När Larsson hann fram, var allt hopplöst förlorat. Man säger visserligen att han skulle hava hejdat befolkningen, som hade skyndat till för att rädda, med orden: »Låt Jerusalem brinna!» En legend vill t. o. m. veta, att han rusade in i det brinnande huset, fick tag i penslar och palett och satte sig ned att avmåla förödelsen. Säkert greps han oemotståndligt av eldkonstnärens hänförelse inför det flammande bålet, men hans innersta stämning i det ögonblicket torde ändå ligga i de ord som en familjetradition berättar att han fällde framför den kolnade ruinen:

»Nu vill jag inte äga något mer i världen!»

Han anade att förlusten av detta med oändlig kärlek ordnade hem, uppfört med så många ljusa förhoppningar på en framtid av rik alstring, skulle bilda en vändpunkt i hans liv. Och grym måtte han hava känt den rolighet, varmed »Kapten Puff» omtalade branden: »Olyckan skall hava vållats av någon av herr Larssons brinnande ångbåtar, från vilken elden spritt sig i ateljén.» Men redan i ett brev, som han några dagar därefter skriver till Carleman, skymtar man mellan raderna tanken på en nybyggnad:

»Broder

Villan ligger nu i *grus* och aska — hela lifssträfvande — här kunde nu medfölja en ritning af ruinen — du som sedt dän uppmanar jag att du i tidningarne i Posttidningen och illustrerade medelar om dess Praktiska sätt med Bygnad, kostbarhet med smak dess naturs omgifning N:r 1 i Norden jemte de angränsande teränger med studier för landskapsmålare outtömligt för flera cekler . . . du den ende som jag nu fäst mig vid i min olycka, nu borde väl listan som ligger hos Blanche sättas i gång — eller insamling till den som uppoffrat sig för konstens intresse det enda jag ägde äfven en Scherf

tala om saken i gröna Stugan

Din oförgätlige

Marcus Larson.»

Redan dagen efter branden hade man börjat rödja ruinerna efter den brunna villan. Nu arrenderade Larsson kullen av säteriägaren P. Persson på 30 år för en summa av. 300 kronor, och planeringen av »parken» började. Arbetet skildras målande av Aldén. »Som föga jord fanns åvanpå berget bjöd Larsson alla socknens bönder på 'köregänge'. De medförde om morgnarna hemifrån ett lass gödsel och körde sedan upp gyttja från sjön Flen, vilket allt upplades i stora komposter, som skulle användas till blomsterodling mellan björkarna. Dessa skyddade Larsson med ängslig noggrannhet, att de ej skulle skadas under arbetena. . . . Trakteringen vid dessa gängen var alltid så riklig att vid middagstiden flertalet av körsvennerna ej kunde styra sig själva och ännu mindre sin dragare. Det var Larssons lust att 'fylla bönder med champagne' och att se alla 'knäckta' innan de lämnade honom.»

När grunden var lagd, voro pengarna slut, och i början av juli var byggherren i Stockholm för att skaffa nya. Därifrån skriver han till Bengt Nordenberg:

»Broder!

Min stora villa 3 våningar med atelje uti den gudomligaste natur där 5 sjöar, 5 kyrkor och 5 a 6 mil i horisonten sås ifrån ateljen — är den 2 Maj nedbränd — *ej assurerat*, lämna Dahl brefvet, och tala om olyckan för honom, 10.000 Rl förlust, du kan tänka min olyckliga belägenhet — goda Menniskor har hjelpt mig att jag bortlåttat taflor, och den nya muren af sprängd granit 27 alnar lång, 20 alnar bred, 5 alnar hög är färdig på samma ställe och 280 timmerstockar 25 a 30 al. langa ligger skrädda i skogen 1/4 mil derifrån vid vägen. Parken a kontrakt och betalt på 30 år, vill du emot inteckning uti Parken jemte timret med mur på 2:ne ar låna en 1000 Rl da du för det med dommarn i orten bevis och inteckning på laglig väg — kunde det uppbyggas på 2:ne månader, då detta blott är för arbetarnas dagsverken, som jag behöfde — di större taflor och Photografier kan jag äfven Prestera — svara din tillgifne

Marcus Larson.

jag är här att tala med *Carl*. Män konungen väntas varje timma kola af. Manöfern är instäld — di kungliga i staden. Man beundrar dig här för din självständighet i Gudeska afärn med Ytterberg — hälsa till nagon vän om jag har nagon, mitt köpta Frukullen säljer jag i höst. Män jag får ej mina däruti betalta 3000 ej på 1 1/2 år den nu färdiga mur till undervåningen jemte timret, som alt jemte dagsverke är betalt å *med* (*utom Parken*) 2,500 Rl Svara är du hederlig — alla hälsa dig — dödt i konstväg här. lef väl.»

Det ligger något djupt tragiskt i den kamp som Larsson denna sommar och höst kämpar för sitt nybygge. Det har blivit en fix idé hos honom, att han maste uppföra »det arbetsrum som är nödvändigt för att kunna fullborda di större arbeten som blef afbrutna genom branden». Och det mest tragiska i denna kamp för tillvaron är att han själv är sin värste fiende. Vi ha sett hur bygget bedrevs. Pengarna kunde ej räcka, om han mötte aldrig sa stor hjälpsamhet. Den 17 september skriver han i det nyss citerade brevet som är ställt till en av vännerna Aschan: »Din bered-

villighet, som skall hos *mig vara oförgätligt* ty det är för mig i nödens stund, kommit som *ifrån höjden*, när man bäst behöfvert — ty vart kommer man i dessa tider med en dyrbar samling — det är min Enda förmögenhet, för målaren». En af Larssons trognaste vänner i dessa nödens dagar var regementsskrivare Gustaf Enell på Fluxerum, vars första bekantskap han hade gjort då han elva år tidigare på Vallby målade hans porträtt.

Det är underbart att konstnären, i den sinnesförfattning som han var, överhuvud kunde måla. Men när ställningen i slutet av oktober blev ohållbar och han flyttade till Stockholm, förde han 16 nya dukar med sig. Den 30 november öppnade han en utställning i operans foyer, som genom kunglig nåd hade ställts till hans förfogande. Det var ett trettiotal nummer som Larsson här hade sammanfört från olika perioder av sin utveckling. Utställningen blev den vinterns stora händelse i Stockholms konstnärliga liv och gav anledning till många kritiker och motkritiker, insändare och svaromål. Det saknades ej röster som öppet sade, att en konstnär som utställde sådana tavlor som en del av de här förekommande antingen saknade självkritik eller ock hade en alltför slät tanke om det allmänna omdömet. Men utställaren hade också sina beundrande försvarare och hans snille måste även de argaste motståndarne erkänna. Så fortgick utställningen till in i januari 1860, då den överflyttades till Nordiska Konstföreningens lokal. I förteckningen, som nu har svällt ut till 75 nummer, finna vi, utom Larssons eget, nästan alla de kända namnen inom femtiotalets svenska konst, ja t. o. m. några av hans norska och danska vänner hade bidragit till samlingen.

Marcus Larsson hade tagit in på Hôtel de France på Norra Smedjegatan. Det ena av sina rum hade han inrättat till ateljé och hotelluppassaren fick göra handräckning vid arbetet. När man ville ha fatt i Welin, kunde man vara säker att han var på N:r 15 och kramade tuber. Längre fram flyttade Larsson till Köpmanstorget 2, där han tillsammans med sin vän Sven Herlin, ritlärare i Jakobs skola, hyrde ett par rum hos en fru Klut. Här fann honom en dag hans vän, sedermera stormästaren i W:6, Johan Johansson framför staffliet. En dalkulla passade upp. Tavlan som han höll på med var ämnad åt Ole Bull, som i februari 1860 hade kommit till Stockholm för att ge ett par konserter och som under denna tid var mycket tillsammans med Larsson. Motivet var ett fartyg som seglade ut från en klippig strand och bort mot en låg, grönskande kust. I skeppets akter stod »Ole Bull».

I gengåva för denna tavla fick Larsson av Bull en guldkedja som gick flera varv om halsen. Att denne även på annat sätt hade velat visa sin erkänsla framgår av följande notis, som vi finna i Posttidningen för den 20 mars 1860:

»Hr Ole Bull lärer hava för avsikt att vid sin återkomst [från Uppsala] till Stockholm giva en konsert till förmån för artisten Marcus Larsson för att sätta honom i tillfälle att återuppbygga sin nedbrunna ateljé — ett drag av generositet som säkerligen skall tillvinna den frejdade konstnären livligt erkännande.»

Programmet hade Larsson och Carleman redan satt ihop en dag uppe hos Abraham Mankell, men då flera musici, däribland A. F. Lindblad, avrådde Bull med

försäkran att pengarna aldrig skulle komma att användas till det avsedda ändamålet, inställdes konserten. —

Årsdagen av villans brand, den 2 maj 1860, annonserar Mindre Teatern i anledning av Karl XV:s kröning första uppförandet af »Majkungen», Frans Hedbergs tillfällighetsstycke, »dekorationen av Marcus Larsson».

Det var konstnärens första försök på detta område, och som man ju kunde vänta lyckades försöket ypperligt. Marcus slog teaterns ordinarie dekorationsmålare med häpnad, så lätt och säkert hanterade han de långa färgborstarna, så riktigt förstod han att beräkna avståndsverkan och limfärgens valörförändring vid torkningen. Kulissen som föreställde ett vingåkerslandskap gjorde storartad lycka, och mästaren blev inropad, tafatt och förlägen.

Det var Marcus Larssons sista triumf i Stockholm. Den lyste för ett ögonblick upp hans mörknande bana. Och det var nog i något ur majkungsstämning han några dagar därefter — det var söndagen den 6 maj — uppsökte sin vän skriftställaren J. M. Rosén, som skildrar detta sitt sista sammanträffande med konstnären så här:

»Han hade gjort upp en storartad plan: Först höra Vieuxtemps som gav matiné i de la Croix' salong, därpå i vagn till 'Clas på hörnet' för att äta middag, vidare drottning Kristinas väg åt Djurgården, där Novilla och Lumbyekonserten för dagen skulle utgöra resans mål. Där var konserten ej ännu börjad. Lumbye frågade mig vem det var jag hade med mig, och då jag svarade att det var Marcus Larsson utbrast han:

Död og pine, det skal være en aller helvetes karl!

Jag talade om det för Larsson, och han skrattade.»

Några veckor senare finna vi Larsson hos sin moder i Västervik, där han förbereder en stor utställningsresa till Ryssland.

Det är oändligt vemodigt att följa den nedåtgående kurva som Larssons konst dessa år beskriver. Men den inbjuder samtidigt till ett psykologiskt sett ytterst intressant studium. Den tekniska skickligheten finnes där lika stor som någonsin, det som brister är den konstnärliga moralen, undergrävd av upprepad dagtingan med idealen, det är den andliga spänstigheten, slappad av de sista årets olyckor. Ännu kan han i ljusa ögonblick skapa värdefulla konstverk — sällan har han väl målat en koloristiskt så intressant havsbild som direktör Simonssons stora marin. Men även i sina bästa dukar, i en sådan sak som fru Hüttlings *Solglimten*, där många detaljer äro lyckligt funna och vackert genomförda saknar han känslan för proportioner — perspektivet brister sönder. Ock det finns andra ögonblick då geniet på en gång tycks ha slocknat. Men vi vilja ej stanna vid de ting som han i sådana mörksens stunder ej höll sig för god att signera. De tillhöra ej konsthistorien.

Den sista sommaren på svensk botten närmade sig sitt slut. Utställningstavlorna voro redan avsända till bokhandlare Thunberg i Helsingfors. Konstnären själv beredde sig att taga avsked av sina anhöriga och vännerna i Västervik, främst rådman Wahlberg och »artisten» Fredric Kock, en förfallen kringresande fotograf, som redan på Flenshult lär hava haft ett högst fördärvligt inflytande på honom.

Den 1 september lämnar Larsson Wahlberg fullmakt »att emotaga bref och uppjöra efter eget godtfinnande».

Två dagar senare är han i Stockholm och går samma dag ombord på »Furst Menschikoff». Han hade i huvudstaden endast uppsökt en person, Carleman, som lånade honom pengar till ångbåtsbiljetten.

STRANDPARTI I STORM.

Blyertsteckning. Nationalmuseum.

EFTER STORMEN.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larson 1860. B. 125; H. 80. Disponent M. Simonsson, Sthlm.

III.

För vind och våg.

1860—64.

Vildfågeln bland Sveriges konstnärer lyfte åter vingarna till flykt. Han, vars livsbehov det var att tända beundran och entusiasm, hade känt värmegraden där hemma sakta men säkert sjunka mot fryspunkten. Hans stolta framtidsplaner hade gått upp i röken från villans kolnade stockar. I den glimmande ruinhögen hade han också läst inseglet på sin grusade familjelycka. Han var hemlös i Sverige, men ännu lågo vägarna vida genom outforskade länder.

Så drog Marcus Larsson åter ut på vikingatag. Men han är ej längre densamme som fyra år tidigare, när han lämnade Stockholm med fästjublet ännu genljudande i sina öron. Där han står på »Furst Menschikoffs» däck, är skillnaden iögonfallande. Han är böjdare än förr, och det ovardade helskägget kan ej dölja hur infallna kinderna ha blivit. För den, som rätt förstår att läsa i det fängslande ansiktet, är det tydligt, att denne man bär dödstecknet på sin panna.

Men de stora åtbörderna och de stora orden från fordom äro ännu desamma — ännu har ej vulkanen brunnit ut.

Han visste, att Marcus Larssons namn ej var alldeles obekant i Finland. Redan i november 1857 exponerades i Wasenius et Comp:s bokhandel i Helsingfors ett *Brinnande ångfartyg i månsken*. Från detta tillfälle äga vi en äkta larssonsk anekdot, som på sin tid, under rubriken »En tavla av Marcus Larsson försåld för 5 millioner» gick igenom pressen och säkerligen fyllde konstnären med stolthet. På Finska konstföreningens årsmöte den 10 mars 1858 omnämnes bland inköpta utländska arbeten just denna »effektrika» tavla, som »kvarstannar som modell för ritskolorna». Vid årsmötet utställdes två andra af Larssons mariner, inköpta i Paris av professor J. V. Pipping. Den ena av dessa var den åvan nämnda skissen till jättetavlan, *Skeppsbrott i Bohuslänska skärgården*. Nu senast i augusti 1860 hade Larsson som visitkort sänt ett par tavlor före sig att utställas hos Wasenius — åter ett *Månsken med fyr* och ett *Norskt fiskeläge*, vilka bägge hade väckt beundran för sin »förvillande naturtrohet» och för den »poesi», som vilade över dem. —

Sent en afton i september 1860, när konsertmästaren Johan Lindberg och pianisten Filip Jacobson kommo hem från sin tjänstgöring vid Helsingfors teater till den lilla ungkarlsvåningen vid Georgsgatan, funno de till sin häpnad förstugan spärrad av väldiga packlårar, som tycktes tyda på, att någon främmande familj hade funnit behag i bostaden och begagnat de rättmätiga innehavarnes frånvaro att inflytta i densamma. Det föreföll i alla fall att vara en konstälskande familj, ty när våra goda musici äntligen hade lyckats bana sig väg genom förstugan och kunde kasta en blick in i boningsrummen, möttes de överallt av tavlor med brusande vattenfall och brinnande, månbelysta skepp, vars konstvärde de just då ej voro i sinnesstämning att uppskatta men vars våldsamma ämnen tydde på ett temperament hos deras ägare, som ej bådade gott för ett framtida samliv.

Den enda förklaringen till fenomenet var ett elegant visitkort, som uppasserskan räckte dem. Hon berättade med flytande tunga, att hon hade mottagit det av en obekant herre, som hade ringt på och utan att be om tillstånd hade låtit stadsbuden, som följde honom, placera lårar och tavlor, där de bäst kunde finna plats för dem, varefter han hade avlägsnat sig utan ett ord. Men på visitkortet läste Lindberg, prydligt litograferat på glänsande velin, *Marcus Larson*.

Nu började obestämda minnen att vakna hos konsertmästaren. Han erinrade sig att föregående år i *Gröna Stugan* i Stockholm hava sett en egendomlig person, som man hade sagt vara den så mycket omtalade målaren. Att han hade blivit presenterad för Larsson kunde han visserligen ej påminna sig, men sådana småsaker borde man tydligen ej fästa sig vid. Det var väl bäst att försöka blott se det hedrande i det oväntade värdskapet och för övrigt taga saken från den komiska sidan. Och när Larsson kom tillbaka, mottogs han helt artigt av sina okända värdar.

Nu började ett muntert liv i det lilla musikanthemmet. Ofta ställde gästen utan sina värdars vetskap till små musikaftnar i deras våning. Där kunde man då få höra framstående musici, såsom Fredrik Pacius, Lagi och v. Schantz, men för övrigt var samlingen av Larssons gäster från krogarna och teaterns kulisser mycket blandad. Den vidhjärtade konstnären var nu en gång ej så nogräknad, när han

skulle bjuda. En sak var viss, kvartettsång skulle där vara, så att han fick tillfälle att låta höra sin förste tenor.

Visserligen gingo dessa fäster alltid på Larssons konto, men mer än en vecka orkade Lindberg och Jacobson dock ej med detta liv, som ej lät sig väl förena med deras arbete. Rummen behövde de till lektioner och nätterna till vila. Och en vacker dag tackade de så mycket för äran att hava fått se Larsson som gäst, man skildes under varma vänskapsförsäkringar, och med en suck av lättnad återgick man i den förhärjade ungkarlsvåningen vid Georgsgatan till ordnade förhållanden[16].

Under tiden hade Marcus Larsson varit mannen för dagen i Helsingfors. Den 8 september omtala tidningarna, att den »svenske hovmålaren anlänt till staden med tolv tavlor, som under några få dagar komma att utställas i K. Universitetets historisk-filologiska auditorium. Ingen bör försumma detta tillfälle att få se en större samling av denne celebre konstnärs arbeten». I en senare notis har tavlornas antal vuxit till 20. Den 17 september stänges utställningen för att åter öppnas i Hôtel de Russie d. 24 i samma månad, nu tillökad med flera nya målningar, däribland kolossalduken *Skeppsbrott i Bohuslänska skärgården*. »Kanske kommer man sanningen närmast», skriver en tidning, »om man antager att häpnad var det härskande intrycket. Men ganska få torde vid bortgåendet neka att odödliga fläktar susa även i stormarna.» Utställningen var ämnad att räcka endast fyra dagar. »Därefter avreser hr. Larsson med sina tavlor till S:t Petersburg. Efter några veckor återvänder hr. Larsson hit och torde över vintern kvarstanna hos oss för att göra utflykter till det inre av vårt land och av dess rika, omväxlande natur hämta nya ämnen för sin fruktbara pensel.»

Resan till S:t Petersburg skulle emellertid inte bliva av den gången. En dag träffade Larsson tillsammans med en av Johan Ludvig Runebergs söner. Han hade hört skaldens stora gästfrihet omtalas, och så frågade han unge Runeberg om han inte kunde få följa med ut till Kroksnäs, Runebergs lilla sommarhem i Borgå skärgård.

På Kroksnäs mottogs den berömde konstnären med öppna armar av husets herre, medan fru Fredrika visade sig något mera reserverad. Den självbjudne gästen ville nödvändigt visa sina tavlor för sitt värdfolk, och en av de sista dagarna i september ångade man iväg till Helsingfors, där hela sällskapet tog in hos Runebergs svager, bergmästare Tengström. Ute på Kroksnäs hade Larsson visat sig ovanligt försynt, men det var som om helsingforsluften ej hade varit nyttig för honom, ty knappt hade han satt sin fot inom det för honom vilt främmande hemmet, förr än han, sin gamla vana trogen, uppträdde som herre på täppan. Så hände det en dag, när Marcus händelsevis kom in i matsalen, där man just hade dukat det stora middagsbordet, att han tog sig för att ordna om kuverten efter sitt huvud. När värdinnan kom och fick se omflyttningen och förundrad frågade vem som hade gjort ändringen, svarade jungfrun kort:

»Åh, det har husbond'!»

»Husbond'?»

Jo, den Larsson, han är väl husbond' här numera!» —

Men medan Larsson behandlade andra lättvindigt, hade han för Runeberg redan fattat den djupaste tillgivenhet och vördnad, och som han bäst förstod att uttrycka sina känslor i färg, bad han att få måla »en liten tavla» till skalden. Den lilla tavlan blev rätt stor (133 × 95 cm.) men utfördes under loppet av två dagar på 7½ timmar. Den hänger nu bland Larssons andra tavlor i det runebergska hemmet och är signerad »af varm vänskap till Johan Ludvig Runeberg af Marcus Larson 18²/₁₀60». Här ser man redan en ansats till uppryckning från den andliga depression, under vilken konstnären hade lidit sedan föregående sommar. På tavlan, som återger ett skärgårdsmotiv, är för övrigt vattnet det minst lyckade. Det har något av den tjocka, ogenomskinliga gräddfärg, som vi finna på en del tavlor, signerade 1860. Men i förgrundens stenstrand finnas vackra saker, och luften med sina drivande moln är läckert gjord.

Larsson stannade kvar i Helsingfors, sålde en och annan tavla och fästade upp större delen av pängarna. »Det är stilla i konstväg, det vet du väl», skriver han den 7 november till sin svåger Hörnström i Norrköping, »men jag tror mig i Petersburg vänta bättre resultat.» Tanken att försöka sin lycka i den ryska huvudstaden har han således ej övergivit. Redan börjar guldströmmen åter att sina och för hans minne dyker upp den åt Walerius pantförskrivna »statstavlan». Den 16 november skriver han till Herlin:

»Broder Herlin!

Gå till Walerius och lämna honom Fullmakten att inlämna Taflan — den som låntes 1,200 R. att han inlämnar den före den 2 December till Scholander och priset är 3,000 Rr Rmt, att han har rättighet att sälja den och uppbära Pengarna för den, mera nästa gång.

din vän

d. ¹⁶/₁₁ 60 *Marcus Larson.*

Jag förmodar att han utlämnar den bed Walerius fråga att om di vill Pruta icke under 2,500 Rd. Rmt. lef väl — mynt sändes till Förgyllar Taustz Regeringsgatan 28 — om 14 dagar säg honom det.

Sänd min Hatt och värja hos Fru Klut. med Pasten uti 'n låda till Hälsingfors, mynt afgår med första.»

Det är vemodsfullt att läsa, hur anspråken ha sjunkit sedan den tid, när han begärde 15,000 kronor för det *Vattenfall*, som han nu ville slumpa bort för en sjättedel av priset. Men han måste ju ha pängar, åtminstone så mycket att han kunde lösa ut sina hovmalareinsignier hos värdinnan vid Järntorget!

En morgon vaknade Marcus Larsson trött på helsingforslivet. Da fick han ett av dessa hugskott, som han hade blivit van att viljelöst följa. Han ville hälsa på Runeberg, och samma dag packade han sin koffert.

I det lilla rektorsbostället i Borgå mottogs han med öppna armar av skalden, som ju hade all anledning att visa sin tacksamhet för den stora tavla, som han hade fått av Larsson. Denne kände sig snart hemmastadd. Han började måla.

Och medan dagarna blevo till veckor och veckorna till månader, växte den landsflyktige främlingen allt mera fast i det gästfria hemmet. Han hade glömt S:t Petersburg och hela världen därute.

För Marcus Larsson blev detta en tid av ro och stilla lycka. Den atmosfär av fin bildning och verkligt förstående sympati, som omgav honom i skaldekonungens hem, utövade ett mildrande och lugnande inflytande på den oberäknelige konstnärens under den franstötande ytan mjuka och mottagliga sinne och väckte hans bästa instinkter till livs. Förändringen var ögonskenlig. Så skriver Gabr. Lagus: »Säkert är, att den tid han vistades i R-s hem, var en av de bättre och mera lugna intervaller i hans stormuppfyllda liv.»[17]

Just den skildring, som Lagus gav av Marcus Larsson och som enligt fru Fredrika Runebergs åsikt ej gjorde rättvisa åt honom, lär emellertid ha varit anledningen till de sidor, som den vittra och finbildade damen i sina minnen ägnade åt skildringen av den svenske målaren och hans vistelse i det runebergska hemmet. Dessa sidor, som andas den mest opartiska och förståelsefulla uppfattning av Larsson, innehålla säkerligen den värdefullaste och tillförlitligaste karaktäristik av den geniale mannen, som vi äga från hans sista år.

Fru Runeberg börjar med att beriktiga en anekdot om det första sammanträffandet mellan hennes man och Larsson. »Det har blifvit berättadt», skriver hon, »att Larson vid sitt första besök på Kroksnäs skulle sagt: behöfs ej presentation, tvenne genier igenkänna hvarandra genast, liksom också berättats, att Runeberg sednare på qvällen skulle tillrättavisat Larson för hans förslag att taga rocken af sig genom att åt mig säga, det han föreslagit mig att bortlägga min mössa. Redan vid denna tid hörde jag illa och kunde således icke vara fullt säker på att icke så passerat, men sådant syntes mig illa öfverensstämma med den aktning, ja jag kunde väl säga vördnad, hvarmed Larson alltid bemötte Runeberg, hvarföre jag frågade Runeberg, huruvida de uppgifna orden ömsesidigt blifvit sagda. Han förklarade, att så icke vore fallet. Troligen har någon då närvarande person berättat något om de båda geniernas möte, och historien har sen vidare utstyrts i enlighet med Larsons egendomlighet. Troligt är ock, att Runeberg något sade om min mössa, emedan han ofta nog kunde gyckla med mig, då han såg mig för ståtens skull någon gång bära en sådan.»[18]

Vintern i Borgå blev för Marcus Larsson en stadig skolgång i takt och levnadsvett, där lärjungens goda vilja fick ersätta vad som brast i fallenhet och förkunskaper. Hans vördnad för Runeberg var obegränsad, nästan en kult, och varje rättelse från skaldens sida sökte han att efter bästa förmåga lägga på hjärtat. Runeberg gjorde själv en gång en person i sin omgivning uppmärksam på huru Larssons älsklingsord »slö», som i början användes »om hela mänskligheten utom om konstnärer och kapitalister» och som Runeberg med all makt sökte utrota, hade blivit allt sällsyntare. Det var stundom riktigt rörande att se den trotsige mannen, som det aldrig hade fallit in att visa någon försyn för andra, på tå smyga sig genom rummen för att icke störa Runeberg, som led av följderna av ett häftigt reumatiskt anfall.

Fru Fredrika skildrar på ett vackert sätt den blygsamma och för den bortskämde konstnären så ovana ställning, i vilken han stod till hennes man: »Jag nämnde L—s aktning för R—g och den var verkligen anmärkningsvärd. Under de fem månader, han vistades i vårt hus, hände aldrig att han skulle på ringaste sätt brustit i det aktningsfullaste bemötande mot R—g, och denne var dock mången gång ganska kort om hufvudet mot L—n. R—g hade nyss innan L—n slog sig ned hos oss varit svårt sjuk i en ytterst plågsam reumatisk värk och störd till lynnet och var mot slutet af L—ns långa besök ofta besvärad af honom, men denne tålte af R—g allt och tycktes anse honom stå så högt, att aldrig i något afseende kunde komma i fråga att anse sig stå i jämnbredd med honom. Äfven mot mig uppförde han sig i allone hyggligt och aktningsfullt, och friheter sådana jag såg honom taga sig hos andra kom i vårt hus aldrig i fråga, om jag undantar att han ett par gånger ganska legert bjöd en hop främmande till huset på en tid då efter sjukdomen R—g själf icke ännu hade inbjudit några gäster.

En underlig blandning af finaste snillrikhet, blixtrar af ljus och okunnighet [om] de enklaste och vanligaste begrepp, såväl moraliska som eljest i allmänna livet gällande, utgjordes af hans samtal, då vi sutto ostörda här hemma och samtalade, och mot R. var då hans sätt nästan lärjungens mot sin mästare och hvarje tillrättavisning, om ock bjert nog sagd stundom, emottog han med största foglighet. Också jag tog mig stundom friheten att ge honom 'mor'-aler och han syntes aldrig förtycka dem, liksom jag ock till min förundran såg huru tåligt han fördrog de otaliga, stundom mer än lofligt enfaldiga anmärkningar vid hvad han målade som gjordes af den mängd menniskor, hvilka ofta, ordagrannt sagdt, trängdes i det rum han begagnade som atelier under den tid han vistades hos oss. Här satt han, under fullt prat af omgifningen och själf deltagande däri, tog stundom ett glas af det vin som R. dagligen lät framställa och bjöd däraf åt de omgifvande. Mången gång såg man honom till och med på taflan ändra hvad en eller annan anmärkt som fel, men det sällan till arbetets fromma.[19] . . . När L. målade, var han van att på ett litet bord bakom sig ha ett litet batteri af fina, lätta viner, hvarmed han flitigt serverade såväl sig själf som andra närvarande personer, detta kände Rbg, hvarföre också ställdes för honom men då detta vid hans långa qvardröjande föll sig i längden alltför kostsamt, så gaf Rbg tillsägelse om att framställa starkare och mera förslående viner, ja slutligen till och med öl.

På R—s tillsägelse hade jag i början af L—s vistelse hos oss ordnat vårt bord temmeligen fint och tyckte mig sen svårligen kunna just förändra det. När han slutligen lemnade oss, sade R. såväl härföre som äfven i afseende å det bemötande L. af oss i öfrigt rönt, åt mig: 'Du var mycket bättre mot honom än jag, du var aldrig så orimligt väl i början, men ej heller så illa mot slutet, som jag var mot honom.'

Hemligheten var att Marcus Larsson så småningom hade funnit vägen till den granntyckta fru Fredrikas hjärta. En viss rent fysisk motvilja hade hon visserligen alltid kvar. Hon skriver härom: »Något egendomligt hos L., hvari det låg kan jag ej rätt säga, var ett obehag, som ej allenast jag men ock enligt hvad jag af andra

fruntimmer hörde, enhvar af oss kände vid beröring med hans person. Man satte sig ogerna bredvid honom eller tog honom i handen, ja t. o. m. att lukta på en blomma den han just sysselsatt sig med ville man ej gerna. — Vet dock ej om det endast var vi fruntimmer som kände detta obehag, eller om det ock föreföll lika för karlar. Någon har sagt mig att äfven Almquist skall hava ingifvit en dylik obehaglig känsla.»

Men den klarsynta kvinnan hade så småningom blickat igenom det frånstötande skalet och sett hvad som fanns av ädel kärna därinnanför. Så har hennes röst också en varm och övertygande klang, när hon säger: »Med all sin slarfaktighet, med sin verkliga råhet i ett [och annat] till och med, fanns det dock hos L. mycket som man måste värdera och hålla af hos honom. Han var ett barn i mycket, hjälpsam var han och omotsägligen född med en slags genius, som kunnat föra honom mycket längre än fallet blef om hans bildning blifvit en annan än den var.»

Men i det runebergska hemmet fanns det även ungt folk — två ännu ej vuxna söner till skalden, som kommo att spela en viss roll i det larssonska konstnärslivet. En av dessa söner, sedermera ingeniören Robert Runeberg, har en gång[20] livligt och underhållande skildrat den lilla ateljéidyllen.

»Jag var vid den tiden», berättar han, »en fjorton, femton års pojke och utom mig fanns av bröderna hemma endast den yngste, elva-, tolvårig. Larsson, lätt hemmastadd och av ett ganska kommenderande lynne, uppfattade genast att vi pojkar voro särdeles lämpliga för diverse förtroendeuppdrag, till vilka räknades vården om färger, påspikande av dukar samt framförallt tvättning av penslar. Detta sistnämnda förklarade han ingalunda vara en så lätt sak som man kunde föreställa sig samt erbjöd sig att ge oss lektioner och göra oss till riktiga penseltvättmästare. Det svävar för mig som om vi i barnslig enfald icke skulle till sitt fulla värde ha förstått att uppskatta detta oegennyttiga anbud, men några motsägelser kunde naturligtvis icke heller komma i fråga, och i själva verket måtte vi ha haft en ganska vacker naturlig begåvning för penseltvättning, ty snart nog uppnådde vi en färdighet häruti, över vilken L. behagade uttala sig särdeles uppmuntrande. Men ve oss, om det någonsin hände att vare sig lek eller läxor föranlett en mera ytlig behandling av detta allviktiga värv. Då vart L. genast vred och gav uttryck åt sitt missnöje i för oss föga smickrande ordalag.

Redan i början av hans vistelse hos oss hörde man honom ofta förklara, att han planlagt utförandet av en enormt stor landskapstavla, vilken skulle bliva något utomordentligt. Duken och spännramen voro redan rekvirerade och med stort intresse avvaktades deras ankomst. Det tövade ej heller så länge, innan omförmälda artiklar anlände och spännramen hopfogades i pojkarnas rum, varest den i det närmaste fyllde hela väggen. Där stod den sedan i långa tider och L. syntes nästan hava glömt den. Så var emellertid icke fallet men han tycktes denna gång ärna gå grundligare tillväga än vanligt och mognare överväga kompositionen. En vacker dag förklarade han sig vilja först måla en mindre tavla över samma idé, som sedan skulle tjäna honom till modell.

L. var icke fallen för onödiga utgifter när det gällde anskaffande av dukar, spännramar och övrigt material som till måleriet hörer, och därför gick han omkring för att söka något föremål som han kunde spänna en duklapp uppå. I vårt rum stod då en gammal svartmålad kommod med en hög och smal dörr, vilken under vår ändamålsenliga behandling hade lossnat från sina gångjärn och endast delvis ännu hängde fast vid sin plats. L. hade upptäckt positionens svaghet, höll krigsråd med sig själv och beslöt att till fromma för konsten annektera besagda dörr, skred omedelbart till anfall och lyckades vid första attacken bemäktiga sig ifrågavarande klenod. Jag tillkommenderades att spänna duk över halva längden, vilket även utfördes med skyndsamhet och ackuratess.

KUSTLANDSKAP.

Oljemålning pa duk. Sign. Marcus Larson 1860. B. 171: H. 161. Göteborgs museum.

Nu begynte L. arbeta och nedlade häruppå mera omsorg och möda än jag tillförene hade sett honom utveckla. Duken tog slut, men målningen fortsattes på kommodlocket, tills även detta var fullt. Tavlan föreställer en ödslig och vild bergstrakt under annalkande oväder. Stormen har redan nått skådeplatsen, rasar och sliter i träden, under det hotande moln utbreda sig över fjällen i bakgrunden. En tvärbrant klippa reser sig vid ena sidan i förgrunden och skummande flyter en fors vid dess fot. Det hela är stämningsfullt och vackert. L. såg på sitt arbete och var nöjd därmed: han var för övrigt sällan missnöjd med vad han gjorde men ville icke desto mindre, att även jag skulle uttala mig om huru jag fann att han lyckats. Det roade honom att sålunda stundom anlita mig även för kritiken. Jag, som naturligtvis då var en stor konstkännare och själv kunde föra penseln med framstående färdighet — i tvätten —, uttalade mitt approbatur med hans prestationer. L. log förnöjd och förklarade, att han vid sin avresa skulle lämna mig denna tavla såsom en hedersskänk för de utmärkta förtjänster jag inlagt om hans konstnärsverksamhet. Jag antog alltsammans som skämt, men det visade sig senare att han angående hedersskänken menat allvar och tavlan blev min.»

Den planlagda jätteduken blev aldrig målad, det tomma ramskelettet stod och spökade i »gossarnas rum» långt efter Larssons avresa. Men skissen hänger ännu i runebergshemmet, där den säkerligen är pärlan bland hans tavlor.

Men det var icke endast landskapsmålning, som denna vår upptog Larssons tid. Hans beundran och tillgivenhet för Runeberg lockade honom att återupptaga en annan sida av sin konst, som han med några få undantag hade försummat sedan

den tiden, när konterfejandet skänkte honom hans magra levebröd. Ankomsten av Löfgren, som skulle måla Runebergs porträtt, blev den yttre anledningen, och så satt skalden samtidigt för de båda konstnärerna. Ingendera av dem lyckades att skapa något mästerverk. Löfgrens bild är rent tekniskt Larssons överlägsen, medan denna åter psykologiskt väcker mera intresse. Den är signerad Borgå 1861.[21] Den ganska stora duken (H. 155; B. 109 cm.) visar en knäbild av skalden i naturlig storlek sittande nästan en face, klädd i lång prästrock och krage samt många ordnar. Han bär glasögon och i vänstra handen en snusdosa, den högra vilar på knäet. Teckningen är säker men färgen rå. En uppgift, som jag har sett någonstädes, att det skulle vara det likaste porträtt av skalden som finnes, har av professor Valter Runeberg på min förfrågan på det bestämdaste förnekats. Med all sin brutala kraftfullhet visade det till fullo, att de rika möjligheter som Larsson en gång i sin hustrus porträtt hade lagt i dagen, av brist på utbildning aldrig skulle nå till mognad.

Om runebergsbilden ej håller måttet, stå flera av landskapen från denna tid däremot ganska högt. Den *Storm på hafvet*, som han skänkte fru Runeberg på tretioårsdagen av hennes giftermål, är visserligen intet märkligt konstverk. Men i den *Hafsfjord med berglandskap*, som han några dagar senare öfverräcker »till Johan Ludvig Runeberg som minne af hans 58:de födelsedag af Marcus Larson 18 5/2 61», har han återfunnit något av den gamla kraften, och i den osignerade *Solnedgång*, vilken liksom de föregående ännu hänger på sin ursprungliga plats i Johan Ludvigs pietetsfullt vårdade hem, har han visat, att hans fantasi ännu var mäktig av originella uppslag. Hans bästa arbete från denna tid torde emellertid vara ett norskt fjällandskap, som målades en afton i ett glatt lag och av Borgå damer inköptes till stadens gymnasium, där det nu hänger. Den tunnskrapade färgen är behandlad med en känslighet som påminner om konstnärens allra bästa tid.

Förklaringen är enkel. Det skyddande hemmet har verkat som ett drivhus på den frostskadade konstnärsanden. Här gick han i sin målareblus tyst och stilla omkring bland tavlor och blommor. Men ibland kunde det hända att den gamla människan ville ha luft, och då drog han sig inte för att bjuda samman ett muntert konstnärslag med sång och musik till det tysta lilla trähuset vid Alexandersgatan.

»En natt, vilken av alla deltagarna länge benämndes 'den gyllene natten i skaldens hem', var dock Larsson störst», skriver den entusiastiska författarinnan Emelie Björksten i »Några minnen», där hon ägnar Larsson och hans konst en hel panegyrik. Den natten tycks verkligen stämningstermometern ha stått högt i Johan Ludvigs hem.

Men så hade det också kommit rart främmande till Borgå. Värdarna från Helsingfors, Lindberg och Jacobson, hade kommit för att ge konsert tillsammans med August Meissner, och då var det ju självfallet, att Larsson skulle bjuda dem hem till Runeberg efter konserten. Filip v. Schantz var med, och snart hade sällskapet ökats med lektor Strömborg, professor Wallgren, Runebergs läkare[22], kompositören Karstens, skalden Mörtengren, Maconi och skildrarinnan själv, den svärmiska fröken Björksten.

Det var ju alltid en eftersträvad ära att få träda in under skaldens tak, och redan från början var stämningen hög i den lilla konstnärskretsen. Larssons nya tavlor togo sig helt präktiga ut och väckte allmän beundran. Men när konstnären omtalade att han hade målat en av dem på $7^1/_2$ timmar tillät sig någon av sällskapet att betvivla möjligheten härav. Genast var Marcus redo att visa prov på sitt snabbmåleri, med då måste han ha musik. Lindberg och Jacobson befunnos villiga att inspirera målaren med sitt spel. Då var det som Larsson fick den stolta idén att överträffa sig själv med ett oerhört rekord: han ville ingå ett vad med de närvarande att måla en tavla under den tid som åtgick för de båda musici att utföra Kreutzersonaten. Vann han, skulle sällskapet bjuda honom på frukost följande dag, förlorade han, skulle han själv betala kalaset.

Vadet ingicks. Lindberg stämde fiolen medan Larsson spände sin målareduk och ordnade sin palett. Doktor Wallgren och Maconi ställde sig med ljus i händerna på var sin sida om staffliet och Karstens stod med klockan i hand för att räkna minuterna.

»Det var underbart att då betrakta Larsson; anletet var helt blekt, men blicken lyste som inspirerad, och energiskt flög hans pensel i takt efter musiken fram över duken. Det var en van hand, vilket nog syntes för en var, och allt doppades penseln i eld och guld, för att framtrolla flammande lågor på duken.»

Nu ljöd slutackordet ur finalen, men tavlan, *Solnedgång på havet*, stod också färdig på staffliet.

Gripen av den tändande inspiration, som låg i luften, hade Runeberg fattat pennan för att i bunden form ge uttryck åt stundens stämning. Den lilla strof, som då föddes, har tyvärr gått förlorad, och den musik, som v. Schantz genast uppmanades att komponera därtill, blev aldrig skriven. Men uppslaget lär ha lytt: »Konstnärer äro vi alla!» och på det temat spelades natten lång. Runeberg hade glömt sina krämpor, och när klockan slog fem i domkyrkan, höll fästen på att avslutas med kaffe hos prosten Beronius.

Längre fram på dagen avåts på Societetshuset den frukost, som hade varit insatsen i vadet. När Larsson vid klar dag återsåg sitt nattliga verk, förvånade han sig över att det hade lyckats så pass bra. Men han sade sig inte vilja göra om försöket.[23]

Även utanför det runebergska hemmet hade ankomsten av den frejdade målaren väckt uppmärksamhet i den goda biskopsstaden och naturligt nog ville man i det lilla samhället draga all möjlig nytta av hans pensel. Frikostig som alltid med sin konst var Larsson strax färdig, när man bad honom skänka en tavla att bortlottas till förmån för 1808 års veteraner. Den 7 april skedde dragningen vid en för samma ändamål anordnad bal.

Men våren hade kommit, och isarna började brista. Reslusten vaknade åter i det oroliga nomadsinnet. Kanske han också kände, att han länge nog hade missbrukat sitt värdfolks gästfrihet. Han skriver till Kock: »Heders Bror. tack för sist. tavlorna mår väl hos Runebergs svåger Bergmästar Tengström i hälsingfors.

Jag bor hos skalden sedan före Jul, målat förbannat—reser vid öppet vatten till Pettersburg—sänder era taflor hem med första ångbåt—har beställningar, sänder dig Pengar med snaraste».

Av brevet framgår, att L. redan till sommaren hoppades att vara åter i Sverige.

Trots »beställningarna» var dock kassan alltjämt klen. Runeberg hade öppnat en kredit på hundra Rdr silvermynt för honom i en måleriaffär i Helsingfors och beställt en tavla för samma pris, den åvannämnda *Solnedgång*, som för övrigt ursprungligen var ämnad till månsken, men som konstnären av en hastig ingivelse ändrade till glödande aftonstämning. Men dessa pängar räckte naturligtvis inte långt.

Da beslöt Larsson att anordna en utställning av sina alster från vistelsen i Borgå. Expositionen, där man även fick se Runebergs porträtt, vid vilket målaren

BÅTAR.

Akvarellstudie. Fröken I. Ekman.

just hade lagt sista handen, öppnades i Societetshuset den 29 april och anmäldes i Borgåbladet på det mest välvilliga sätt.[24] De sista dagarna utställningen var öppen hade Larsson efter sin vackra vana anslagit inkomsten till välgörande ändamål.

Plånboken var full och allt klart för avresan. Så tackade då Marcus Larsson sitt värdfolk för de gångna månaderna och tog farväl av det idylliska lilla Borgå med dess måleriska vita kyrkogavel mellan trähusens röda tegeltak.

Men ej heller denna gång skulle han så snart nå den ryska huvudstaden. Just vid denna tid drabbades han av ett slag, som åter stäckte hans nyfödda livsmod. Det var moderns d. 15 maj i Stockholm inträffade död. För Marcus betydde denna förlust oändligt mycket. I det ögonblicket slets det band, som ännu starkast hade bundit honom vid fosterlandet. När han skriver hem om förlusten, tala de brutna satserna ett övertygande språk. »Detta slag som drabbat mig»,

skriver han till Herlin, »det enda kära som jag lefvat för — är nu borta — för altid — nu vilar Penseln gud vet när den kommer att brukas mera.»

Detta är inga tomma fraser. Hela denna sommar i Lovisa — längre hade han inte hunnit! — är det tydligt för dem som komma honom nära, att han bär på en tärande sorg. Och det är som om dödens allvar hade tvungit honom att stanna inför det mållösa i hans eget vagabondliv. Den 7 juli skriver han från Lovisa:

»Broder Wahlberg!

Hemkommen igår från Angila och Imatra stora vattenfall — 30 mil från Lovisa på ett par större beställningar — som är färdiga om en 3:ne veckor acorderat *1600 Rd. Rmt* då sänder jag pengar till dig . . . dödsfallet har tagit modet ifrån mig att på 6 veckor ej havit styrka att måla — som du ej bör undra på — under dylika öden — även har jag afsänt mynt till utgifter för de mina rätt dryga.» Det ryska guldet måste han ändtligen skörda, »sedan kommer jag hem», slutar han trött.

I Lovisa hade Marcus Larsson först uppsökt bokhandlaren Israel Sucksdorff, Runebergs gode vän, en sympatisk och originell personlighet, vitter, musikalisk och konstälskande. Men Sucksdorff hade inte mer än ett rum och kunde med bästa vilja ej härbärgera främlingen. I stället öppnade professor Henrik Lindeqvist för honom dörrarna till sitt gästfria och glada hus, provinsialläkarebostället vid torget.

Så fann den hemlöse åter ett hem för några veckor, och i det nya hemmet knöt han också snart ett nytt vänskapsband. Bland professor Lindeqvists ständiga gäster var en ung kvinnlig pianist, som Larsson snart fann oersättlig, när det gällde att ackompanjera hans återupptagna måleri. Från ett angränsande rum skulle musiken komma. Bäst stämde Beethovens allvarstunga toner samman med den dystre främlingens sinnesstämning. Satt han då med ett rågat fat körsbär och den eldiga rhenska druvan inom räckhåll och hörde sitt älsklingsstycke, den store mästarens Marcia funebre sorgefullt sakta tona på avstånd, kunde den mörkstämda inspirationen ännu gripa honom mäktigt. I ett sådant ögonblick skapade han *Ett annalkande åskväder*.

När hösten kom, skulle den unga flickan in till Helsingfors för att fortsätta sin konstnärliga utbildning. Då hon kom för att taga farväl av Larsson, hade denne just suttit och målat en tavla till Isa Sucksdorff. Med ett penseldrag strök han ut dedikationen och satte dit »till vännen Elise Stenbäck af Marcus Larson 18 14/9 61».
Hans avskedsord äro i sin tvärhuggna form karaktäristiska för hans färdighet att stå till reds, när han kunde hjälpa sina vänner: »Kommer du nånsin i nöd, så knyck på mig!»

Från denna sommar i Lovisa skildras Larsson såsom alltid uppträdande i samma dräkt: vit shirtingblus med bred linning och läderrem om livet, gråa benkläder och vit rothatt med svart band. Så såg man honom alltid gå klädd utom när han skulle ut till havs. Då byttes shirtingblusen ut mot en vit lärftsrock. I den brukade han sitta med korslagda armar på sin älsklingsplats i fören av båten med det långa, ovårdade, gråsprängda håret fladdrande kring det infallna ansiktet

och de gråblå ögonen dystert stirrande i vågorna. Lärftsrocken var hans finaste toalett, i den uppenbarade han sig t. o. m. en gång på ett bröllop i det lilla samhället.

Blott för en stund glömde han någon gang sin sorg, men då slog han gärna över i en vild och larmande uppsluppenhet. Då kunde han få något av sina galna infall, som en dag, när han till en ölbryggare i staden sålde en tavla för 1000 flaskor öl. Men de skulle vara väl korkade — för dem, som han ej gillade, skulle han ha andra i utbyte. Det var marknad den dagen och torget var fullt av köpslående allmoge. Marcus Larsson slog sig ned med sitt lager i ett rum på nedre botten, och genom det öppna fönstret trakterade han så rikligen bönderna därutanför.

Sådana tilltag kunde ju inte anses lämpliga i en läkarebostad. Professor Lindeqvist hade hunnit bliva grundligt utledsen på sin gäst och visade det nu så tydligt, att Larsson äntligen ansåg det lämpligt att göra allvar av sin resa. Den 28 september innehåller Helsingforstidningen en kort notis om att hr Marcus Larsson med sina tavlor har avrest till Petersburg, till konstakademiens därstädes stora exposition. Av dessa tavlor voro alla med ett undantag, det stora skeppsbrottet, utförda under vistelsen i Finland.

Uppehallet i den ryska huvudstaden gestaltade sig från början synnerligen lyckligt för Larsson. Oaktat hans tavlors imponerande mått lämnade man dem med mycken beredvillighet plats på expositionen, där de väckte både uppseende och beundran. Kritiken erkände hans mästerskap i återgivandet av ett upprört vatten och i de virtuosmässiga ljuseffekter som han förstod att trolla fram på duken, men man ställde sig frågande och ogillande inför vissa utslag av hans otyglade fantasi. Han erkände själv att han i vissa dukar, där han mer än vanligt frossade i färg, hade lagt an på den förkärlek för det lysande och färggranna som han hade hört skola utmärka ryssarna. Hans beräkning tycks också hava varit riktig, ty snart lyckades han sälja två av de »grannaste» tavlorna till en rik brännvinsförpaktare i Moskva, millionären och muschiken Kokkereff.

Men det var, som sagt, inte blott brännvinsförpaktare som imponerades av den svenske målarens konst. Det bästa beviset är att han den 28 september — samtidigt med att en *Brinnande ångbåt*, som han hade erbjudit det kejserliga galleriet, avvisades! — kallades till hedersledamot av den kejserliga konstakademien. I ett odaterat bref, antagligen till Sven Herlin, omtalar han med berättigad stolthet denna utmärkelse.

»Broder, var hederlig och sänd 50 Rl till fru Amalia Westmark min syster i Westervik — du känner Amalia Westmark och 50 Rl till Syster Charlott som brevvet var i från — och 180 Rl till Walerius . . . säg att landskapet är anmält till Expositjon guldrahmen är i Göteborg. fraga nu Walerius huru mycket som är qvar på statstaflan — och om en månad tar jag åter den tafla för 1,200 Rl säg honom att jag arbetar nog — och säg att du återtagit 3:ne stycken — ditt bref fick jag i dag — Posten går om en timme jag har blifvit Hedersledamot af kejserliga målar academin

din tacksamme
Marcus Larson.

Den första Svensk — och den yngsta Hedersledamot som blifvit utnämd — män spara detta — ej i tidningarna.»

Han ville glömmas där hemma!

I det musikaliska Petersburg hade Larsson rikligt tillfälle att tillfredsställa sitt andra stora livsbehov. Kväll efter kväll kunde man finna honom pa italienska operan njutande av Gratiani, Tamberlick, Didier och vad de allt hette, den tidens stjärnor på sångens himmel. Vanligen sågs han mellan kulisserna, dit hans bekantskap med dekorationsmålaren och regissören, at vilken sistnämnde han skänkte en tavla, väl skulle hava banat väg för honom, om ej vänskapen med den kejserliga balettmästaren, den svenskfödde C. Johansson, som hörde till hans närmasta umgänge, hade varit tillräcklig.

MARCUS LARSSON.

Fotografi fran tiden i S:t Petersburg.

Sa njöt han av livets fullhet, intensivt som han kunde det. Och mellan fästerna utvecklade han en storartad arbetsförmåga i den präktiga våning som han hade hyrt sig i ett av stadens elegantaste hotell.

Länge kunde han likväl inte ostraffat föra detta liv under ständigt högtryck. Den tärande lungsjukdom, som han sedan några år bar på, gjorde sig allt oftare påmind. Härtill kom att den ständiga pänningeförlägenhet, i vilken han nu en gang var van att leva, ett ögonblick hotade att resultera i en krasch. Han hade fatt den idén att göra en som han hoppades storartad spekulation genom inköpet av en del malningar, i vilka han trodde sig ha funnit original av gamla mästare. Tavlorna befunnos värdelösa, och Larsson var ruinerad.

Men åter höjde sig den sjunkande mannen till vattenytan. Genom förmedling av sina vänner lyckades han att under loppet av några månader försälja alla de tavlor, som ej hade avsänts att utställas i Helsingfors och på världsutställningen i London, dit han själv stod på väg att bryta upp. Försäljningssumman uppgick till 23,000 kronor. Sedan alla skulder hade blivit betalda och alla avskedsbägare tömts, hade den ståtliga summan smält ihop till 900 riksdaler. Med denna reskassa på fickan lämnade Marcus Larsson den ryska huvudstaden, där han själv ansåg sig hava levat den lyckligaste och njutningsrikaste delen av sitt liv. Hans ressällskap var en doktor Berling, en av hans sista verkliga vänner.

Vägen gick över Berlin och Düsseldorf. Med vemodiga känslor måtte den brutne mannen ha återsett den plats, där hans konstnärsdrömmar en gång hade fått vingar. Han sökte upp sina gamla vänner. Nordenberg fann honom åldrad, matt och svag »men det gladde mig», skriver den hjärtegode konstnären, »att hans inre människa såg sundare ut.»

Marcus Larsson hade alltid lockats av livet i storstäderna som flugan av ljuset. Nu hade världsutställningen 1862 tänt sina lusteldar i jättestaden vid Themsen. Med redan halvförbrända vingar fladdrade han mot den förtärande lågan.

Den svenske marinmålarens konst hade ju hittills varit tämligen litet känd i England och förfelade ej sin verkan på publiken. *Skeppsbrottet* intog en av de mera betydande platserna på utställningen och bidrog i ej ringa mån till att väcka uppmärksamheten på den skandinaviska konsten, som här vann en stor seger. En följd av denna framgång var den permanenta utställning: »The Scandinavian Gallery of Fine Arts», som följande vår öppnades mitt emot Her Majestys Theatre, Haymarket 7. Här är det åter Larsson som till största delen fyllde väggarna med sina alster, och det är också han, som får inhösta den mesta och bästa kritiken. Recensenterna omnämna utom jättetavlan *Storm on The Coast of Bohuslon*, bl. a. *The Swedish Mail Steamer — Moonlight*, *Midnight sunset at the North Cape*, *Storm on The West Coast of Sweden* och *Burning Steamer at Sea*. Ännu i augusti utgjorde hans tavlor den förnämsta dragningskraften till galleriet.

MARCUS LARSSON.
Fotografi från hans sista tid.

Tack vare denna utmärkta reklam och en nitisk kommissionär sålde Larsson under det första året för över tusen pund. Åter rinner guldströmmen mellan hans fingrar, men han äger ej mera kraft att sluta till handen. En och annan anekdot visar oss honom med champagneglaset i hand presiderande vid ett långbord av obekanta gäster från världens fyra hörn. Ännu i december 1863, när den åvannämnde kommissionären lämnar London, har Larsson 20 pund i behåll av den förmögenhet som han har förtjänat under det sista året. Snart äro de också slut. Den älskvärde, egoistiske Egron Lundgren utbrister förtvivlad i sin välombonade londonvåning: »Men man kan ju ingenting göra för Larsson!» Själv äger det brustna geniet ej förmågan att förtjäna något. Vi ha svårt att föreställa oss arten av de tavlor som han den sista tiden försöker att måla, med dystra, tröstlösa motiv — en förvriden martall på ett ensligt skär i havet. Han bjuder ut dem i gathörnen för ett par shilling, och när han har funnit någon anspråkslös köpare, släpar sig den dödströtte mannen till något ruskigt hotell, där han för 6 pence kan få tak över huvudet. Det skymmer till afton. De sista flammorna av hans snille slockna i det ständiga rus, som han ej kan undvara för att slippa se de svikna förhoppningarnas förstenande medusahuvud.

I Sverige hör man blott genom dunkla rykten talas om Marcus Larssons sista öden. När han ännu någon gång skriver till sina gamla vänner, är det aldrig om sig själv. Som ett sårat djur gömmer han undan sin olycka. Han tiger om sitt skeppsbrutna liv.[25]

Men befrielsen nalkas. Redan döende har han funnit en fristad hos den svenske ministerns betjänt.[26] Äntligen den 26 januari 1864[27] kan pastor Frithiof Grafström skriva i svenska församlingens dödsbok ett kors och så namnet: Artisten, Professorn, Riddaren Marcus Larsson.

Den 1 februari sänktes kistan på kyrkogården i Woking.

BRINNANDE ÅNGBÅT.

Oljemålning på duk. Sign. Marson 1858. B. 148; H. 99. Nationalmuseum.

MARCUS LARSSON.
Fotografi från 1850-talet.

IV.

SIMON MARCUS LARSSON. MÄNNISKAN OCH KONSTNÄREN.

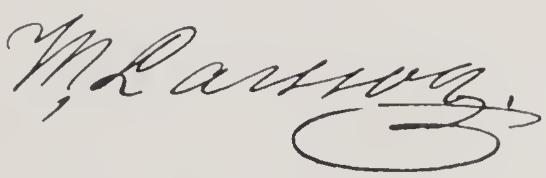
Det finns en anekdot från Larssons parisertid, kanske otillförlitlig i sina detaljer, men som mycket väl *kunde* vara sann, så trovärdigt är detta drag av konstnärens storstilade slöseri skildrat.[28] Löfgren, den finske målaren, hade kommit till Paris för att träffa sin gamle studiekamrat från Düsseldorf och hade sökt upp honom på hans hotell, där de träffades vid table d'hôten. »Han såg på mig som om vi den långa tiden alltid var dag hade varit tillsammans. 'Vad f—n, är du i Paris!' voro hans första ord, och han räckte mig handen, 'men säg', sade han, 'Löfgren har du pengar?' — 'Ja, naturligtvis', svarade jag, 'annars så hade jag ju inte kunnat komma hit!' — 'Jag har inga', viskade Larsson med dov röst. 'Hur mycket har du på dig?' — 'Ungefär 2,000 francs.' — 'Giv hit dem', befallde han tämligen despotiskt, såsom hans karaktär var.' — »Dem kunde du gärna ha, men vad tusan skall jag då leva av under den tiden jag är i Paris, och om åtta dagar måste jag hem igen.' — 'Det

angår mig inte; bekymra dig inte om det', sade han i barsk ton, 'giv hit pengarna! I morgon så gå bara med mig, så får du väl se!'

Jag gav honom alla pengarna. En annan hade jag inte givit dem, men jag kände Larsson och visste därför, att vid tillfälle så skulle jag få igen dem. — Nu blev det ett liv i sus och dus. Om någon fick se Paris, så var det väl jag, när jag var samman med Marcus Larsson; men om ett par tre dagar voro de 2,000 francsen borta, och vi stodo där bägge två och hade inte en enda sou mera, och i händerna på Larsson var jag som ett litet barn. Dagen därpå kom han upp på mitt rum och visade 1,500 fr. och sade, att jag skulle gå med ut. Han var en karl, som kunde trolla fram pengar. — Livet fortsatte på detta sätt i åtta dagar, då jag sade honom, att jag måste resa hem igen och bad honom att ge mig så mycket pengar, att jag kunde betala min räkning på hotellet och komma tillbaka till Düsseldorf. Han såg på mig med sådana ögon, att jag nästan blev rädd. 'Å, tusan, vill du verkligen det? Nej, du blir här så länge som jag vill, och före åtta dagar kommer du inte härifrån!' — Jag nästan grät och bad samt föreställde honom, att mina arbeten väntade mig, att jag var trött på detta brusande liv, men ingenting hjälpte. Jag måste ju stanna, jag kunde inte fara tillbaka, då jag inte hade pengar. — Sedan vi tre eller fyra dagar fört samma liv, sade Larsson en morgon, att jag skulle komma upp i hans våning, han hade något att tala med mig om. I sin bostad hade han även en stor salong, där han målade. Då jag kom in till honom, såg jag en stor, väldig uppspänd duk, som stod uppställd på två stafflier, men det var ännu inte ett streck gjort på den. 'Sätt dig här bredvid mig', sade han. 'Du ser den här stora duken. För fjorton dagar sedan beställde en främling, som bor här i hotellet en tavla av mig för 10,000 fr. Som du ser, har jag ännu inte gjort ett penseldrag på den, och den skall vara färdig om tre dar samt skall föreställa en brinnande ångbåt i storm om natten. Om tre dar är den också färdig, det skall du få se, men Gud nåde dig, (och han knöt näven mot mig) om du säger någon eller något om att jag först i dag har börjat den, och jag förbjuder dig dessutom att förr än den tredje dagen från i dag räknat komma upp på mina rum. Vi ses därför inte på den tiden, och här har du något pengar, så att du kan reda dig på egen hand och spisa här i hotellet och nu adjö!' — Jag tog emot pengarna och gick. Den där Marcus var en märkvärdig kurre, men jag visste, att ibland var han inte att leka med: då fick man inte motsäga honom. — När den tredje dagen kom, gick jag upp till honom. Vid inträdet blev jag nästan bländad av målningen, som till min stora förundran var färdig, och min beundran för vännen Larsson steg än högre än den varit till dess. Han var en stor konstnär och hade nu åter skapat ett stort konstverk. — När vi först talat om målningen, sade Larsson: 'Löfgren, jag har genast fått pengar för tavlan, och här har du dina 2,000 fr. tillbaka och tack för lånet!' Han räckte mig därvid en splitter ny plånbok. 'Det är sant', fortfor han', jag har ännu något till dig, och han gick fram till ett bord och hämtade ett papper, som han räckte mig. 'Det här har jag fått av överkyparen', sade han, 'det är din kvitterade hotellräkning. Löfgren, du har varit min gäst den här tiden och

tack för de roliga dagarna du berett mig.' Jag kunde inte låta bli att falla min gamle vän i armarna, så rörd var jag. 'Se så', sade han, 'var nu inte som en gammal käring utan trösta dig, och om du vill, kan du gärna fara hem i morgon! Jag packade samma afton ihop mina saker och for dagen därpå tillbaka till Düsseldorf. Larsson följde mig till bangården, och vi togo ett hjärtligt farväl av varandra.»

Jag vet ingen annan anekdotisk skildring, som så ger oss Marcus Larsson livslevande. I Löfgrens berättelse finns i själva verket stoffet till de tvenne figurer, som traditionen har skapat av konstnären: snillet och skojaren. Här skymta vi honom med sin suveräna skaparegåva och sin storslagna frikostighet men också med sin hänsynslösa despotism och sitt kungliga svenska lättsinne. Så klöv sig gestalten redan för samtiden. Medan man från det ena hållet besjöng den underbare trollkarlen, fördömde man från det andra hållet öppet den samvetslöse humbugsmakaren, så vida man ej nöjde sig med att rycka på axlarna åt hans taskspelarkonster. Denna geniala lustspelsfigur var ju också allt för tacksam för parodi för att skämttidningarna skulle kunna undvara hans originella profil i sitt karikatyrgalleri, och denna Karl XII i målareblus hade å andra sidan allt för mycket av sin nations »tusan dj-a» för att ej bliva apostroferad i rim och meter.[29]

Marcus Larssons namnteckning år 1848.

Men i båda fallen såg man endast de yttre konturerna. I fru Fredrika Runebergs ävan anförda skildring finna vi en helt annan, intimare och verkligare bild. Och likväl fattade ej ens denna finkänsliga kvinna till fullo, hur djupt tragisk gestalten innerst var.

Det vilar över hela denna levnad som ett oförklarligt, förutbestämt öde. Detta snille, som tycks förtära sig själv, har något mystiskt, som väcker undran och medkänsla. Runeberg jämförde honom med Lidner i brustenhet. Likheten är endast halv, men den visar dock i vilken riktning vi skola söka hans livsgåtas lösning. Ännu i dag kan man någon gång få höra en kortsynt kritiker avfärda f. d. sadelmakaregesällen och hans konst med en speglosa. Men »hovskojaren» var ej helt enkelt en rå och högfärdig uppkomling. Han var ett stackars sjukt snille. Detta är en förklaring, som man ej har räknat med vid analysen av konstnären och hans konst, och likväl sätter den växande psykosen sin ofördydbara prägel på hans alstring de sista åren. Problemet gäller att ställa diagnosen på sjukdomen. Låt oss alltså se till med vilka sjukdomssymptom vi ha att räkna:

Marcus Larssons medvetande tycks hava haft märkliga luckor. Han saknade, som fru Runeberg anmärker, »de enklaste och vanligaste begrepp, såväl moraliska som eljest i allmänna lifvet gällande».

Han var oerhört lättretlig och häftig. Den obetydligaste anledning kunde framkalla fullkomliga vredesparoxysmer hos honom.

Han var ytterligt svartsjuk.

Han var sjukligt egenkär, och denna egenkärlek kunde i vissa ögonblick stegras därhän att han likställde sig med en gudomlighet. Så hälsade han en natt i Düsseldorf vid hemkomsten sin hustru med orden: »Fall ned och tillbed mig! Jag har skapat en natur lika skön som Gud!» Och från ett par andra tillfällen berättas det, att han vid anblicken av en härlig solnedgång föraktfullt vänt sig bort med ett: »Bara fuskverk, det där!»

Han hade vissa älsklingsuttryck, som han nästan omedvetet tycks hava låtit komma över läpparna eller i pennan. Exempel på dylika tvångsord äro »slö» och »dödt i konstväg», vilken sistnämnda fras var ett vanligt omkväde på hans brev.

SJÖSTYCKE.
Blyertsteckning. Fröken I. Ekman.

Hans konstutövning bestämdes ofta av ett begär att sätta snabbhetsrekord, som de sista åren utvecklade sig till en fullkomlig tvångsföreställning.

Han kunde ofta hastigt och utan synbar anledning ändra ett redan fattat beslut. De ständigt omkastade resplanerna under hans sista år låta denna okontrollerade impulsivitet tydligt framträda. Ofta märks den även i småsaker, såsom när han får det åvan omtalade infallet att flytta om bordskuverten hos Tengströms eller när han på en solnedgångstavla i hast ändrar dedikationen från Isa Sucksdorff till Elise Stenbäck. Även i sin konstutövning låter han bestämma sig av oberäkneliga hugskott. Huru han plötsligt ändrade ämnet för en tavla till Runeberg, är redan omtalat. En liknande episod från Flenshultstiden omnämner apotekare H. G. O. Enell i ett brev till författaren, där han bl. a. skildrar ett besök, som han i sina föräldrars sällskap avlade i den nybyggda ateljén. Han skriver: »Inga som helst teckningar med kol eller blyerts syntes på duken. Han började uppe i venstra hörnet, och det hela

syntes utveckla sig till ett sommarlandskap med delvis blå himmel. Sedan han emellertid hållit på en god stund — han hade under tiden förtärt rätt mycket af 1:ma konjak fastän det var förmiddag — slog han plötsligt om. Huruvida detta berodde på någon dispyt med min fader, som förstod sig på och mycket intresserade sig för hans konst, mins jag ej. Alltnog, himmeln förvandlades till natthimmel med till venster åskmoln och blixt (i viggform) och till höger månsken — månen gjordes genom att smeta hvit färg på tummen, som sedan vreds rundt mot duken — och så nere till höger en fyrbåk samt en skuta i skuggan, delvis belyst från blixten. På, jag vill minnas, 6 timmar var tavlan färdig och Larsson sade att han fordrade för den 600 kr., ty han sade då, att han ville hafva 100 kr. pr timme, då han arbetade flitigt.»

Han kunde giva vika för anfall av våldsam cynism, som någon gång yttrade sig i närgångenheter mitt på dagen gentemot obekanta personer. Rent onormalt var hans tilltag att alldeles oklädd vandra omkring bland de inbjudna vid sina nattliga dryckeslag på Flenshult.

Han var rädd att vara ensam om natten. Ett intressant dokument härom är det som professor Dietrichson lämnar i ett brev till förf. »En afton», skriver han, »efter at en liten Kreds af hans Kammerater havde skiltes efter vel udfört Arbeide paa Operakällarn, hvor M. L. havde foresunget os diverse Nummer af Friskytten og Wilhelm Tell med sin skjærende, ikke smukke, men meget sterke Stemme — forlangte han att jeg skulde fölge ham hjem. Han boede da, saa vidt jeg minder, paa Regeringsgatan (1859—60). Da vi var kommen til hans Port, fordrede han ligesaa bestemt, at jag skulde fölge op med ham i hans Logis. Da jeg havde givet efter og vi havde faaet frem en Flaske Vin og drukket et Glas, vilde jeg gaa, men han holdt mig fest och paastod, at jeg skulde tilbringe Natten hos ham. Han havde mig jo i sin Magt ved Portnöglens Hjelp. Han lagde sig, saavidt jeg minder, i Sengen og jeg paa en Sofa og vi faldt snart i sövn.

Da jeg den næste Morgen fortalte en af vore Venner fra den forrige Aften denne natlige Oplevelse, sagde han: 'Ja — det undrer mig ikke, at han vilde have Fölge hjem — det har jeg ofte oplevet — *han er nemlig saa mörkræd, at han aldrig tör være alen om Natten.*'»

Alla dessa drag tyda på ett angripet själsliv, men de giva ej tydligt vid handen, vilken sjukdomen är. Lyckligtvis är ej diagnosmaterialet härmed uttömt! Det viktigaste dokumentet återstår. Sagesmannen är en ännu levande finsk ingenjör, Edvin Bergroth, som en dag på hösten 1860 hade gjort Larssons bekantskap på restaurant Onni i Helsingfors. Muntligt och i brev har ingenjör Bergroth för mig skildrat sin märkliga upplevelse.

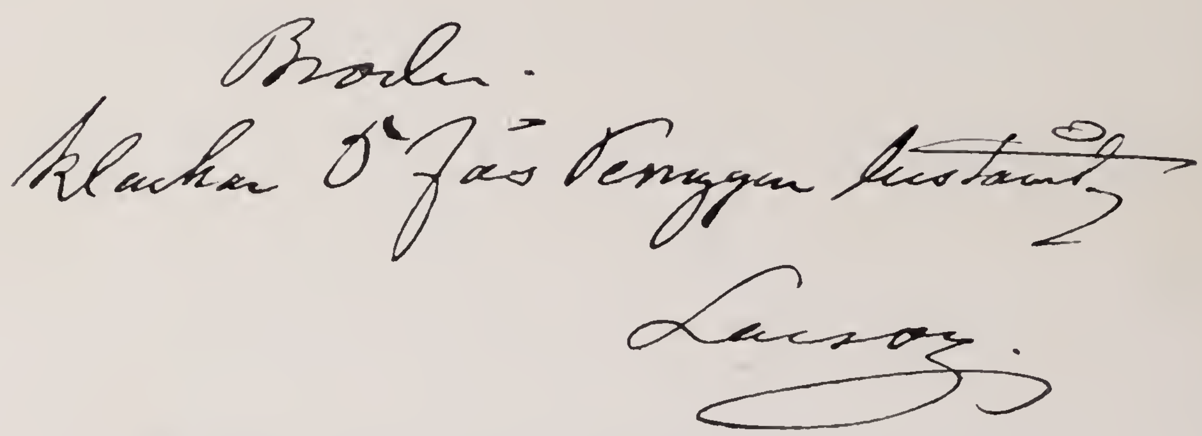
»På qvällen vandrade sällskapet ut till Brunnsparken, på uppmaning af L., för att under rådande storm bese hafvet, belyst af en månhimmel med drifvande moln; efter att en stund fr. brunnsparksbatterierna betraktat den storartade hafsutsikten, uppmanade konstnären oss att återvända till staden, emedan han kände sig illamående (troligtvis förkyld af den starka, kalla vinden) och sade: 'i natt får jag

väl min krampattack och då törs jag ej sofva ensam, hvem är vänlig och blir hos mig?' Jag följde honom till hotellet, kl. var då 1/2 11 vidpass.

L. lade sig i sängen, jag på en soffa; någon timme torde väl förgått, då jag vaknade af ett skri från L., han låg stönande i svår, krampaktig andnöd med förvridna drag; jag försökte underhjelpa andedräkten på sätt man förfar med drunknande; efter en stund kom han till sig och sade 'nu är det öfver igen', sednare somnade han åter in och den återstående delen af natten förflöt ostördt.»

Ligger ej gåtans lösning i detta anfall, finna vi ej här det centrum, mot vilket alla sjukdomssymptomen konvergera? Var det ej »den heliga sjukdomen», morbus sacer, som spelade sin obönhörliga dödsdans på dessa självande nervsträngar? Måste man ej ur de givna premisserna ofelbart draga slutledningen: Marcus Larsson var epileptiker?

Man invänder mahända, att till vår kännedom borde ha kommit mer än detta enda anfall av en sjukdom som man tycker måste hafva varit bekant åtminstone

Larsson.

Brev fran Larsson till »Radmannen Högädle Wahlberg Egenhändigt» från sommaren 1860.
Tillh. förf.

för den sjukes närmaste omgivning. Men den form av epilepsi, med vilken vi tydligen här ha att göra, yttrar sig ju ofta blott i korta, kanske helt opåaktade anfall av medvetslöshet utan åtföljande fall. Tänker man efter, skall man i det föregående kanske finna mer än ett exempel på en dylik momentan själsfrånvaro. Ett sådant är berättelsen om segelturerna i Lovisa, där Larsson brukade sitta tyst i fören, dystert stirrande ned i vågorna. Ett annat är den i denna belysning ej längre otroliga historien från de nattliga dryckeslagen på Flenshult.

Larssons fader var alkoholist — där ha vi säkerligen att söka den predisponerande sjukdomsgrunden. Att avgöra när och av vad orsak sjukdomen först kom till utbrott är svårare. Säkerligen spelade även här alkoholen en viktig roll — under akademitiden hade Larsson varit nästan absolutist — men fråga är om ej försämringen i tillståndet skulle kunna föras tillbaka till den häftiga nervskakning, som villans brand och brytningen med hustrun medförde.

Epileptiker — hur kastar ej detta ord som ett blixtljus över den dunkla gestalten! De splittrade och skenbart varandra motsägande dragen samla sig till en bild av fruktansvärd logik och djupt psykopatiskt intresse. Och bygger man vidare

från denna förutsättning, finner man nya oväntade synpunkter och kausalsammanhang. Fallandesjuka äro ju ofta utsatta för synsensationer i rött, och det omtalas i hithörande litteratur, att de i sina drömmar bruka se eldslågor, som även förfölja dem i vaket tillstånd. Skulle man då ej på detta sätt kunna förklara mycket av effektmålarens produktion från hans sista år? Dessa solnedgångar på havet, målade rött i rött, dessa brinnande ångbåtar, som ständigt tyckas flamma för hans inre öga — äro de ej bländande tvångsidéer, som det slocknande snillet under psykosens inflytande halvt omedvetet låter handen fängsla på duken? Anmärkningsvärt är, att cinnobern knappast förekommer på någon av Larssons tavlor före 1854. Anmärkningsvärt är också, att eldtavlorna ofta tillkomma som snabbhetsrekord, d. v. s. under påverkan av även en annan tvångsföreställning. Psykosen är påtaglig. När konstnären hade utfört sitt nattliga stordåd att måla en solnedgångstavla på den tid, som åtgick att spela Kreutzersonaten, blev han ju följande dag själv förvånad vid anblicken av sitt verk och sade sig inte vilja göra om försöket.

Marcus Larsson var originell i sin teknik som i allting annat. Hans metod att »börja i vänstra hörnet» känna vi. Och så gick det vidare utan tvekan. När penseln ej gav den önskade effekten, grep han till sin hornkniv. »Än läggas högar dit, än duken torr han skrapar» sjunger Carleman i ett hyllningskväde på Marcus' sista födelsedag i Sverige, och fru Runeberg har en hel del intressanta ting att berätta om det märkliga verktyget:

»Något som bidrog i betydlig mån till att L. målade med sådan snabbhet var hans bruk af knifven, eller rättare ett af honom sjelf tunnskrapat verktyg, af hvad material det var mins jag numera ej, men böjligt och elastiskt som hvalfiskben. Detta visade han mig skrattande samt huru han dermed utförde sina skrofliga bruna berg och att mången velat stjäla konsten af honom men att han dolt den, äfven Kung Karl XV hade bedt honom tillsäga, när han målade, för att komma och se på, hade härom till och med ett par gånger påmint, men L. mente sig icke velat lära honom sin hemlighet och undandrog sig äran. Huruvida konsten äfven för målareögon var någon hemlighet känner jag ej, men för en oinvigd såg det visserligen ganska behändigt ut. Den duk han begagnade till taflan borde ock nödvändigt vara fyrskäftad om skrapningen skulle göra riktig verkan.»

Den av Larsson med förkärlek använda metoden att, ofta med mindre hållbara färger, måla direkt på den vita duken gjorde vid färgernas olika insugning, att en del av hans verk mycket snabbt ha förlorat sig. Det är intressant att läsa, vad fru Runebergs anteckningar förtälja härom: »Ett annat fel som jag märkte honom begå, var att han icke undvek att begagna äfven någon färg om hvilken han sjelf sade att den förändrades med tiden, och alravärst var att genom hans sätt att måla utan grundläggning, gerad på duken det ena föremålet efter det andra, så åstadkom han taflor hvilka småningom förlorade sig. Färgerna sögo sig med tiden in i duken, somliga mer, somliga mindre och då jag dagligen varit i tillfälle att observera de taflor vi

STORM VID BOHUSLÄNSKA KUSTEN.

Oljemalning på duk. Sign. MLarson 1857. B. 52; H. 40. Nationalmuseum.

af honom äga, och dem jag såg utgå från hans pensel, så har jag fullkomligt insett detta. Öfver flera af dessa taflor låg när de målades en fin luft, en skär dimma af solsken, om uttrycket tillåtes, eller ock på andra af fukt och verklig dimma; inom ett par år hade den försvunnit och en viss torrhet inträdt i stället. R. lät sednare öfverfernissa taflorna för att åtminstone minska det osköna intrycket af de olika färgernas olika insugning i duken, hvaraf hade uppkommit att somliga ställen sågo matta och dunkla ut under det andra lyste af en deremot opassande glans, som om de varit våta. Genom denna öfverstrykning återkom ock till någon del den försvunna luften, men dess första fägring återfick den aldrig.»

Larssons signatur fick under årens lopp flera olika former. Den äldsta torde hava varit *MLarsson* i skrivstil med eller utan tillägg av *pinxt*. Jag har påträffat densamma på en del dukar från 1848 och en enstaka från 1849. I april 1848 ändrades namnteckningen till *SMLarsson*, målat eller ristat i färgen, och ofta efterföljt av ett *pinx* eller *pinxt*, mera sällan *pt* eller *fec*. Denna signatur bibehölls till försommaren 1852. Blott på tre dukar, de två målade 1849 (i december?) och den tredje 1850 (i januari) har jag funnit ett försök till monogrambildning, men med efternamnet fullt utskrivet. De tre initialerna äro här målade i latinsk tryckstil, **S** inflätat i de två första staplarna av **M**, som har sin sista stapel gemensam med **L**. I slutet av maj eller början av juni 1852 började Larsson skriva sitt namn med

ett *s* men med bibehållande för övrigt av den gamla signaturformen och tecknade sig så ända till 1854, från vilket år jag har antecknat dels *SMLarson*, dels ett fall av signaturen *Marcus Larson* dels slutligen **Marson**, målat i rött och med initialerna, som tillsammans bilda ett monogram, i latinsk tryckstil. Detta blev den definitiva formen, som konstnären bibehöll till sin död, från 1859 omväxlande med **Marcus Larson**. Blott en gång, på ett *Brinnande fartyg* från 1859, har jag påträffat *Marcus Larson* i vit färg och med alla typerna i skrivstil.

Det typiska för Marcus Larssons konst är dess förhärligande av elementens raseri. Han målar stormen som tornar skyar och bräcker skog. Han målar forsen som slipar klippan och bränningen som krossar kölar. Han målar elden, det härligaste och fruktansvärdaste av alla, kampen mellan ljus och mörker, solen som genombryter åskmolnen, månens spökreflexer på vågorna, det brinnande fartygets dödsbål i natten. Och även i återgivandet av det fjärde elementet, av jorden visar sig hans begär efter liv och rörelse. Stenen som hänger över bäcken, hotar vart ögonblick att lossna från sitt osäkra fäste. Björken som böjer sig i en spänstig båge, skall vid stormens nästa andedrag åter resa sig. Den kullslagna furan är redan fattad av forsens virvel.

I vad mån nådde då Larsson över den äldre konsten — vad var innerst skillnaden mellan Fahlcrantz och honom? Jag skulle vilja formulera svaret på denna fråga så, att om den förre hade målat fantasibilder ur verkligheten, så målade den senare verklighetsbilder ur fantasin. Om Larssons landskap, även hans våldsammaste eldsyner, verka så egendomligt övertygande, beror detta ej blott på alla de verklighetsdetaljer, som konstnären hämtar ur sitt rika minne, det kommer än mera av deras organiska enhetlighet, framsprungna som de äro i ett slag ur konstnärens driftstarka naturmedvetande. Så kunde virtuosen i vårdslös snabbskrift göra en genial syntes av de många läroårens tankeresultat, men när det farliga exemplet smittade och svaga målarehjärnor grepos av begäret »att utföra 5,000 riksdalers tavlor på 10—11 timmar», är resultatet naturligen på förhand givet.

Men Larsson kände sig säkerligen djupt förorättad, när man från oppositionshåll med anledning av dessa hans efterrapare beskyllde honom att hava ett skadligt inflytande på det unga släktet. Hade han ej mitt under de rusande framgångarna i Paris skrivit till Carleman: »jag blir fransman här men Svensk målare»? För honom låg i detta faktum en förpliktelse, som han själv var den förste att erkänna. Hans oegennyttiga hjälpsamhet i råd och dåd gent emot behövande kamrater är bekant. Intressant är det att läsa, vad han den 7 juni 57 i anledning av den ovan (sid. 30) omnämnda pristävlingen i Skånska Konstföreningen skriver som svar på ett av Larsson för övrigt missförstått brev från Quensel: »det glädjer mig att det Pris enligt brefvet af den 30 Maj — att det tillfaller mig — vad Priset beträffar — så vill jag emotaga det på de vilkor *att jag emotager det, vilket ofentligt kungöres*, män då jag är öfvertygad att flera inlämnat arbeten — så afstår jag mitt Pris — till den mest behöfvande talang som i Landskap eller Marin utmärkt sig (dåck önskade jag

att det må tillfalla *ett gryende anlag*, behöfvande, om och någon öfverträffar densamma). . . den aktning för den gåfva *gud* gifvit är intet min förtjänst.»

»Den svenska skolan», de orden innefatta hans sönderbrustna naturs ädlaste intressen, och det blev hans livs bittraste prövning, att åtminstone det omedelbara resultatet av hans ansträngningar ej tycktes svara mot det lysande framtidsperspektiv, som hans fantasi hade tecknat. Målareskolan i Flenshult var ju med grundarens omöjlighet som lärare på förhand dömd att misslyckas. Men om Larssons personliga inflytande ej var odelat av godo, om hans egna lärjungar aldrig blevo varken många eller framstående, så är hans betydelse inte desto mindre oerhört stor för det svenska landskapsmåleriet. Här hemma hade han till en början vandrat i de gamla spåren och först i främlingslandet fått ögonen fullt öppnade för sin hembygds egenartade skönhet. När han som den firade konstnären kom tillbaka, var det med något av vårstormens livsbringande obändighet, som han ryckte upp de igenspikade fönstren på konstnärsskolan där hemma, slog upp dem på vid gavel mot den oberörda ödemarken, som låg och väntade där ute. Så virvlade cyklonen åter bort, som den hade kommit, men den hade gjort sin tjänst, den hade luftat ut i de instängda lärosalarna, och den hade burit ett frö med sig, som fallit i den rätta jordmånen.

I den stund, som är, har det fröet vuxit till ett träd, som breder sina grenar över allt Sveriges land.

VATTENFALL VID SOLNEDGÅNG.

Oljemålning på duk. Sign. M. Larson, Paris 1857. B. 76; II. 91. Stockholms Högskolas samling N:o 19.

NOTER.

[1] Ur ett brev från Per Södermark till Troili och Staaf, daterat Düsseldorf den 21 Nov. 1852.

[2] Düss. Zeit. 8 Febr. 1853.

[3] Med stöd av uppgifter från Zoll författad av Uno Angerstein och införd i Vexiöbladet 25 april 1853. — En förstudie till denna tavla är kanske det *Skeppsbrott vid en klippig kust* (H. 98; B. 153 cm.) som tillh. fru Math. Malmsten, Göteborg. Att duken, som är signerad *SMLarson pinx 1852*, är målad i slutet av året framgår tydligen av den utvecklade tekniken. Men i motsats mot vad förhållandet tycks ha varit på den åvannämnda tavlan är det här landskapet som fångar huvudintresset.

[4] Correspondenz-Blätter und Verhandlungen des Kunst-Vereins für die Rheinlande und Westphalen, december 1853.

[5] Konstföreningens mångbetrodde vaktmästare.

[6] Zoll målade för övrigt själv 1855 *Kräftfiske vid eldsken* (brukspatron Linds samling). Under 1854 utförde L. åtminstone tre repliker av ljustringen.

[7] I sin intressanta och instruktiva katalog över konstsamlingarna på Säfstaholm låter Dr. Looström detta brev hänföra sig till den i galleriet befintliga målningen av Larsson: *Bränningar och skeppsbrott vid bohusländska kusten.* Han skriver här sid. 52: Sign. i högra hörnet **M. Larsson 1856. Paris** [ej Larson med ett s?]. Köpt år 1857 från konstnären. Tavlan var beställd av exc. Trolle-Bonde och var exponerad i Düsseldorf och Berlin samt på världsutställningen i Paris år 1855, vadan den blivit signerad först efteråt. Av ett brev från konstnären, dat. Paris d. 20 aug. 1855, framgår att tavlan är graverad. Priset å densamma var 3,400 rdr rmt.» Av det av mig åvan sid. 12—13 anförda torde emellertid framgå att nämnda brev och Skeppsbrottet på Säfstaholm ej hava något med varandra att göra. Det förefaller för övrigt otroligt, att konstnären skulle låta en tavla, målad i Düsseldorf 1855, osignerad hänga på tre utställningar för att sedan signera den Paris 1856. Ej häller torde man kunna kalla ett skeppsbrott för »det mest karaktäristiska som Svenska Bondlifvet har att förevisa», som Larsson skriver i det åberopade brevet. Att den omskrivna tavlan har blivit graverad framgår ej av brevet, vilket ju blott innehåller en begäran om tillstånd härtill. I varje fall har jag ej lyckats komma över någon gravyr vare sig av Färden till Julottan eller av något Skeppsbrott, som skulle kunna vara identiskt med det på Säfstaholm. — Katalogen lämnar ingen förklaring till det »vi» som genomgår det anförda brevet utan uppger Skeppsbrottet såsom målat av Larsson ensam. Jag vill ej yttra mig om saken, då jag tyvärr ej har sett säfstaholmstavlan, men det förefaller mig ej otänkbart, att Zoll verkligen har medarbetat på Skeppsbrottet, som ju tydligen är inköpt till galleriet som en ersättning för den alltför dyrbara Färden till Julottan. De bägge konstnärerna hade ju förr gemensamt behandlat detta ämne. Däremot förefaller det mig egendomligt, att man för den nya tavlan skulle ha betalat den summa, som man fann för hög för den ursprungligen beställda och säkerligen värdefullare duken.

[8] Har avseende på två artiklar i Aftonbladet för den 5 och 15 februari 1855.

[9] »Efter vad han [Fornander] själv påstår, hava utlänningar sedan bjudit honom ända till 8,000 Rdr för densamma, men som han inköpt den på det den icke måtte bliva förd ur landet och han anser den oskattbar, har han icke velat avlåta den, utan kvarhåller den för den händelse att den skulle bliva inköpt för någon offentlig samling, då han lämnar den till inköpspriset.» Korrespondens från Stockholm i Snällposten 20 november 1856.

[10] Dr. John Kruse i sin »Från den retrospektiva konstutställningen i Stockholm 1898», sid. 17.

[11] Ruisdaël-kopian är således ej, som Looström anger sid. 11 i sin »Förteckning öfver Kongl. akademiens för de fria konsterna samling af Målningar och handteckningar», Larssons receptionsstycke. Något sådant målade han aldrig.

[12] Det var denna gång och ej som Nordensvan uppger 1855, som Larsson på resan till Frankrike hade sällskap med den sedermere berömde kritikern Albert Wolff, som på uppdrag av en augsburgertidning for till Paris.

[13] I anl. av tavlans utställande i Berlin tager »Die Dioskuren» i en lärt estetiserande och ganska berömmande artikel d. 1 april 1857 avstånd från sin düsseldorferkorrespondent. Men striden fortfor o. den 2 april skriver Deutsches Kunstblatt: »Es scheint als wäre das letzte Wort in der Angelegenheit noch nicht gesprochen.»

[14] Den 17 sept. 57 skriver L. till Quensel: »i dag hemkommen från Paris . . . om 3:ne veckor eler 14 dagar träffas vi i Malmö — på hemresa till Sverge».

[15] Några dagar senare blev Gumælius utkallad under pågående plenum; en herre önskade tala vid honom. Det var L. som stod där med en tavla i handen, en *Ljustring vid månsken*, som han bad att få överlämna i anledning av Gumælius' inlägg i striden om statstavlan.

[16] Meddelat av prof. Joh. Lindberg.

[17] Tidn. »Östra Finland», d. 29 mars 1878.

[18] Anekdoten meddelas i den förvanskade formen av Dietrichson i »Svundne Tider», II. 319 f.

[19] Kanske tänker fru R. här på vad som hände, när L. målade sin *Havsfjord* till R:s 58:e födelsedag. I fgr. hade L. ursprungligen placerat tvenne resliga tallar, men fru R. menade att den ena borde ligga kullfallen och i nästa ögonblick hade konstnärens pensel fällt den till marken. Nu tyckte visserligen fru R. att hennes förslag hade varit olyckligt men vågade ej föreslå en ny ändring.

[20] Ny Ill. tidn. 23 okt. 1880.

[21] Tillh. (1906) fru Aina Ericsons konsthandel, Hfors. Bilden i Nylands nationshus, som allmänt anses vara den ursprungliga, är endast en trogen replik av den föreg. Den är dat. 1862 och tydligen målad i Petersburg efter originalbilden som har tillhört balettmästare Johansson. — Om porträttets tillblivelse omtalar fru Runeberg: »Då L. porträtterade R. frågade jag honom om han varsnat att R. bestod sig så många olika ansikten, minst ett dussin. 'Säg hundra femtio så kan det något förslå', svarade han.»

[22] Fru R. berättar: »Då han en förmiddag hörde att det vore Doktor Wallgrens namnsdag, sade han: 'Ja, men den Wallgren är en så hygglig karl, jag har lust att måla en tafla åt honom', och ganska riktigt spännde L. upp en duk och förde på eft. m. till Wallgren en tafla ännu helt våt af samma dags målande.»

[23] Enl. meddelande till förf. av prof. Lindberg, som på åtskilliga punkter har beriktigat Emelie Björkstens uppgifter.

[24] Tidn. skriver bl. a.: Under sin vistelse i Borgå har herr L. godhetsfullt omhändertagit en målare, vilken i följd av förhållandena varit urståndsatt att gå så långt han kunnat. Vi mena herr Knutson. Den som ser herr K—s senaste tavlor, vilka även exponerades jämte herr L—s, skall sannerligen ej kunna tro att det är möjligt för en människa att till den grad utveckla sig på några veckor.

[25] Jag har visserligen lyckats få reda på den skeppsklarerarefirma, Otto Hellsten, som förmedlade L—s förbindelser med Sverige under åren i London och som genom en av sina skeppare överbringade den första nyheten om hans död, men tyvärr har nämnda firma ej sina kopieböcker och brevsamlingar kvar från denna tid.

[26] Uppgifterna vexla mellan en engelsk arbetarefamilj i City, ett allmänt hospital och den svenske ministerns betjänt. Då jag ej har funnit någon absolut säker notis, har jag valt den uppgift, som föreföll mig sannolikast, såsom den bestämdaste. Dess källa är Amalia Lindegren, den kända konstnärinnan, som genom en varm vänskap var fästad vid L.

[27] L—s biografer ha uppgivit d. 25 januari som hans dödsdag.

[28] Göteborgs Handelstidning 30 dec. 1896.

[29] Följande och möjligen ännu andra poem ha inspirerats av L—s konst: »Till Marcus Larson straxt efter hans korta vistande i Stockholm i November 1856» av Wilhelmina (Illustrerad Kalender för 1857); de åvan (sid. 34) omnämnda båda hyllningsdikterna av Wallmark och Kjellman-Göranson; »Till Marcus Larsson, 1858, vid anblicken av hans tavlor» av Joh. Gabr. Carlén (Samlade dikter); »Geniens hämd» av J. J. Wecksell (Samlade dikter, I) och »Salig Markus Larsson» av Fredr. Cygnæus (Saml. arb. IX).

[30] Den ena av dessa dukar *Ett barkskepp kryssar under Kullaberg* (Ulriksdal) utst. liksom den tredje på samma sätt sign. tavlan *Öresund med Kronborgs fästning* (fru Sundin) f. första gången vid Artisternas o. Litteratörernas soaré 12 jan. 1850.

Rättelser och tillägg till I:sta delen.

Sid. 12, under bilden, och sid. 14 rad 16 har genom förvexling av tvenne minnesbilder ett misstag insmugit sig, i det centralfiguren i Davids »Sabinskornas bortrövande» har förlagts till »Alexanderslaget».

Sid. 19 bör underskriften t. bilden lyda: H. 76. B. 114, tillh. byggmästare C. A. Ericksson.

Sid. 23 överst uttalar jag den formodan att den *Månskensbild från Öresund med Kronborgs slott* (avbild. sid. 22), som tillh. myntkamrer Kellberg möjligen ej skulle vara ett självständigt arbete av Larsson. Denna formodan har, sedan detta skrevs, på ett oväntat sätt bekräftats. Som artisten Sven Walberg har påvisat för förf., återfinnes den in i minsta detaljer i en litografi i Karl Johan Billmarks »Pittoresk resetur från Stockholm till Neapel» (1841—1851). Ett rätt egendomligt sammanträffande blir det ju i alla fall att L. till kopiering valde det motiv som han ett år senare på så många dukar skulle avbilda efter naturen.

Sid. 42 rad 29 står 1868; läs 1858.

KÄLLFÖRTECKNING.

I. Handskrifter.

Brev och övriga autografer av Larsson, tillhöriga:
Konstakd:s arkiv, 9 brev och 1 telegram.
Konstföreningens arkiv, 20 kvitton.
Fören:s f. Nordisk konst arkiv, 3 kvitton.
Stockholms stads arkiv, 5 mantalsuppgifter.
Mandelgrenska saml. i Kungl. bibl., 1 brev t. Carleman.
Säfstaholms arkiv, 1 brev t. greve Gustaf Trolle-Bonde d. y.
Trolleholms arkiv, 1 brev t. dens. (Tryckt i »Ur brefskåpet».)
genremålaren C. G. V. Carleman, 1 brev t. Carleman.
fröken I. Ekman, Sthlm, 3 brev t. artisten Sven Herlin, Sthlm, och 1 poem t. konstnärens moder.
kassör C. Quensel, Malmö, 4 brev t. magister J. U. Quensel, Malmö.
landskapsmålaren Hjalmar Falk, Ronneby, 1 brev t. August Jernberg, 1 d:o t. Bengt Nordenberg, 1 d:o t. magister Quensel.
generalkonsul Otto Heilborn, Djursholm, 1 brev t. Aschan.
fröken E. Hörnström, Djursholm, 1 brev t. fil. doktor Hörnström, Norrköping.
kassör Fredrik Bartelson, 1 order t. kapten Söderlund. Transit N:o 2.
författaren, 3 brev t. Carleman, 1 d:o t. Astolf Mozart Möller, 3 d:o t. rådman C. Wahlberg, Västervik, 1 d:o t. artisten Fredric Kock, därs., samt Larssons fotografi med dedikation t. kejserlige balettmästaren Christian Johanson, S:t Petersburg.
Övriga skrivna källor:
Åtvids kyrkoböcker.
Linköpings katedralskolas arkiv.
Jakobs församlings i Sthlm inskrivningsbok f. 1843.
Konstakd:s protokoll 1846—64.
Konstnärer och konstnärsförhållanden i Sverige på 1840-talet», manuskript av C. G. V. Carleman i Nationalmusei arkiv.
Brev från landskapsmålaren Th. Billing i Boklundska saml. därs.
Stockholms mantalslängder för 1843—60, Sthlms stads arkiv.
Sadelmakareskråets i Sthlm matrikel 1839—46, därs.
Påskriftsböcker för uppvisade pass, därs.
Gesällbrev från 1846, Hall- och Manufakturrätten, Rådhusarkivet Sthlm.
Helsingborgs högre läroverks arkiv.
Biografiska anteckn. om Anton Melbye, i enskild ägo i Köpenhamn.
Biografiska anteckn. av Pehr Wilh. Cedergren, tillh. fru Julia Cedergren, Sthlm.
Inventarium öfver H. M:t tillhöriga konstverk, Slottsarkivet.
Brev fr. F. Fagerlin t. B. Nordenberg, tillh. landskapsmålaren Hj. Falk.
Brev fr. Edv. Bergh t. dens., tillh. Hj. Falk.
Brev fr. Södermark t. U. Troili o. C. Staaf, tillh. generalkonsul Heilborn.
Brev fr. Uno Angerstein t. B. Nordenberg, tillh. artisten Henrik Nordenberg.
I Mandelgrenska saml. i Kungl. Bibl: Anteckningar om Larsson av Mandelgren; Självbiografiska anteckn. av genremålaren A. Tholander; d:o av artisten Sven Herlin; brev fr. P. W. Cedergren t. Mandelgren; brev fr. Zoll t. Mandelgren;
I Palmska brevsaml. därs.: brev fr. Zoll o. rektor G. Anderson.
Gratulation t. L. d. 5 juni 1860 av Carleman, tillh. fr. I. Ekman, Sthlm.
Fru Fredrika Runebergs biografiska anteckn. Tillh. familjen Runeberg, Helsingfors.
Runebergska brevsaml. i Borgå gymnasium.
Svenska församl:s i London dödsbok.
Brev t. förf. rörande L. från ett stort antal av dennes samtida.

II. Tryckta källor.

Ett stort antal samtida och senare svenska, norska, danska, finska, tyska, franska o. engelska tidningar o. tidskrifter.
C. Eichhorns biografiska artiklar i Nord. Familjebok.
G. Nordensvan, Svensk konst o. svenska konstnärer i 19:de årh.
G. Nordensvan, Sveriges konst fr. 1700-talets slut t. 1900-talets början.
G. Nordensvan, Konstnärsklubben 1856—1906.
» De bildande konsternas historia under 19:de årh.
Louis De Geer, Minnen.
Lazarus, Svenska millionärer. V.
C. Burman, Post scriptum.
Julius Lange. Udvalgde Skrifter. Del I.
E. Hannover og Ch. A. Been. Danmarks Malerkunst.
C. Gurlitt, Die deutsche Kunst des 19:ten Jahrh:s, Dritte umgearb. Aufl.
W. Müller von Königswinter, Düsseldorfer Künstler.
R. Wiegmann, Die königl. Kunst-Akademie zu Düsseldorf.
Aqvarellen Weihnachts-Album Düsseld. Künstler.

Fr. Schaarschmidt, Zur Geschichte d. Düsseld. Kunst.
L. Dietrichson, Adolph Tidemand.
» Af Hans Gudes Liv og Værker.
» Svundne Tider.
E. Aspelin, W. Holmberg.
C. Trolle-Bonde, Ex bibliotheca Trolleholmiæ, VIII. Ur brefskåpet.
E. Rambert, Alexandre Calame.
E. J. Delécluze, Les beaux-arts dans les deux mondes en 1855.
Théophile Gautier, Les beaux-arts en Europe 1855.
Maxime du Camp, Les beaux-arts à l'exposition univers. de 1855.
Edmond About, Voyage à travers l'exposition des beaux-arts (1855).
Edmond About, Nos artistes au salon de 1857.
G. Aldén, I Getapulien.
O. Svahn, Våra öfverliggare.
J. J. Tikkanen, Finska Konstföreningen 1846—1896.
L. Dietrichson, En norrmans minnen från Sverige.
Emelie Björksten, Några minnen af e***
W. Söderhjelm, Joh. Ludv. Runeberg.
Fr. Sander, Nationalmuseum.
G. Upmark, Konung Carl XV:s tafvelsamling.
G. Upmark o. L. Looström, Edw. Cederlunds konstsamlingar.
L. Looström, Förteckn. öfv. Kungl. Akad:s samling af målningar o. handteckningar.
L. Looström, Konstsamlingarna på Säfstaholm.
» J. A. Bergs Tafvelsamling på Heleneborg.
G. Göthe, Nationalmusei tafvelsamling.
» Texten t. Nationalmusei konstskatter.
» Tafvelsamlingen på Finspong.
C. Lagerberg, Göteborgs museum.
L. Dietrichson, Det norske Nationalgalleri.
Fr. v. Bœtticher, Malerwerke des XIX:n Jahrh.
Svenska o. utländska tavelutställningskataloger fr. o. m. 1848.
Bukowskis auktionskataloger (med anteckningar; Nordiska Museet).
C. Lombroso, L'uomo di genio.
Jules Voisin, L'épilepsie.
Ch. Féré, Les épilepsies et les épileptiques.

EFTERSKRIFT.

Marcus Larsson har fått sin första utförligare biografi. Om den i någon mån har lyckats bidraga till förståelsen av konstnären och hans konst, har förf. nått sitt mål. Har jag i någons tycke måhända varit för omständlig, så har jag i varje fall själv fått umgälla mitt fel: det är brist på utrymme som tvingar mig att här utelämna den förteckning som jag har uppgjort över bortåt 400 av Larssons arbeten.

Innan jag lägger pennan, vill jag tacksamt nämna några av de många som ha understött mig vid förarbetet särskilt till denna del: professor L. Dietrichson, Kristiania, artisten A. Tholander, Kristianstad, fil. jubeldoktorn Astolf Möller, Hellerup, apotekaren H. G. O. Enell, fru Anna Wahlbom, f. Wahlberg, och professor Joh. Lindberg, Stockholm, professorskan Alice Fahlbeck, f. von Willebrand, Djursholm, fröken Elise Stenbäck och ingenjör Edvin Bergroth, Helsingfors, fröken Strömborg, Borgå, och pastor John Lindskog, London.

Och till sist vill jag rikta ett tack till styrelsen för Sveriges Allmänna Konstförening och dess ordförande professorn m. m. greve Georg von Rosen, som genom sitt älskvärda tillmötesgående att låta biografien fördelas på tvenne år har satt mig i tillfälle att fullfölja den breda plan för mitt arbete, som jag från början hade ställt mig som ett önskemål.

Lund i december 1907 *Axel Gauffin.*

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1908